

PÛŞİDE

1

OSMANLI HANEDAN TÜRBELERİNDEKİ DİVAL İŞİ PÛŞİDELER

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

İstanbul Beylerbeyi
Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü

TÜRÇEKİ

Türbeli-Ceylanlı
Tuzcuoğlu-Çelebi
Kültür Varlıklarını
Koruma ve Yönetme
Dairesi

PÛŞİDE

1

**OSMANLI HANEDAN TÜRBELERİNDEKİ
DİVAL İŞİ PÛŞİDELER**

**Istanbul Beylerbeyi
Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü**

HAZIRLAYAN

Istanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü adına;
Derya ADIGÜZEL - Müşfika AKBULUT

İSTANBUL 2019 (2. Baskı)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I - II
PÜŞİDE PROJESİ	III-XVIII
A. Püşide Projesi Kapsamında Olan Türbeler	III
B. Püşide Projesi Çalışma Aşamaları	IV-VI
B.1. Püşide Desenlerinin Çizimi	IV
B.2. İşleme Aşaması	V
B.3. Proje Kitabının Hazırlanması	VI
C. Püşide Projesinde Görev Alan Olgunlaşma Enstitüleri	VII
D. Püşide Projesi Danışma Kurulu	VII
E. Püşide Projesi Koordinatörü	VII
F. Olgunlaşma Enstitüleri Püşide Projesi Çalışma Ekibi	VIII-XVIII
F.1 Mihrîşah Valide Sultan Türbesi Çalışma Ekibi	VIII
F.2. Sultan II. Mahmud Türbesi Çalışma Ekibi	X
F.3. Sultan I. Abdülhamid Türbesi Çalışma Ekibi	XIV
F.4. Yavuz Sultan Selim Türbesi Çalışma Ekibi	XVI
F.5. Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi Çalışma Ekibi	XVII
F.6. Sultan Ahmed Türbesi Çalışma Ekibi	XVIII
KISALTMALAR	XIX-XX

OSMANLI HANEDAN TÜRBELERİNDEKİ DİVAL İŞİ PÜŞİDELER

1. DİVAL İŞİ (MARAŞ İŞİ)	2
1.1. TANIMI - TARİHÇESİ	2
1.2. DİVAL İŞİ (MARAŞ İŞİ) UYGULAMASINA YÖNELİK ESASLAR VE UYGULAMA ALANLARI	4
1.2.1. Maraş İşi, Sim-Sırma İşi, Mukavva İşi, Bastırma Gibi İsimlerle de Anılan "Dival İşi"nde Kullanılan Araç-Gereçler	4
1.2.2. Dival İşinde Kullanılan Teknikler	5
1.2.3. Dival İşi Yapılırken Dikkat Edilecek Teknik Esaslar	5
1.2.4. Dival İşinde Kullanılan Süsleme Teknikleri	6
1.2.5. Dival İşinin Uygulandığı Alanlar	8
2. PÜŞİDE	10
2.1. PÜŞİDE GELENEĞİ	10
2.2. SURRE-İ HÜMÂYÛN GELENEĞİ VE PÜŞİDE OLARAK KULLANILAN KÂBE-İ MUZZAMA İLE RAVZA-İ MUTAHHARA ÖRTÜLERİ	46
2.2.1. Surre-i Hümâyûn	46
2.2.2. Kâbe-i Muazzama Örtüleri	64
2.2.2.1. Kısve-i Şerife	66
2.2.2.2. Kuşak	73
2.2.2.3. Kâbe-i Muazzama Kapı Perdesi	74
2.2.2.4. Kâbe-i Muazzama İç Örtüsü	83
2.2.3. Ravza-i Mutahhara Örtüleri	84
2.3. OSMANLI HANEDAN TÜRBELERİNDEKİ DİVAL İŞİ (MARAŞ İŞİ) PÜŞİDELER	112
EKLER	123-143
BİBLİYOGRAFYA	144-150

ÖNSÖZ

İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü olarak amacımız; Türk kültürünün ve kültürün parçası olan geleneksel sanatlarının, aslına sadık kalınarak ya da aslından ilham alınarak, günün zevki, teknolojisi ve imkânları ile harmanlanıp ulusal ve evrensel boyutta tanınmasını; eğitim ve üretim yoluyla geliştirilip gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır.

İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü ile yaptığımız görüşmeler neticesinde dekoratif ve tarihî nitelikleriyle, Türk Süsleme Sanatı içinde önemli bir yere sahip olan ve zaman içinde yok olma tehdidi bulunan püşidelerimizin, gelecek nesillere aktarılması için çalışmalar yapmaya karar verdik. Bu karar doğrultusunda başladığımız "Püşide Projesi" ile, İstanbul'da bulunan Osmanlı Hanedanı'na ait türbelerdeki püşidelerden üzerinde dival işi bulunanların desen arşivinin hazırlanması ve uygun görülenlerin üretiminin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yaptık.

Çalışmalarımız sırasında başta T.C. Cumhurbaşkanlığı olmak üzere, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, T.C. Millî Eğitim

Bakanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü, TÜRÇEK ile maddî manevî yardım ve desteklerini esirgemeyen tüm kurumlara minnettarım.

Projemizin hâmisî, Cumhurbaşkanımızın saygıdeğer eşi Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi ve bu projenin koordinatörlüğü görevini yürüten, İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Sanat Danışmanı, Restoratör, Çini Sanatkârı Sayın Ayşe ÖZKAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca projede görev alan Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kütahya, Samsun, Trabzon olgunlaşma enstitüleri ile İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü çalışanlarına şükranlarımı sunarım.

Yusuf GÜRLEK

İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

İnsanlığın farklı ihtiyaçları neticesinde ortaya çıkmış, kültürlerin etkileşimi ile gelişmiş olan el sanatları, diğer tüm sanat dallarında olduğu gibi doğdukları toplumların duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtmaktadır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile T.C. Millî Eğitim Bakanlığı arasında toplumların kültürel kimliği mahiyetindeki bu sanatların tanıtılması, korunması ve yaşatılması için işbirliği protokolü imzalanmış ve bu doğrultuda "Püşide Projesi" için çalışmalara başlanmıştır.

Geleneksel el sanatlarımız içerisinde önemli bir yeri olan Maraş işinin (dival işi) seçkin örneklerinin görüldüğü Osmanlı Hanedanı'na ait türbelerdeki püşidelerin (sanduka örtüsü), koruma altına alınarak gelecek nesillere aktarılabilmesini amaçladığımız bu projede

olgunlaşma enstitülerimiz aracılığıyla çalışmalar yapmaktayız. Desenleri, hatları, kullanılan malzeme ve işçilikleri ile kültür tarihimiz açısından kıymetli ve üretildikleri dönemin sanat anlayışını yansıtmaları açısından kaynak niteliğinde olan bu eserlerin, ulusal ve evrensel boyutta tanınmasını sağlamak amacıyla projemiz kapsamında, püşideler ayrıntılı olarak fotoğraflanmakta ve desen çizimleri yapılarak arşivlenmektedir. Ayrıca yapılan tüm çalışmaları içeren kitaplar hazırlanmaktadır.

Başta projemizin hâmilini üstlenerek çalışmalarımızda bize yol açan ve bu konuda farkındalık oluşmasına vesile olan Cumhurbaşkanımızın saygıdeğer eşi Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi'ye ve projede emeği geçen tüm kişi, kurum ve kuruluşlara teşekkür ederiz.

TÜRÇEK Yönetim Kurulu

PÜŞİDE PROJESİ

A- Püşide Projesi Kapsamında Olan Türbeler

Projemiz, İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğüne bağlı Osmanlı Hanedanı'na ait türbelerdeki dival işi püşideleri kapsamaktadır.

Türbe Adı	Püşide Adedi
Mihrişah Valide Sultan Türbesi	2 püşide, 1 Kâbe-i Muazzama örtüsü
Sultan II. Mahmud Türbesi	13 püşide, 2 Ravza-i Mutahhara kapılarının perdeleri
Nevfidan Türbesi	3 püşide
Sultan I. Abdülhamid Türbesi	20 püşide
Yavuz Sultan Selim Türbesi	1 püşide
Sultan Ahmed Türbesi *	-
Nakşidil Valide Sultan Türbesi	10 püşide
Gülüştü Valide Sultan Türbesi	7 püşide
Şehzâdeler Türbesi (Ortaköy)	12 püşide
Yahya Efendi Türbesi	4 püşide
Sultan Mehmed Reşad Türbesi	2 püşide
Şah Sultan Türbesi	2 püşide baş levhası
Sultan Abdülmecid Türbesi	4 püşide
Kanûnî Sultan Süleyman Türbesi	3 püşidenin baş levhası
Şehzâde Mehmed Türbesi	3 püşide (Kısve-i Şerif parçalarından oluşturulmuş.)
Cedîd Havâtin Türbesi	21 püşide
Havâtin Türbesi	21 püşide
Eyüp Sultan Türbesi	1 püşide
Fatih Sultan Mehmed Türbesi	1 püşide
Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi	4 püşide
Sultan III. Selim - III. Mustafa Türbesi	5 püşide
Adile Sultan Türbesi	2 püşide
Pertevniyal Valide Sultan Türbesi	3 püşide
Sultan II. Bayezid Türbesi	1 püşide

* Sultan Ahmed Türbesi'ndeki sandukalarda püşide olmadığı için, ilk olarak Sultan Ahmed'in sandukasına, İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü'nde püşide tasarlanıp işlenmiştir. Türbedeki diğer sandukalar için çalışmalar devam etmektedir.

B. Püşide Projesi Çalışma Aşamaları

B.1. Püşide Desenlerinin Çizimi

- Projede yer alan türbelerdeki püşidelerin fotoğraf çekimlerinin gerçekleştirilmesi (bk. Ek 1. s. 123)
(Fotoğraf çekimleri İstanbul Büyükşehir Belediyesi Medya A.Ş. fotoğraf çekim ekibi tarafından, İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü nakış öğretmenleri nezâretinde gerçekleştirilir.)
- Sandukalar üzerinden püşidelerin ölçülerinin alınması (bk. Ek 2. s. 124)
- Çizime yardımcı olması amacıyla sandukalar üzerinden püşide desenlerinin karbon kâğıdıyla kopyalanması (bk. Ek 3. s. 126)
- Püşide fotoğraflarının dekupe edilmesi (bk. Ek 4. s. 128)
(Dekupe: Fotoğraftaki arka plan görsellerinin temizlenerek, püşidenin ortaya çıkartılması işlemi.)
- Dekupe edilmiş fotoğraflardan birebir ölçülerde çıktılar alınması (bk. Ek 5. s. 129)
- Püşide desenlerinin ve hatlarının kopya edilmesi (bk. Ek 6. s. 129)
(İlk aşamada püşide desenlerinin arşiv çalışması yapılacağı için, desenler çıktılar üzerinden elle kopya edilir. Bu çalışmalar sırasında püşide motiflerinin incelenmesi ve çizimin aslına uygun halde yapılabilmesi için farklı aralıklarla türbe ziyaret edilir. Ayrıca, yenilenmesine karar verilen püşidelerin desenleri İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü nakış öğretmenleri nezâretinde işlemeğe uygun hâle getirilir.)
- Püşide üzerindeki Arapça ve Osmanlı Türkçesi ibarelerin yazılması (bk. Ek 7. s. 134)
- El çizimi tamamlanan püşide desen ve hatlarının vektörel hâle getirilmesi (bk. Ek 8. s. 135)
(Bu aşama enstitümüzde görev yapan grafik tasarımcılar tarafından, hattat, nakış öğretmenleri ve püşide desenlerini çizen ekip ile işbirliği içerisinde yürütülür.)
- Çizimi tamamlanan püşide desenlerinin sandukalar üzerinden prova edilmesi (bk. Ek 9. s. 137)

B.2. İşleme Aşaması

- Dival işi işleme yapacak, işleme teknikleri birbirine yakın nakışçılardan bir ekip oluşturulması
(Ekip püşideyi işlemeye başlamadan önce türbeye giderek püşideleri yerinde inceler ve püşide tamamlandığında işlemede farklılıklar olmaması için denemeler yapar.)
- Yenilenmesine karar verilen püşideler için kumaş araştırılması
- Dival işi için dolgu malzemesi araştırılması
- Amerikan bezinden püşide kalıbı hazırlanması
- Hazırlanan kalıbın sanduka üzerinden prova edilmesi
(bk. Ek 10. s. 138)
- İşlemede kullanılmak üzere çirişli kartonların hazırlanması
- Möhlüke ya da lazer kesim makinesiyle kesilen çirişli kartondan desen kalıplarının hazırlanması (bk. Ek 11. s. 138)
- Birebir boyutlardaki püşide deseninin işleme yapılacak kumaşın tersine çizilmesi
- Kumaşın tersine çizilen desenin teğellenerek kumaşın yüzüne geçirilmesi
- İşlenecek kumaşın yıpranmaması için, amerikan kumaşa teğellenmesi ve amerikan kumaşın gergefe gerilmesi
(Bu işlemden önce amerikan kumaş yıkanıp kurutulur.)
- Daha önce hazırlanmış olan kalıpların kumaş üzerine geçirilmiş olan desene yerleştirilmesi ve teğellenmesi
- Püşidenin işlenmesi (bk. Ek 12. s. 139)

B.3. Proje Kitabının Hazırlanması

- Türbeler ve türbelerde medfun olan kişiler hakkında araştırmalar yapılması (bk. Ek 13. s. 141)
(Püşide konusuyla ilgili çalışma sayısı az olduğundan doğru bilgiye ulaşabilmek için Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde çalışmalar gerçekleştirilir. Kitapta arşiv belgelerindeki bilgilerden faydalanılır, belgelerden bazıları da transkribe edilerek kitaba eklenir. Ayrıca İSAM ve İRCICA kütüphaneleri başta olmak üzere kütüphanelerde araştırmalar yapılır.)
- Püşideler ve türbelerin yerinde incelenmesi (bk. Ek 14. s. 142)
(Kitapta kullanılmak için türbenin iç-dış mimarisi ve süslemesi, sandukaları ve püşideleri incelenir, fotoğrafları çekilir. Sandukaların kime ait olduğunun kesin olarak belirlenebilmesi için püşidelerin baş levhalarındaki Osmanlı Türkçesi künyeler okunur, kitapta kişiler hakkında bilgi verilirken bu künyeler esas alınır.)
- Proje kapsamındaki her türbe için ayrı kitap hazırlanması (bk. Ek 15. s. 143)
(İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü püşide projesi araştırma ekibi tarafından hazırlanan kitaplar; türbelerin mimarisi ve tarihini, türbelerde medfun olan kişilerin hayatları ve hayratını, püşidelerin ölçülerini, desenlerini, renklerini, kumaş bilgilerini, fotoğraflarını ve çizimlerini, püşide üzerindeki Arapça ve Osmanlı Türkçesi ibareleri ve Türkçe okunuşlarını, proje için yapılan çalışmaların fotoğraflarını içermektedir.)

C. Püşide Projesinde Görev Alan Olgunlaşma Enstitüleri

Istanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü koordinatörlüğünde;
(Yusuf GÜRLEK - Enstitü Müdürü)

- Adana Olgunlaşma Enstitüsü (Meral ALTINKAYA - Enstitü Müdürü)
- Ankara Olgunlaşma Enstitüsü (Ilknur KOÇBIYIK - Enstitü Müdürü)
- Antalya Olgunlaşma Enstitüsü (Emine ERKAL - Enstitü Müdürü)
- Bursa Olgunlaşma Enstitüsü (Nilüfer KARAKOÇ - Enstitü Müdürü)
- Eskişehir Olgunlaşma Enstitüsü (Durna GÜLŞEN - Enstitü Müdürü)
- İzmir Olgunlaşma Enstitüsü (Şule AYDIN - Enstitü Müdürü)
- Kayseri Olgunlaşma Enstitüsü (İsmail KÜÇÜK - Enstitü Müdürü)
- Kütahya Olgunlaşma Enstitüsü (Hatice GÖREN - Enstitü Müdürü)
- Samsun Olgunlaşma Enstitüsü (Fatma ARSLAN - Enstitü Müdürü)
- Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü (Sibel KARABINA - Enstitü Müdürü)

D. Püşide Projesi Danışma Kurulu

- Ayşe ÖZKAN - Restoratör / Çini Sanatkârı
- Hasan ÇELEBİ - Hattat
- Ömer Faruk ÖZOĞUL - Hattat

E. Püşide Projesi Koordinatörü

- Restoratör - Çini Sanatkârı Sayın Ayşe ÖZKAN

F. Olgunlaşma Enstitüleri Püşide Projesi Çalışma Ekibi

F.1. Mihrişah Valide Sultan Türbesi Çalışma Ekibi

F.1.1. İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü

- İlkey BELİBAĞLI - Enstitü Müdür Yardımcısı / El Sanatları Nakış

Araştırma Bölümü

- Derya ADIGÜZEL - Türk Dili ve Edebiyatı
- Müşfika AKBULUT - Sanat Tarihi

Tasarım Atölyesi

- Melek İyem BÜKE - Tezhib
- Merve Berna TUTMAZ - Resim
- Meryem BAYRAKTAR - Tezhib
- Naciye AKSAKALOĞLU - El Sanatları
- Nergiz EREZ - Geleneksel El Sanatları
- Ömer Faruk ÖZOĞUL - Hüsn-i Hat
- Pinar ERTÜREN - Halı Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Tasarımı

Grafik Atölyesi

- Ebru Şıkyıldız ORALLI - Grafik Tasarım
- Şüheda ÜNALDI - Grafik Tasarım

Nakış Atölyesi

- Betül Zehra YETKİN - El Nakışı
- Melek KAYA - El Nakışı
- Nesrin DEĞİRMENCI - El Sanatları Nakış (Atölye Şefi)
- Nurcan KOPUZ - El Nakışı
- Şaziye BERATOĞLU - El Nakışı

F.1.2. Antalya Olgunlaşma Enstitüsü

- Beyhan KAPLAN - Enstitü Müdür Yardımcısı / El Sanatları Nakış
- Raziye ŞEN - Enstitü Müdür Yardımcısı / El Sanatları Nakış

Tasarım Atölyesi

- Arzu CAN - El Sanatları Teknolojisi / Nakış
- Gülten ŞAHİN - El Sanatları Teknolojisi / Nakış
- Hatice BİLİK - El Sanatları Teknolojisi / Nakış

Grafik Atölyesi

- Betül TOLA - Grafik ve Fotoğrafçılık
- Göze KÜÇÜKALAKAVUK - Tanıtım Pazarlama

Nakış Atölyesi

- Arife DÖNMEZ - El Nakışı
- Belgin KESKİN - El Nakışı
- Derya AKÇA - El Nakışı
- Fatma BÖLÜK - El Nakışı
- Macide BAŞOĞUL - El Nakışı
- Nadime ERCAN - El Nakışı
- Özge GÖKMEN YÜKSEL - El Nakışı
- Selda AKKUŞ - El Nakışı

F.1.3. Kütahya Olgunlaşma Enstitüsü

- Ayşe GÜL - Enstitü Müdür Yardımcısı / Giyim Üretim Teknolojisi
- Nermin YILMAZ - Enstitü Müdür Yardımcısı / Görsel Sanatlar

Tasarım Atölyesi

- Erdal SARUHAN - Bilişim Teknolojileri
- Nuri Erbay - Hüsn-i Hat

Nakış Atölyesi

- Afife CIYIK - El Nakışı
- Ayşe SARIÇAM - El Nakışı
- Ayşen ÖZTÜRK - El Nakışı
- Emine SARIKAYA - El Nakışı
- Esra ŞATIRER - El Nakışı

- Fatma GÜRCAN - El Nakışı
- Füsun DEĞİRMENCİOĞLU - El Sanatları Nakış
- Lütfiye İNAĞ - El Sanatları Nakış

F.2. Sultan II. Mahmud Türbesi Çalışma Ekibi**F.2.1. İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü**

- İlkay BELİBAĞLI - Enstitü Müdür Yardımcısı / El Sanatları Nakış

Araştırma Bölümü

- Derya ADIGÜZEL - Türk Dili ve Edebiyatı
- Müşfika AKBULUT - Sanat Tarihi

Tasarım Atölyesi

- Faruk Dinçer ERATLI - Hüsn-i Hat
- Melek İyem BÜKE - Tezhib
- Merve Berna TUTMAZ - Resim
- Meryem BAYRAKTAR - Tezhib
- Meryem ÇİFTÇİ - Tezhib
- Nergiz EREZ - Geleneksel El Sanatları
- Ömer Faruk ÖZOĞUL - Hüsn-i Hat
- Pınar ERTÜREN - Halı Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Tasarımı
- Turgay GÜNAYDIN - Geleneksel El Sanatları

Grafik Atölyesi

- Büşra OKTULMUŞ - Grafik, Tasarım ve Fotoğrafçılık
- Ebru Şıkyıldız ORALLI - Grafik Tasarım
- Şüheda ÜNALDI - Grafik Tasarım
- Tuğba YAMAN - Grafik Tasarım

Fotoğraf Çekim Ekibi

- Ali ÖKSÜZ (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Medya AŞ)
- Emrah BAYIR (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Medya AŞ)
- Onur ŞEKERCİOĞLU (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Medya AŞ)

F.2.2. Ankara Olgunlaşma Enstitüsü**Tasarım Atölyesi**

- Fatma GÜNAL - Resim
- Mevlüde ŞEYHOĞLU - Resim

Nakış Atölyesi

- Esen BAĞCI - Nakış
- Fatma ACUN YOZGAT - Nakış
- Gönül CENGİZ - Nakış
- Hülya AYDOĞAN - Nakış
- Kamile BOYAN - Nakış
- Müslüme YÜKSEL - Nakış
- Naciye HACARLIOĞLU - Nakış
- Solmaz AKKAYA - Nakış
- Şemsi YAĞIZ - Nakış

F.2.3. Bursa Olgunlaşma Enstitüsü

- Gürcü ÇAKIR - Enstitü Müdür Baş Yardımcısı / El Sanatları Nakış

Tasarım Atölyesi

- Lale KANKAL - El Sanatları Nakış
- Nevin DURMUŞ - El Sanatları Nakış
- Vildan BAYRAM - El Sanatları Nakış

Grafik Atölyesi

- Embiye YILDIZ - Grafik Tasarım
- Neslen BİLGİN - Grafik Tasarım

Nakış Atölyesi

- Bedriye DOĞRU - El Sanatları Nakış
- Çiğdem ESEN - El Sanatları Nakış
- Dilek CEVİZİŞ - El Sanatları Nakış
- Fatma GÜLER - El Sanatları Nakış
- Gülcan ARIZLAN - El Sanatları Nakış
- Melek ERGEN - El Sanatları Nakış
- Meral BULUT - El Sanatları Nakış
- Münevver ÖZÇELTİKÇİ - El Sanatları Nakış

- Nuray BAYRAK - El Sanatları Nakış
- Özlem Rana AYAZ - El Sanatları Nakış
- Rahime AYDOĞAN - El Sanatları Nakış
- Feride ATEŞTEPE ALTUN - El Sanatları Nakış
- Lale KANKAL - El Sanatları Nakış

F.2.4. Eskişehir Olgunlaşma Enstitüsü**Tasarım Atölyesi**

- Serap TEPEDELEN - Hüsn-i Hat
- Yüksel DEĞİRMENÇİ (Tasarım Şefi)

Nakış Atölyesi

- Ayfer AKTÜRK - El Nakışı
- Aynur UZUN - El Nakışı
- Derya AKKAYA - El Nakışı
- Esra ALTINOK - El Nakışı
- Figen KARATAŞ - El Nakışı
- Gülümser ÖZKARA - El Nakışı
- Hatice DEREBEYİ - El Nakışı
- Kübra Er - El Nakışı
- Mebrule ÖZDEN - El Nakışı
- Sema Nur TOKAT - El Nakışı
- Sergül İNCEDAĞ - El Nakışı
- Sevgi Nur ÖZER - El Nakışı
- Şenay DOĞRUÖZ - El Nakışı
- Şennur ADA - El Nakışı
- Vildan AKKURT - El Nakışı

F.2.5. İzmir Olgunlaşma Enstitüsü**Tasarım Atölyesi**

- Fatma DAMLI (Sanat Tasarım Alan Şefi)

Grafik Atölyesi

- Ceyda ETİKE - Grafik

Nakış Atölyesi

- Aysever KARATAŞ - El Nakışı
- Çiler AVCI KESGIN - El Nakışı
- Fatma ATAŞ - El Nakışı
- Gamze ÇİNİ - El Nakışı
- Gülten ÖZKARA - El Nakışı
- Hazal YAZICIOĞLU - El Nakışı
- Merve Nur DUMAN - El Nakışı
- Necla BİRCAN (El Sanatları Alan Şefi)
- Nezahat SEVİM - El Nakışı
- Remziye KAYNAK - El Nakışı
- Suna TURGAY - El Nakışı
- Yonca İLBAŞ - El Nakışı

F.2.6. Kayseri Olgunlaşma Enstitüsü

- Eshabil KARAKUŞ - Enstitü Müdür Yardımcısı
- Havva LİVTOPUZ - Enstitü Müdür Yardımcısı
- Şamil ELİAÇIK - Enstitü Müdür Yardımcısı

- Buket KIRKER
- Demet KORKMAZ - Nakış
- Ebru DEVECİ
- Emine ODACI - Nakış
- Fatma EYİCE - Nakış
- Gülşen MORTAŞ - Nakış
- Gülhan HEZER - Nakış
- Gülşen MORTAŞ - Nakış
- Hasret ÜNAL - Nakış
- Hatice ELMALI - Nakış
- Hatice NURANSOY
- Kefure AVCI - Nakış
- Leyla SARISOLMAZ
- Nafiye URAL - Nakış
- Özge SARIKAYA
- Rukiye ELMAAĞAÇ - Nakış

F.2.7. Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü

- Günay ÇİN - Enstitü Teknik Müdür Yardımcısı

Grafik Atölyesi

- Birol ADANUR - Grafik

Nakış Atölyesi

- Ayla CAN - El Nakışı
- Ayşe KELEŞ - El Nakışı
- Duygu SELİM - El Nakışı
- Hatice ERAYDIN - El Nakışı
- Merve ÜNLÜER - El Nakışı
- Nalan KILMANOĞLU - El Nakışı
- Öznur SAMANCI - El Nakışı
- Tuğba YÜCESAN - El Nakışı
- Yüksel KALYONCU (Atölye Şefi)

F.3. Sultan I. Abdülhamid Türbesi Çalışma Ekibi**F.3.1. İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü**

- İlkay BELİBAĞLI - Enstitü Müdür Yardımcısı / El Sanatları Nakış

Araştırma Bölümü

- Derya ADIGÜZEL - Türk Dili ve Edebiyatı
- Müşfika AKBULUT - Sanat Tarihi

Tasarım Atölyesi

- Esra ÖZKEN - Halı Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Tasarımı
- Melek İyem BÜKE - Tezhib
- Merve Berna TUTMAZ - Resim
- Meryem BAYRAKTAR - Tezhib
- Meryem ÇİFTÇİ - Tezhib
- Nergiz EREZ - Geleneksel El Sanatları
- Ömer Faruk ÖZOĞUL - Hüsn-i Hat
- Pınar ERTÜREN - Halı Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Tasarımı
- Turgay GÜNAYDIN - Geleneksel El Sanatları
- Zerrin OKUR - Resim

Grafik Atölyesi

- Büşra OKTULMUŞ - Grafik, Tasarım ve Fotoğrafçılık
- Ebru Şikyıldız ORALLI - Grafik Tasarım
- Şüheda ÜNALDI - Grafik Tasarım
- Tuğba YAMAN - Grafik Tasarım

Fotoğraf Çekim Ekibi

- Ali ÖKSÜZ (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Medya AŞ)
- Emrah BAYIR (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Medya AŞ)
- Onur ŞEKERCİOĞLU (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Medya AŞ)

F.3.2. Adana Olgunlaşma Enstitüsü

- Alpaslan MENEMENCİOĞLU - Enstitü Teknik Müdür Yardımcısı

- Aslıtürk ARDIÇ
- Fatma DOĞAN
- Gülümser YERDAŞ
- Mehmet ASLAN
- Meral ATINKAYA
- Serpil ALTAN
- Sibel KILIVAN
- Sinem IPEK

F.3.3. Samsun Olgunlaşma Enstitüsü**Nakış Atölyesi**

- Aslı ULUTAY - El Sanatları Nakış
- Ayşe ERBEY - El Sanatları Nakış
- Ayşenur KAPLAN - El Sanatları Nakış
- Dilara TEMİZ ÇETİN - El Sanatları Nakış
- Ezgi KAPLAN - El Sanatları Nakış
- Gülsu KÖMPE - El Sanatları Nakış
- Gülsüm AKÇA - El Sanatları Nakış
- Havanur SARAÇOĞLU - El Sanatları Nakış
- Menşure ÖZDEMİRAY - El Sanatları Nakış
- Meryem ÖZDİL - El Sanatları Nakış
- Nesrin SARISOY - El Sanatları Nakış

- Rüveyda ÇETİN - El Sanatları Nakış
- Yasemin ÇINAR - El Sanatları Nakış

F.4. Yavuz Sultan Selim Türbesi Çalışma Ekibi**F.4.1. İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü**

- İlkyay BELİBAĞLI - Enstitü Müdür Yardımcısı / El Sanatları Nakış

Araştırma Bölümü

- Derya ADIGÜZEL - Türk Dili ve Edebiyatı
- Müşfika AKBULUT - Sanat Tarihi

Tasarım Atölyesi

- Meryem BAYRAKTAR - Tezhib
- Ömer Faruk ÖZOĞUL - Hüsn-i Hat
- Pınar ERTÜREN - Halı Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Tasarımı

Grafik Atölyesi

- Büşra OKTULMUŞ - Grafik Tasarım
- Şüheda ÜNALDI - Grafik Tasarım

Nakış Atölyesi

- Ayşe PEKDOĞAN - Makine Nakışı
- Ayşegül BARDAK - El Nakışı
- Betül DURMAN - Makine Nakışı
- Betül Zehra YETKİN - El Nakışı
- Duygu Özlem DUYMAÇ - El Nakışı
- Kübra KAPTAN - El Nakışı
- Melek KAYA - El Nakışı
- Nurcan KOPUZ - El Nakışı
- Ömer YAĞCI - Makine Nakışı
- Rahime GÜRSES - El Nakışı
- Şaziye BERATOĞLU - El Nakışı

Giyim Üretim Atölyesi

- Hülya NİCIHAN - Giyim Üretim Teknolojisi
- Kübra KAPICIOĞLU - Giyim Üretim Teknolojisi

- Leyla Şengül KUŞÇU - Giyim Üretim Teknolojisi (Atölye Şefi)
- Nesibe YILMAZ - Giyim Üretim Teknolojisi
- Nurhayat KANTARCI - Giyim Üretim Teknolojisi
- Remziye Dolu - Giyim Üretim Teknolojisi
- Sabiha Tüfekçioğlu - Giyim Üretim Teknolojisi
- Zeliha TANER - Giyim Üretim Teknolojisi

Fotoğraf Çekim Ekibi

- Ali ÖKSÜZ (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Medya AŞ)
- Emrah BAYIR (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Medya AŞ)

F.5. Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi Çalışma Ekibi

F.5.1. İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü

- İlkey BELİBAĞLI - Enstitü Müdür Yardımcısı / El Sanatları Nakış

Araştırma Bölümü

- Derya ADIGÜZEL - Türk Dili ve Edebiyatı
- Müşfika AKBULUT - Sanat Tarihi

Tasarım Atölyesi

- Esra ÖZKEN - Halı Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Tasarımı
- Meryem ÇİFTÇİ - Tezhib
- Ömer Faruk ÖZOĞUL - Hüsn-i Hat

Grafik Atölyesi

- Büşra OKTULMUŞ - Grafik, Tasarım ve Fotoğrafçılık
- Şüheda ÜNALDI - Grafik Tasarım
- Tuğba YAMAN - Grafik Tasarım

Fotoğraf Çekim Ekibi

- Emrah BAYIR (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Medya AŞ)
- Onur ŞEKERCİOĞLU (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Medya AŞ)

F.6. Sultan Ahmed Türbesi Çalışma Ekibi

F.6.1. İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü

- İlkey BELİBAĞLI - Enstitü Müdür Yardımcısı / El Sanatları Nakış

Araştırma Bölümü

- Derya ADIGÜZEL - Türk Dili ve Edebiyatı
- Müşfika AKBULUT - Sanat Tarihi

Tasarım Atölyesi

- Emine Geçtan - Tezhib
- Esra ÖZKEN - Halı Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Tasarımı
- Meryem ÇİFTÇİ - Tezhib
- Ömer Faruk ÖZOĞUL - Hüsn-i Hat
- Turgay GÜNAYDIN - Geleneksel El Sanatları
- Zerrin OKUR - Resim

Grafik Atölyesi

- Büşra OKTULMUŞ - Grafik, Tasarım ve Fotoğrafçılık
- Şüheda ÜNALDI - Grafik Tasarım

Nakış Atölyesi

- Ayşe BİBER - El Nakışı
- Ayşegül BARDAK - El Nakışı
- Betül Zehra YETKİN - El Nakışı
- Duygu Özlem DUYPMAÇ - El Nakışı
- Kübra KAPTAN - El Nakışı
- Melek KAYA - El Nakışı
- Nesrin DEĞİRMENCI - El Sanatları Nakış (Atölye Şefi)
- Nurcan KOPUZ - El Nakışı
- Rahime GÜRSES - El Nakışı
- Şaziye BERATOĞLU - El Nakışı
- Şerife AKPINAR - El Nakışı
- Zerrin CEMALOĞLU - El Nakışı

* Kitabın giriş kısmında yer alan tüm şahıs, kurum ve kuruluşlar alfabetik olarak sıralanmıştır.

KISALTMALAR

A.MKT	Sadâret Mektubî Kalemî Evrâkı
A.MKT.MHM	Sadâret Mektubî Mühimme Kalemî Evrâkı
A.MKT.NZD	Sadâret Mektubî Nezâret ve Devâir Evrâkı
B	Receb
b.	Bin
BEO	Bâb-ı Âli Evrâk Odası
bk.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	Cemâzîyelâhir
C.	Cilt
c.c.	Celle Celâluhû
Ca	Cemâziyelevvel
cm	Santimetre
DBİst.A.	Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
EV.HMK.SR.d	Evkâf Surre Defterleri
H	Hicrî
HAT	Hatt-ı Hümâyûn
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
İ.DH	İrâde Dâhiliyye
İ.EV	İrâde Evkâf
IRCICA	İslâm Konferansı Teşkilatı İslâm Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi

İSAM	İslâm Araştırmaları Merkezi
kg	Kilogram
M	Muharrem
nr.	Numara
öl.	Ölüm Tarihi
Ra	Rebûlevvel
S	Safer
S.	Sayı
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
Ş	Şaban
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSM	Topkapı Sarayı Müzesi
TSMA.d	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri
TÜRÇEK	Türebeler Çeşmeler Taşınır Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma ve Yaşatma Derneği
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
Y.MTV	Yıldız Mütenevvi Mâruzât Evrâkı
Y.PRK.BŞK	Yıldız Perakende - Mabeyn Başkitâbeti
Y.PRK.HH	Yıldız Perakende - Hazine-i Hâssa Nezâreti Evrâkı
yay. haz.	Yayına Hazırlayan
yy.	Yüzyıl
Z	Zilhicce
Za	Zilkâde

KAMILE SULTAN SANDUKA PÜŞİDESİ DETAYI

1- DİVAL İŞİ (MARAŞ İŞİ)

1.1. TANIMI - TARİHÇESİ

Desenin çirilmiş karton üzerinden özel bıçağı (möhülük) ile oyularak ve düzgünce kesilerek kumaşa yapıştırılan, alttan özel olarak hazırlanan kalın kartonla kabartılıp desteklenerek, "cülde" denilen özel tahta tezgâhta üstten 3 ya da 6 katlı sırma veya sim telle işlenen, alttan mumlanmış kumaş rengindeki iplikde karşılıklı tutturularak yapılan işleme tekniğidir. İşlenen kumaşın çok ince olmaması gerektiği için genellikle kadife ve deri üzerine işlenir. En önemli özelliği, biri kumaşın ön yüzünden yürütülen arka yüzünden görünmeyen, diğeri de kumaşın arka yüzünden yürütülüp ön yüzünden görünmeyen iki ayrı ip ile işleniyor olmasıdır. Yani alt ipliğin üstten, üst ipliğin ise alttan görünmemesi gerekir. Bu işleme özelliğiyle dival işi, tersi ile yüzü farklı görüntüde olan tek yüzü bir işleme tekniği olarak farklı bir değer taşımaktadır.¹

Tarihi Selçuklulara dayanan, Anadolu'nun en eski el nakışlarından biri olan dival işi, Kahramanmaraş'ın en önemli kültürel değerlerinden biridir. Burada yoğun bir şekilde yapılmasından dolayı şehrin adıyla da anılmaktadır.

Osmanlı Dönemi'nde, Bursa'da dokunan ipek ve sırma kumaşlar, padişahlara, şehzâdelere ve sarayın önemli kadınlara yapılan elbiselerde kullanılıyordu. Bu özel kıyafetlerin işleme için desen kompozisyonları, renkleri, kullanılacak malzemeleri usta saray nakkaşları tarafından belirlenip, saray işlemecileri tarafından altın ve gümüş tellerle işleniyordu. Dulkadiroğlu Beyliği'nden Osmanlı Sarayı'na Çelebi Mehmed'e gelin giden Dulkadiroğlu Beyi'nin kızı Emine Hatun'un ve daha sonra Fatih Sultan Mehmed'e gelin giden Dulkadiroğlu Beyi'nin kızı Sıddi Mükrim Hatun'un çeyizleri, Selçuklularda ilk örneklerine rastladığımız sim sırma işinin saray çevrelerinin ve işlemecilerinin dikkatini çekmiş, bu sanatın İstanbul ve Rumeli'ye yayılmasına neden olmuştur. Bu tarihten sonra dival işi, Osmanlı Türk Sanatı'nda önemli yer tutan bir sanat dalı hâline gelmiştir.²

1- Maraş'ta yetişen çirliş otunun köklerinin kurutulup öğütülmesinden elde edilen toz hâlinde bir yapıştırıcıdır (bk. www.megap.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdi/Elde%20Mara%C5%9F%20%C4%B0%C5%9Fina%20Haz%C4%B1r%C4%B1k.pdf).

2- Esmâ Yakar-Elif Betül Yakar, *Maraş İşi Sim Sırma ve Bindallılar*, Kahramanmaraş 2011, s. 21-22.

3- E. Yakar- E. B. Yakar, *Maraş İşi Sim Sırma ve Bindallılar*, s. 32-33.

1.2 DİVAL İŞİ (MARAŞ İŞİ) UYGULAMASINA YÖNELİK ESASLAR VE UYGULAMA ALANLARI

1.2.1. Maraş İşi, Sim-Sırma İşi, Mukavva İşi, Bastırma Gibi İsimlerle de Anılan "Dival İşi"nde Kullanılan Araç-Gereçler

İğne, iplik, cüde (tezgâh), çeğ⁴ (makaralık), askı, makat, biz,⁵ möhlüke (keski), sim, sırma, çamaşır ipeği, balmumu, çiriş, solüsyon, uhu, kumaş, astar kumaş, nakış ipliği, beyaz karton, gri karton, san karton, çimento kâğıdı (graft kâğıdı), beyaz sabun, çeşitli pul ve boncuklar, silgi, çıkınc ve çekici.

Cüde

Möhülke

Biz

Makaralık

4- İşleme sırasında iplerin birbirine karışma sını önlemek amacıyla düzgün bir tahta üzerine çakılan çivilerle oluşturulan işleme aracıdır (bk. E. Yakar- E. B. Yakar, *Maraş İşi Sim Sırma ve Bindallılar*, s. 35).

5- İğne gibi ince - uzun çelik ucu bulunan, tahta saplı araç. İşleme yapılırken kartonu delmek için kullanılır (bk. E. Yakar- E. B. Yakar, *Maraş İşi Sim Sırma ve Bindallılar*, s. 36).

1.2.2. Dival İşinde Kullanılan Teknikler

a. Sarma: Deseni enine ve paralel olarak simle kaplama işlemidir.

- Düz sarma
- Verev sarma
- Yarmalı sarma
- Kabartma sarma
- Delikli sarma

b. Pesent: Geniş alanlarda uzun sarma ipliklerini bölerek, işlemenin daha gösterişli görünmesini sağlayan, belirli bir düzen içinde oluşan işleme tekniğidir.⁶

- Düz pesent
- Verev pesent

c. Balıksırtı

d. Hasır iğne

e. Aplike

f. Taç (kenar çalışması)

1.2.3. Dival İş Yapılırken Dikkat Edilecek Teknik Esaslar⁷

- a.** İpliğin tek veya çift kat olarak mumlanması
- b.** Desenin sert bir kurşun kalemle çizilmesi
- c.** Sırmayı tutturmada çamaşır ipeği kullanılması
- d.** Tutturma ipliğinin işleme esnasında dibinden tutulup çekilmesi
- e.** Desen möhlüke ile oyulurken oyma işlemine desenin ortasından başlanması, kaymaması ve keserken rahatlıkla görülebilir olması için desenin kendinize doğru bakması
- f.** Möhlükenin tahta kısmının sağ avuçla iyice kavranması, sağ elin işaret parmağının keskinin ucu ile birlikte kartona değdirilmesi

6- www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Elde%20Mara%C5%9F%20%C4%B0%C5%9Fi.pdf

7- www.unutulmussanatlar.com/2012/07/oya-ve-cesitleri_32.html

g. Möhlükenin ucunun kâğıda batırılıp çıkarılarak ve iterek kesme işleminin yapılması

h. Keskinin ucu kaymıyorsa kuru sabun sürülmesi

i. Kartonları keskinde keserken altına iki kat gri mukavva veya tahta konulması

j. Keskinin ara ara biley taşı ile bileylenmesi

k. Deseni beyaz kartona yapıştıran çirişin sulu olması

l. Sarı kartonun altına sürülecek çirişin koyu olması

m. Sırmanın dolaşmaması için büyük makaralardan küçük makaralara çıkık ile sarılması

n. İşleme yapılırken sırmaların yan yana gelmesi ve yerine oturması

o. Biz ile iğnenin karşılaştırılması

p. Biz ile iğnenin sağ elde birlikte tutulması

1.2.4. Dival İşinde Kullanılan Süsleme Teknikleri⁸

Süsleme teknikleri, işleme tamamlandıktan sonra uygulanır.

a. Tırtıl⁹ ve kurt ile sarma

b. Tırtıla kum

c. Tırtıl ve kurt ile hasır iğne

d. Tırtıl veya kurt ile kirpik

e. Tırtıl ile kordon bükme

f. Tırtıl ile sap işi

g. Pul dikme

h. Pul ve boncuk dikme

i. Boncuk dikme

j. Beyoğlu taşı dikme (stras)

k. Tahta boncuk sarma

l. Kordon ile atma işi yapmak

8- www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Elde%20Mara%C5%9F%20%C4%B0%C5%9Fi.pdf

9- Sırmadan yapılır ve fabrikada üretilir. Kesilerek süsleme olarak dikilir. Düz ve yay biçiminde iki türü bulunur (bk. E. Yakar- E. B. Yakar, *Maras İşi Sım Sırma ve Bindallılar*, s. 40).

DİVAL İŞİ TEKNİĞİYLE İŞLENMİŞ SECCADE - XVIII. YÜZYIL

1.2.5. Dival İş'i'nin Uygulandığı Alanlar

İlk örneklerine Çukurova beylerinin binici takım ve başlıklarında rastlanan dival işi daha sonraları Maras, Antep ve Kilis'te erkeklerin kullandıkları feslerin süslemelerinde uygulanmıştır. Dival işi çeyiz olarak değer bulmaya başladığında yastık ve perdeler, yatak örtüleri, sedir örtüleri, seccadeler, kırilentler, sehpa takımları, oda takımları, masa örtüleri, bohça, gecelik, sabahlık ve gelinlikler sim sırma tekniğiyle yapılmaya başlanmıştır.

Dival işinin bir diğer kullanım alanı ise Hat Sanatı'dır. Osmanlı Hat Sanatı'nda önemli bir yer edinen bu işleme tekniği ile yapılmış olan levhalar, günümüze ulaşmış en değerli eserler arasındadır.¹⁰

Seccadeden İşleme Detayı¹¹

10- www.unutulmussanatlar.com/2012/07/sim-sirma_61.html
11- İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Müzesi.

SULTAN II. MAHMUD SANDUKA PÜŞİDESİ DETAYI

2- PÜŞİDE

2.1. PÜŞİDE GELENEĞİ

(پوشيده)

Püştide: (Farsça) Örtü

Farsça "örtü" anlamına gelen püştide, sandukaları örtmek için kullanılan örtülere verilen isimdir. Arapça "kutu, sandık" anlamındaki sandük kelimesinden gelen sanduka ise tabut şeklindeki mezar üstlerini ifade eder.¹²

Sandukaların yapılma geleneği, Eski Mısır ve Mezopotamya'da ruhların yeniden bedenlerine döneceği inancıyla, cesetlerin çürümemesi için mumyalanıp saklanmasına dayanmaktadır. İslâmiyetten önce şaman inanışının etkisi ile Orta Asya Türklerinin, ölünün yeniden dirileceğine inanarak, vücutlarının zarar görmemesi için korunaklı mezarlar yapmaları şeklinde uyguladıkları sanduka geleneği, İslâm tarihinde ilk olarak Irak bölgesinde başlamıştır. Emevîler döneminde İslâm dışı âdetlerin zengin ve yönetici kesimin arasında yaygınlaşması ile gelişerek Abbasîlerde de devam eden sanduka geleneği, zamanımıza ulaşan en eski örnekleri sahip Selçuklularla yaygın hâle gelmiştir. Osmanlılarda ise sandukalar genellikle ahşap, mermer, taş veya çiniden yapılmıştır. Bizans İmparatorluğu zamanındaki sandukaların üstlerinin örtülmesi geleneği Orta Asya'da da devam etmiş, kıymetli zâtlara duyulan saygının bir göstergesi olarak mezarların üzerine sanduka yapılıp, ölen kişinin kaftanı ya da devrin değerli kumaşları mezar örtüsü olarak kullanılmıştır. Bu usul İslâmiyet'ten sonra da kabul görmüş ve uygulanmıştır. 14. yüzyıl gezginlerinden İbn Batuta Anadolu'da sandukaların üzerine örtülmüş olan kumaşlardan bahsetmektedir. 1405'te Semerkant'ta Timurlenk'in türbesinde ve Kahire'deki Memlûk türbelerinde de bu uygulama görülmüştür.¹³

Osmanlı'da da cenaze merasimlerinde ve daha sonra türbelerde padişah, valide sultan, şehzâde ve devlet büyüklerinin sandukaları dönemin değerli kumaşlarıyla örtülmüştür.¹⁴

12- Nebi Bozkurt, "Sanduka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 36, İstanbul 2009, s. 102.

13- N. Bozkurt, "Sanduka", s. 103; Selin İpek, "Osmanlıda Sanduklara Örtü Örtme Geleneği ve Eyüp Sultan Haziresi'ndeki Taş Lahit", *Tarihî, Kültürü ve Sanatı ile Eyüp Sultan Sempozyumu IX*, İstanbul 2005, s. 322-337.

14- Sadi Bayram, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Bulunan Kendinden Desenli Üzeri Yazılı İki Kumaş" *Vakıflar Dergisi*, S. 15, Ankara 1982, s. 139-156.

Sultan II. Mahmud Sanduka
Püşidesinin Baş Levhası
Sultan II. Mahmud Türbesi

Hüvallahü'l-Bâkî

Vâdî'î üss-ı esas nizâm-ı devlet Hüdâvendigâr-ı illiyîn menzilet
es-Sultân el-Gâzi, Adlî Mahmûd Hân ibn es-Sultân el-Gâzi
Abdülhamid Hân *eskenehullâhu te'âle ferâdisü'l-cinân* Hazretleri
Velâdet-i bâ-sa'âdetleri: Fî sene 14 Ramazan 1199/1784
Cülûs-ı Hümâyûnları: Fî sene 4 Cemâziye'l-âhir 1223/1808
İrtihâlleri: Fî sene 19 Rebi'ü'l-âhir 1255/1839
Müddet-i Saltanatları: 14 yevm 10 mâh 31 sene.

Sultan II. Mahmud Sanduka
Püşidesinin Ayak Levhası
Sultan II. Mahmud Türbesi

Osmanlı Hanedanı'na ait türbelerdeki, padişah, valide sultan ve padişah çocuklarının sandukaları üzerinde, sanduka ölçülerine göre genellikle kadife kumaştan hazırlanmış, dival işi tekniğindeki püşideler sandukalara örtü örtme geleneğini yansıması açısından önemlidir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde de püşidelerin üretimine dair belgeler yer almaktadır.

Sultan I. Abdülhamid Sanduka Püşidesinin Gövdesi - Sultan I. Abdülhamid Türbesi

Hüve'l-Bâkî
Cennet-mekân firdevs-i âşiyân es-Sultân el-Gâzi Abdülhamid Hân b.
es-Sultân el-Gâzi Ahmed Hân-ı sâlis *alâ ruhühümâ et-takdisât mâ-
tütie's-seb'â'l-mesâni* Hazretleri'nin
Târih-i velâdetleri: Fî 5 B sene 1137 Salı
Cülûs-ı hümâyûnları: Fî 8 Za sene 1187 Cuma
Müddet-i saltanatları: 15 sene 8 mah 5 yevm
İrtihâlleri: Fî 13 B sene 1203 Salı

Sultan I. Abdülhamid
Sanduka Püşidesinin Baş ve
Ayak Levhası
Sultan I. Abdülhamid Türbesi

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesinin Gövdesi - Mihrişah Valide Sultan Türbesi

Hüve'l-Bâkî
Cennet-mekân mağfiret-nişân Mihrişah Vâlide Sultân *tâbe
serâhâ ve ce'ale'l-cennete mesvâhâ* Hazretleri'nin irtihâl-i
rahmet istimâlleri sene 1220.

Mihrişah Valide Sultan
Sanduka Püşidesinin Baş ve
Ayak Levhası
Mihrişah Valide Sultan Türbesi

Necmeddin Efendi Sanduka Püşidesinin Gövdesi - Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi

Velâdeti 22 Cemâziye'l-evvel sene 1295
Vefâtı 22 Recebü'l-ferd sene 1331.

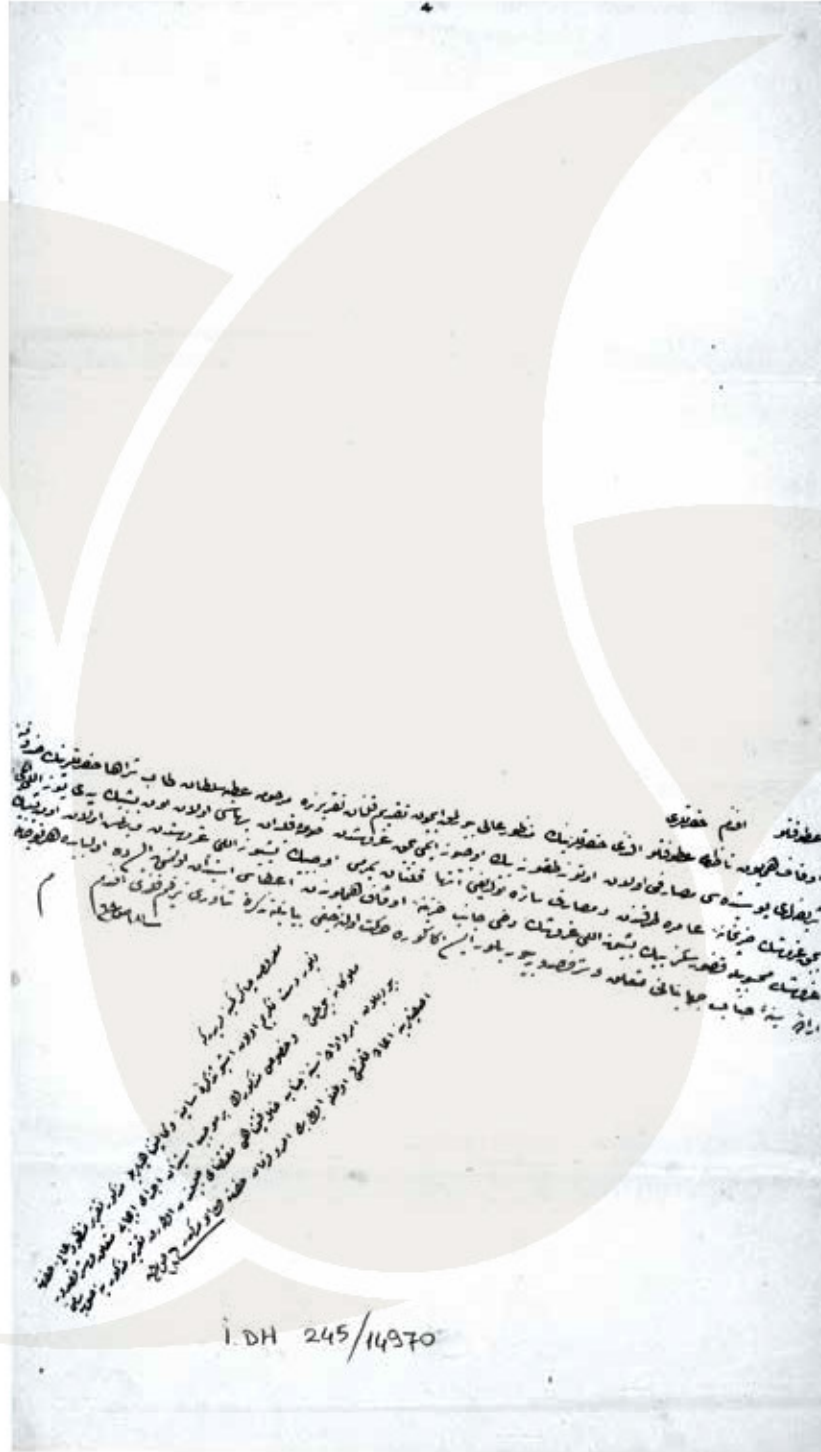
Necmeddin Efendi
Sanduka Püşidesinin
Baş ve Ayak Levhası
Sultan V. Mehmed
Reşad Türbesi

Mevhibe Sultan Sanduka Püşidesinin Gövdesi - Sultan I. Abdülhamid Türbesi

Hüve'l-Bâki
Merhûme ve mağfûrun-İehâ
Mevhibe Sultân *tâbet serâhâ*
Sene 1257.

Mevhibe Sultan
Sanduka Püşidesinin
Baş ve Ayak Levhası
Sultan I. Abdülhamid
Türbesi

Atiyye Sultan'ın Vefatından İki Yıl Sonra, Sandukası İçin Püşide İmal Edildiğine Dâir Belge¹⁵

15- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *İrade Dahiliyye (I.DH)*, nr. 245/14970, 18 Ş 1268/13 Aralık 1851.

Atüfetlü efendim hazretleri

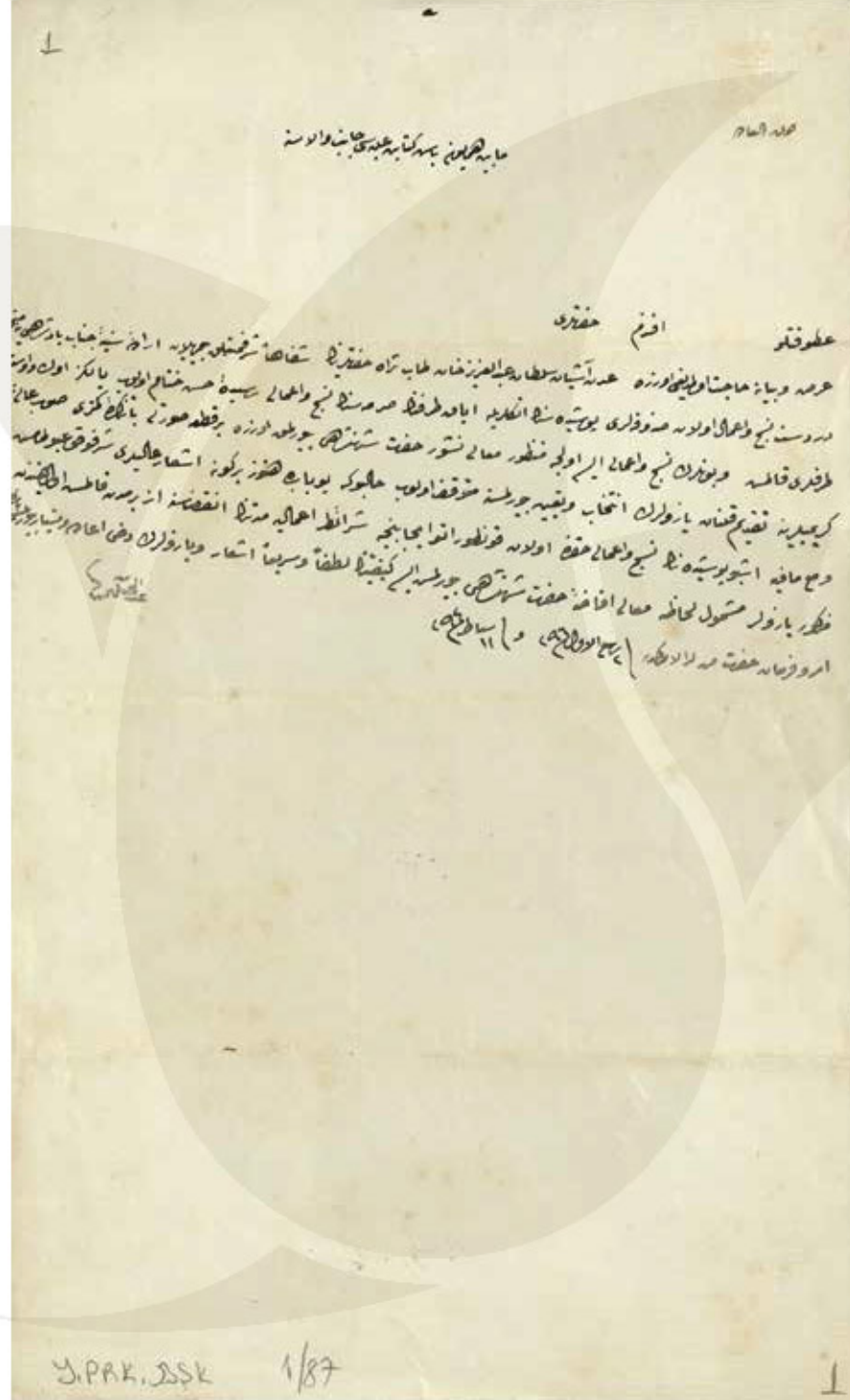
Evkâf-ı hümayûn nâzırı atüfetlü efendi hazretlerinin manzûr-ı âlî buyurulmak için takdim kılınan takrîrinde merhûme Atiyye Sultân *tâbe serâhâ* Hazretleri'nin sanduka-i şerîfeleri püşidesi masârîfî olan otuz dokuz bin üç yüz iki buçuk guruşdan sırma ve kılabdan bahâsı olan on beş bin yedi yüz elli iki buçuk guruşun Darbhâne-i Âmire tarafından ve masârîf-ı sâire olduğu inhâ kılınan yirmi üç bin beş yüz elli kuruşdan verilmiş olan on beş bin kuruşun mahsûbiyle kusûru sekiz bin beşyüz elli kuruşun dahî cânib-i hazîne-i evkâf-ı hümayûndan i'tâsı istizân olunmuş ise de ol bâbda her ne vech ile irâde-i seniyye-i cenâb-ı cihân-bâni müte'allik ve şeref-südûr buyurulur ise âna göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fi 18 Safer sene [12]68

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Ziver-i dest-i tekrîm olan iş bu tezkire-i sâmiyye-i vekâlet-penâhileriyle mezkûr takrîr manzûr-ı âlî-i hazreti mülûkâne buyurulmuş ve husûs-ı mezkûrda ber-müceb-i istizân icrâ-yı icâbı müte'allik ve şeref-südûr buyurulan emr u irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi muktezâ-yı celîlinden olarak takrîr-i mezkûruna savb-ı sâmi-i âsâfillerine i'âde kılınmış olmağla ol bâbda emr u ferman hazreti men-lehû'l-emrindir.

Fi 18 Safer sene [12]68

Sultan Abdülaziz Han Sanduka Püşidesinin İşlenmesine Dâir Belge (I)¹⁶

16- BOA, Yıldız Perakende - Mabeyn Başkitâbeti (Y.PRK.BŞK), nr. 1/87, 02 Ra 1296/ 24 Şubat 1879.

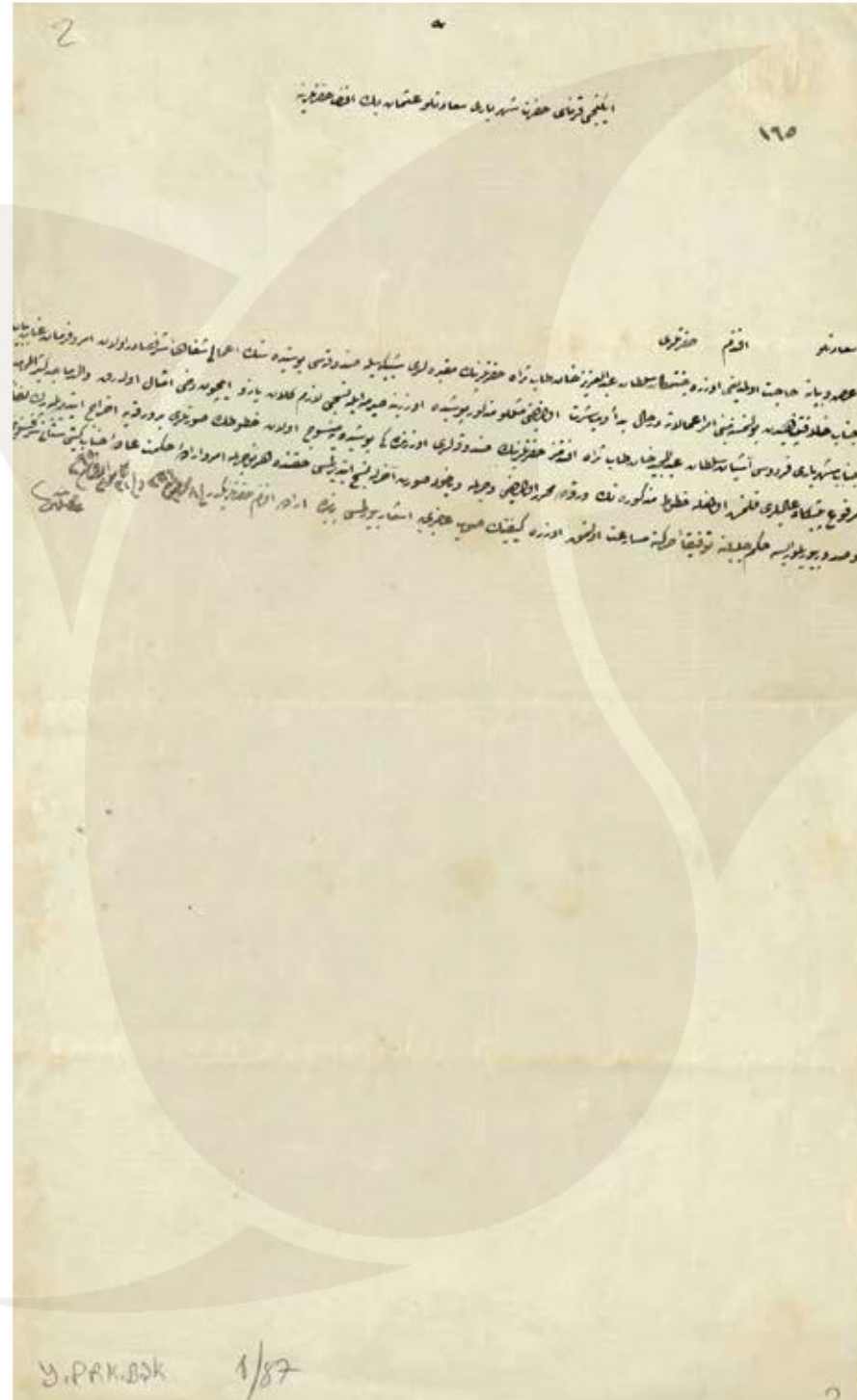
Mabeyn-i Hümayün Baş Kitâbet-i Aliyyesi Cânib-i Vâlâsına

Atüfetlü efendim hazretleri

Arz u beyâna hâcet olmadığı üzere adn-âşiyân Sultân Abdülaziz Hân *tâbe serâhu* Hazretleri'nin şifâhen şeref-müte'allik buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhiye mebnî der-dest nesc ü i'mâl olan sandukaları püşidesinin etekleriyle ayak tarafının sırtmasının nesc ü i'mâlî reside-i hüsn-i hitâm olub yalnız ön ve üst tarafları kalmış ve bunların nesc ü i'mâlî ise evvelce manzûr-ı ma'âlî-nüşûr-ı hazret-i şehinşâhi buyurulmak üzere bir kit'a sûreti bâ-tezkire-i kemterî savb-ı âlî-i kerîmîlerine takdim kılınan yazularun intihâb ve ta'yin buyurulmasına mütevakki'f olub halbuki bu bâbda henüz bir güne iş'âr-ı âlîleri şeref-vuku' bulmamış ve me'a-mâ-fih iş bu püşidenin nesc ü i'mâlî hakkında olan konturato icâbınca şerâit-i i'mâlîyye müddetinin inkizâsına az bir müddet kalmış olduğundan mezkûr yazular meşmûl-i lihâza-i ma'âlî ifâza-i hazret-i şehinşâhi buyurulmuş ise keyfiyyeten lütfen ve serî'an iş'âr ve yazularun dahî i'âde ve tesyâr buyurulması bâbında emr u ferman hazret-i men lehû'l-emrindir.

Fi 2 Rebi'ü'l-evvel sene [1]296 ve Fi 11 Şubat sene [1]294

Sultan Abdülaziz Han Sanduka Püşidesinin İşlenmesine Dâir Belge (II)

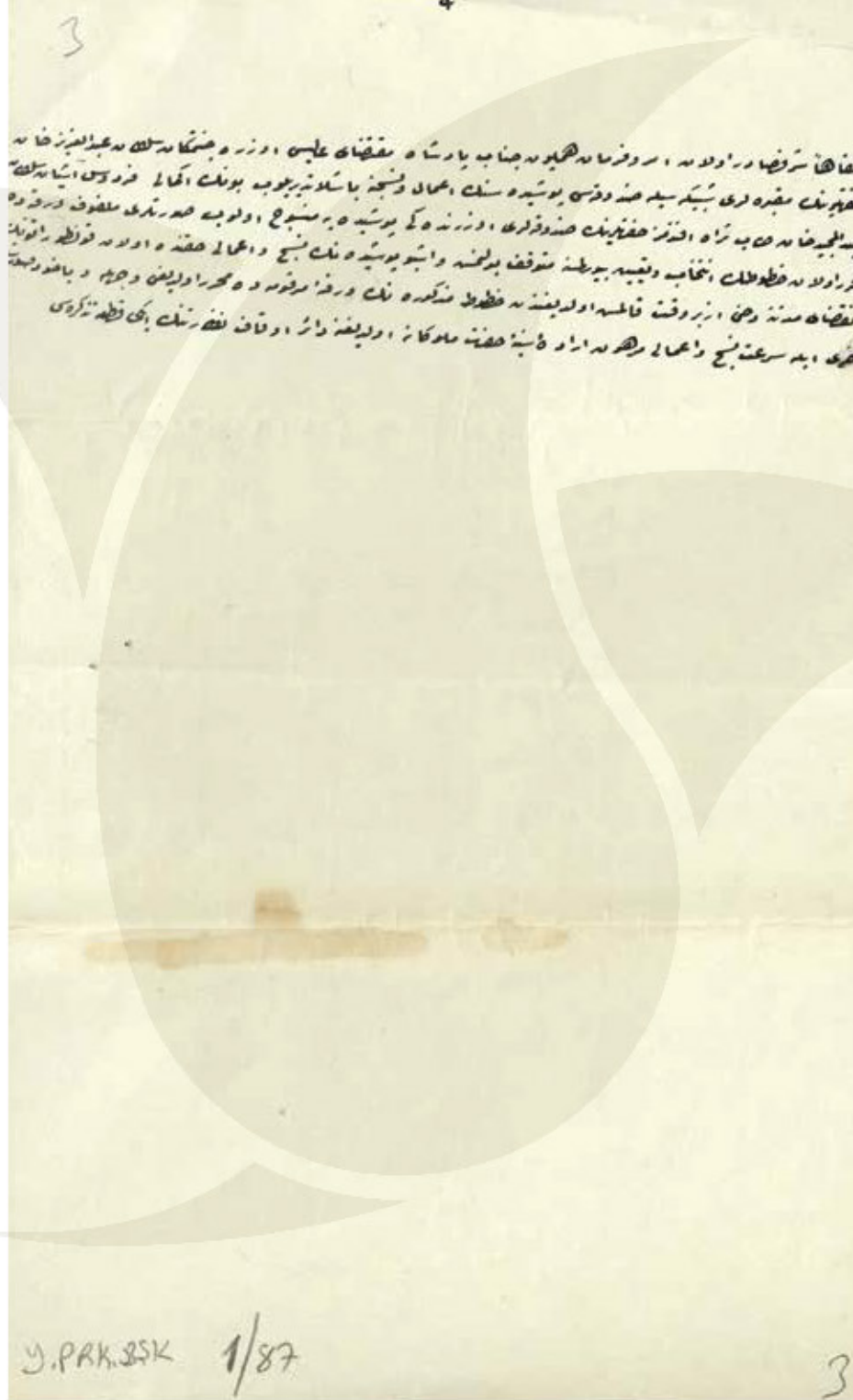
İkinci Kurena-yı Hazret-i Şehriyâri Sa'âdetlü Osman Beyefendi Hazretleri'ne

Sa'âdetlü efendim hazretleri

Arz u beyâna hâcet olmadığı üzere cennet-mekân Sultân Abdülaziz Hân *tâbe serâhu* Hazretleri'nin makbereleri şebekesiyle sandukası püşidesinin i'mâlî şifâhen şeref-sâdir olan emr u fermân-ı inâyet-beyân-ı cenâb-ı hilâfet-penâhîden bulunmasına mebnî emr-i i'mâlâta derhal bed'an ve mübâşeret olunduğu misillü mezkûr püşide üzerine sırma ile nesci lâzım gelen yazı için dahî emsâl olarak vâlid-i mâcid-i kesirü'l-mahâmid cenâb-ı şehriyâri firdevs-âşiyân Sultân Abdülmecid Hân *tâbe serâhu* Efendimiz Hazretleri'nin sandukaları üzerindeki püşideye mensûc olan hutûtun sûretleri bir varakaya ihrâc ettirilerek leffen merfu'-ı pişgâh-ı âlileri kılınmış olmağla hutût-ı mezkûrenin varakada muharrer olacağı vechile veyâhud sûret-i âhirle nesc ittirilmesi hakkında her ne vechile emr u irâde-i hikmet-âde-i cenâb-ı kiti-sitâni şeref-sünûh ve sudûr buyurulur ise hikem-i celîlesine tevfiken harekete müsâra'at olunmak üzere keyfiyyeten savb-ı âciziye iş'âr buyrulması bâbında irâde efendim hazretlerindir.

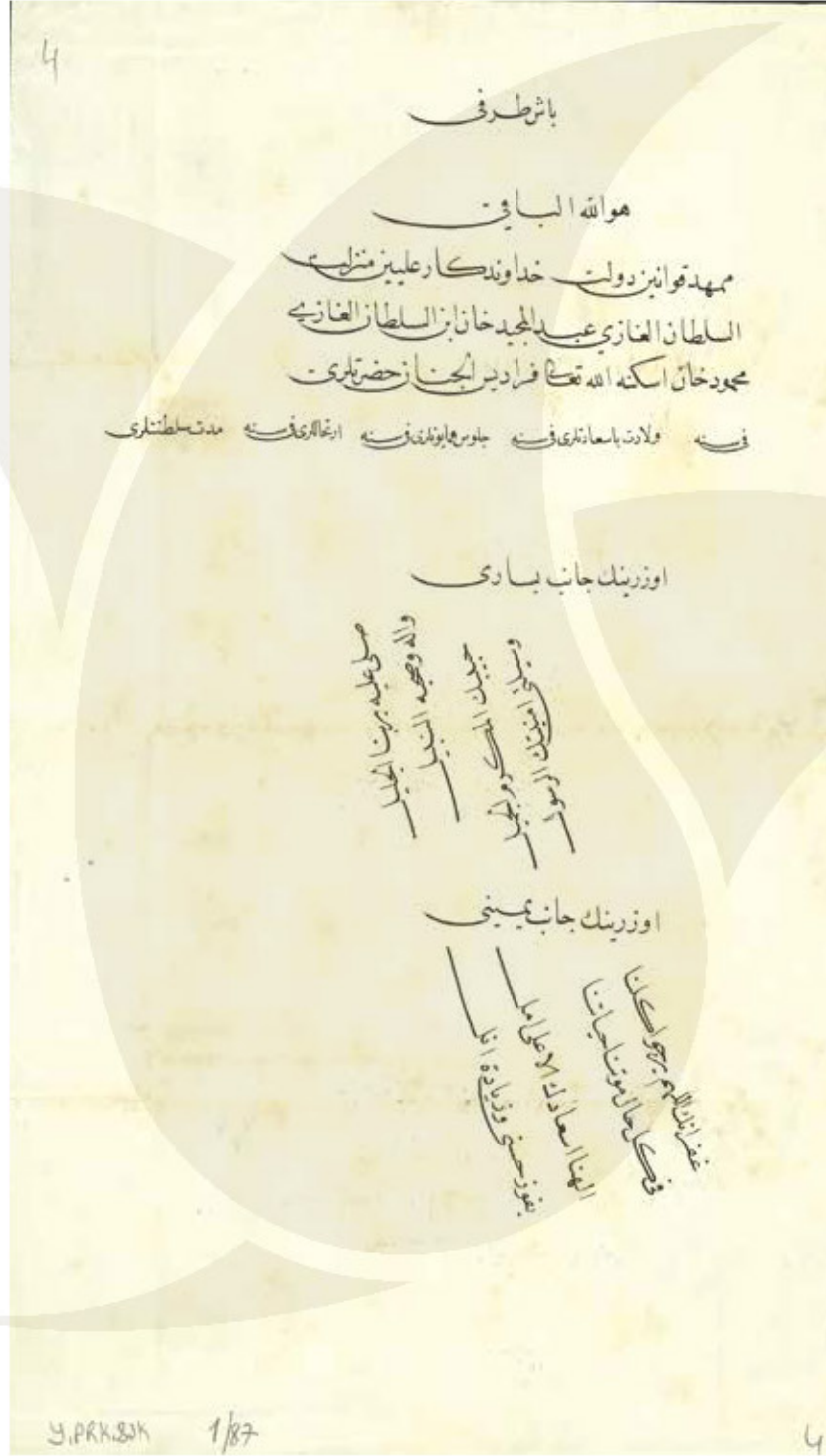
Fî 8 Muharrem sene [1]296 ve Fî 21 Kânûn-u ewel sene [1]294

Sultan Abdülaziz Han Sanduka Püşidesinin İşlenmesine Dâir Belge (III)

Şifâhen şeref-sâdir olan emr u fermân-ı hümâyûn cenâb-ı padişah muktezâ-yı âlîsi üzere cennet-mekân Sultân Abdülaziz Hân Hazretleri'nin makbereleri şebekesiyle sandukası püşidesinin i'mâli ünescine başlan dırılıb bun un ikmâli firdevs-âşi yân Sultân Abdülmecid Hân *tâbe serâhu* Efendimiz Hazretleri'nin sandukaları üzerindeki püşideye mensûc olub sûretleri melfuf varakada muharrer olan hutûtun intihâb ve tâ'yin buyurulmasına mütevakıf bulunmuş ve iş bu püşidenin nesc ü i'mâli hakkında olan konturatonun inkizâ-yı müddetine dahî az bir vakit kalmış olduğundan hutût-ı mezkûrenin varaka-i merkûmede muharrer olduğu vechile veyâhud sûret-i âhiri ile sür'at-i nesc ü i'mâli merhûn irâde-i seniyye-i hazret-i mülûkâne olduğuna dâir evkâf nezâretinin iki kit'â tezkiresi.

Sultan Abdülaziz Han Sanduka Püşidesinin İşlenmesine Dâir Belge (IV)

Baş tarafı

Hü vallâhü'l-Bâkî
Mümehhid-i kavânin-i devlet hüdavendigâr-ı illiyyin menzilet
es-sultânü'l-gâzi Abdülmecid Hân ibn es-sultânü'l-gâzi
Mahmûd Hân *eskenehullâhu teâlâ* ferâdisü'l- cinân hazretleri

Fî sene

Velâdet-i bâ-sa'âdetleri fî sene
Cülûs-u hümâyûnları fî sene
İrtihâlleri fî sene
Müddet-i saltanatları

Üzerinin cânib-i yesâri

Salli aleyhi bi-rabbînâ'î-celîl
Ve âlihî ve sahbihî'n-nebîl
Habîbike'l-mükerrame'l-cemîl
Vesîleti emniyetike'r-rasûl

Üzerinin cânib-i yemîni

Gufrâneke allâhümme yercü küllenâ
Fî külli hâlin mevtinâ hayâtinâ
İlâhinâ esâdeke illâ alâ emel
Bi-fevzi haseni ve ziyâdeti enel

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bu dört belgede, Sultan Abdülaziz Han sandukası için şebeke ile püşide imal edildiğine dair bilgiler ve Sultan Abdülmecid Han sanduka püşidesindeki yazıların bir sureti yer almaktadır.

Belgelerden, Sultan Abdülaziz Han sandukası için üretilmekte olan püşidenin, etek ve ayak kısımlarının üretiminin tamamlandığını; kontrat gereğince üretim süresi azaldığı için ön ve üst taraflarının da tamamlanması gerektiğini; ön ve üst taraflarına işlenecek olan yazı için Sultan Abdülmecid Han sanduka püşidesindeki yazıların örnek alınacağını öğrenmekteyiz.

III. Selim'in Yaptırdığı Sanduka Püşidesinin Aynalığı¹⁹

Osmanlı sultanları, sanduka üzerine örtü örtme geleneğine dayanarak saraydan din büyüklerinin, özellikle Mevlâna'nın dergâhına püşiye göndermişlerdir. Konya Mevlâna Müzesi'ndeki kumaşların çoğunluğu sandukaların üzerine örtülmesi için saraydan gönderilenlerdir.¹⁷ Mevlâna Müzesi'nde bulunan bu püşidelerden biri, III. Selim'in 1790 / 1791 (Hicri 1205) senesinde hediye olarak yaptırdığı püşidedir. Deri üzerine yeşil renkli atlas kumaştan yapılmış püşidenin üzerinde, Türk Sanatı adına önem taşıyan bitkisel ve nesnel bezeme ile hat bir arada kullanılmıştır. Müze envanterinde bu püşideye ait iki püşiye parçası ve bir püşiye aynalığı kayıtlıdır.¹⁸

Püşiye aynalığı üzerine işlenmiş olan hatlar;

- Zemini süslemesiz bırakılmış ve bordürle çevrelenmiş alan içerisinde, Bakara Süresi'nin 125. âyetinin sonundan alınan bir bölüm ile yine Bakara Süresi'nin başından alınan bir bölümün birleştirilmesiyle meydana getirilmiş Arapça ibare;

وَالْعَاقِبِينَ وَالرُّكَّعَ السُّجُودَ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ

17- S. İpek, "Osmanlı'da Sandukalara Örtü Örtme Geleneği ve Eyüp Sultan Haziresi'ndeki Taş Lahit", s. 322-337.

18- Naci Bakırcı, "Hz. Mevlâna'nın Türbesi İçin Osmanlı Padişahlarının Yaptırdığı Püşideler", VIII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri, 4-6 Mayıs 2017 Konya, 441-446; Erol Erdoğan, "Padişah III. Selim'in Mevlâna'nın Türbesi İçin Yaptırdığı Püşiye", *Türk Etnografya Dergisi*, S. XIX, Ankara 1991, s. 9-35; <http://www.mevlanamuzesi.com/2016/11/10/puside-osmanli-1790-env-no-633/>; <http://www.mevlanamuzesi.com/2016/11/10/puside-osmanli-1790-env-no-636/>.

19- www.mevlanamuzesi.com/category/tekstil/page/2/

Ve'l 'akifne ve'r-rukka'î's-sücüd (sücüdi). Ve iz kâle İbrahîmu²⁰
"Kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler. İbrahim demişti."

- Şeyh Galib divanından alınmış ve nesih hatla yazılmış beyit;²¹

مَجْدِ دَاوُدِ بَعِي سُلْطَانِ سَلِيمِكَ دِينِ دُنْيَايَه
نَمَائَانْدِرْ بُونُفُوشِيدَه سِنْدَنْ قَبْرِ مَنَلَايَه

۱۲۰۵

Müceddid olduğu Sultân Selim'in din ü dünyaya
Nümâyandır bu nev püşidesinden kabri-munlâya
1205

"Sultan Selim'in hem dini hem dünyayı yenileyen bir padişah olduğu,
Mevlâna'nın kabrine hediye ettiği bu yeni örtüden de bellidir."
Hicri 1205 / Milâdi 1790

20- Bakara Süresi 125. âyetin tamamı:

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنَا وَانجَدُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُضًى وَعَوَّذًا لِّىْ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَٰغُوتًا بَنِي الْطَّاغُوتِ
وَالْعَاقِبِينَ وَالرُّكَّعَ السُّجُودَ

«Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e şöyle emretmiştik: "Tavaif edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe'y) tertemiz tutun.»

Bakara Süresi 126.âyetin tamamı:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آسَافًا وَارزُقِ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُم بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمُوتْ غَرِيظًا مَّا أَصْحَابُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَهُمْ فِيهَا كَالْعِجْرِ
«Hani İbrahim, "Rabbim! Bu şehri güvenli bir şehir kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri her türlü ürünle rızıklandır" demişti. Allah da, "İnkâr edeni bile az bir süre, (bu geçici kısa hayatta) rızıklandırır; sonra onu cehennem azabına girmek zorunda bırakırım. Ne kötü varılacak yerdir orası" demişti.»

Kur'an-ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 24,25.

21- E. Erdoğan, "Padişah III. Selim'in Mevlâna'nın Türbesi İçin Yaptırdığı Püşiye", s. 9-35.

- Oval form verilmiş kartuşlar içerisindeki ibareler;²²

يا حنان / يا منان

Allah'in (c.c.) adlarından

"Ya Hannan" (çok acıyan, çok acıyıcı) / "Ya Mannan" (çok ihsan eden, veren, ihsanı bol)

أَمْرٌ بِعَمَلٍ

هَذَا الْمَقَامُ وَالْمَنَازِلُ لِمَوْلَانَا

قُدْسِ سِرِّهِ شَافِئِ سُلْطَانِ سَلِيمَانَ

٩٧٣

Emera bi 'ameli

Haga'l-makām ve'l-menāzili li mevlānā
Kuddise sirruhu Şah Sultān Süleymān
973

"Allah onun sırrını mukaddes eylesin Şah Sultan Süleyman, Mevlana'nın bu makamını ve menzillerinin yapımını emretti" Hicri 973 / Miladi 1565-1566

III. Selim'in hediye ettiği püştinin zaman içinde yıpranması sebebiyle II. Abdülhamid tarafından yeni püştide yaptırılmıştır. Günümüzde Hazret-i Mevlana ile oğlu Sultan Veled'in sandukaları üzerinde örtülü olan püştide, deri üzerine atlas kumaştan olup, üzerine işlenen ibareler Hattat Hasan Sırrı tarafından yazılmıştır. Dival işi tekniği ile işlenmiş olan püştide üzerine celi sülüs hatla Âyete'l-Kürsi, Tekvür Süresi, A'râf Süresi 34. ve Âl-i İmrân Süresi 185. ayet-i kerimelerinden birer bölüm, Fâtiha ve İhlâs sûreleri ile Lafza-i Celâl (Allah c.c.), Esmâ-i Nebî (Peygamber Efendimiz'in s.a.v. isimleri), III. Selim'in tuğrası ve

"İşbu püştide-i şerif Sultan ü'l-berreyn ve'l-bahreyn hâdim ü'l-haremeyni' ş-şerifeyn es-Sultan İbn Sultan es-Sultan el-Gâzi Abdülhamid Han-ı sanî İbn es-Sultan Abdülmecid Han Hazretleri canib-i hilâfet-penâhilerinden tecdid buyrulmuştur. Ke-te-be-hü Hasan Sırrı 1312 (Miladi 1894 / 1895)" metni işlenmiştir.²³

II. Abdülhamid, püştinin ayakucuna gelen yerine bir önceki püştideyi yaptıran III. Selim'in tuğrasını işletmiş, kendi adını da bu tuğranın altına yazdırmıştır.²⁴

II. Abdülhamid'in Yaptırdığı Sanduka Püştidesi²⁵

22- E. Erdoğan, "Padışah III. Selim'in Mevlana'nın Türbesi İçin Yaptırdığı Püştide", s. 9-35.

23- <http://muze.sema.zen.net/content.php?id=00114>; www.mevlanamuzesi.com/2016/11/10/puside-osmanli-1895-erw-no-637/.

24- www.konyakul.tur.gov.tr/images/uploads/files/Mevlana_Muze_Brosuru.pdf

25- www.mevlanamuzesi.com/2016/11/10/puside-osmanli-1895-erw-no-637/

II. Abdülhamid'in Yaptırdığı Sanduka Püştidesi
(Ke-te-be-hü Hasan Sırrı 1312)²⁶

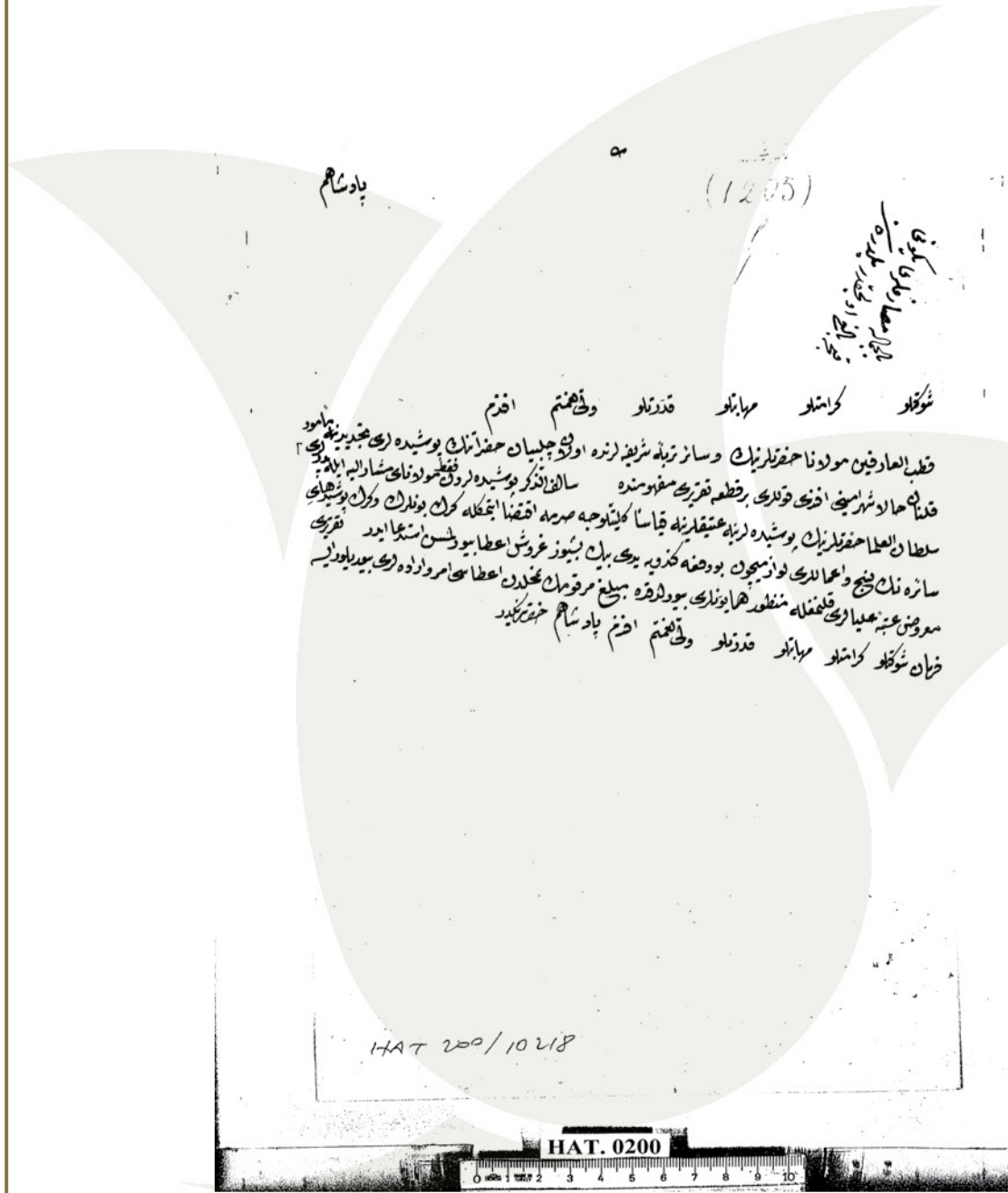

II. Abdülhamid'in Yaptırdığı Sanduka Püştidesi
(III. Selim Tuğrası - Selim Hân bin Mustafa el-muzaffer dâimâ)²⁷

26- www.mevlanamuzesi.com/2016/11/10/puside-osmanli-1895-erw-no-637/

27- www.mevlanamuzesi.com/2016/11/10/puside-osmanli-1895-erw-no-637/

Hz. Mevlâna Türbesi Püşidelerinin Masraflarına Karşılık Şehremlî'ne
7500 Kuruş Verilmesine Dâir Belge²⁸

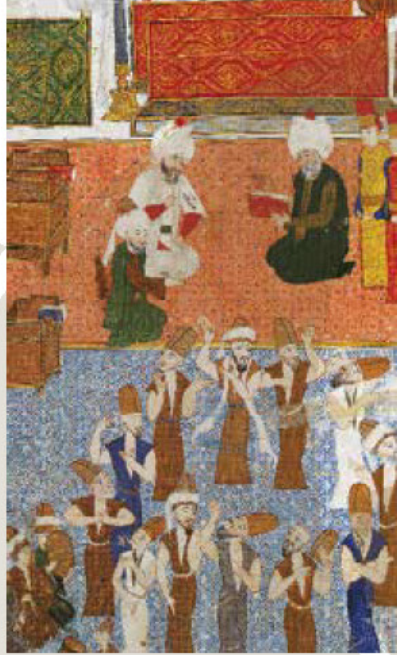
Bi'l-cümle masârifleri yekûnı kaçâ bâliğ olacaktır bildiresin.

Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni'metim
padişahım efendim

Kutbü'l-ârifin Mevlânâ Hazretleri'nin ve sair türbe-i şerifelerinde olan çelebiyân hazerâtının püşideleri tecdüdine me'mûr kılınan hâlâ şehr-emîni efendi kulları bir kıt'a takriri mefhûmunda sâlifü'z-zikr püşidelerden fakat mevlânâ-yı müşârün-ileyh ile pederleri sultânü'l-ulemâ hazretlerinin püşidelerine atıklarına kıyâsen külliyyetlüce sırma iktizâ etmekle gerek bunların ve gerek püşidehâ-yı sâirenin nesc ü i'mâlleri levâzımı için bu def'a kendüye yedi bin beş yüz guruş i'tâ buyurulmasın istid'â ider takriri ma'rûz atebe-i ulyaları kılınmağla manzûr-ı hümâyûnları buyuruldukda meblağ-ı merkûmun ne mahalden i'tâsı emr ü irâdeleri buyurulur ise ferman şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni'metim efendim padişahım hazretlerindir.

28- BOA, Hatt-ı Hümâyûn (HAT), nr. 200/10218, 29 Z 1205/29 Ağustos 1791.

Osmanlı minyatür sanatında ve Osman Hamdi'nin (1842-1910) yağlı boya tablolarında da Osmanlı'da sandukalara örtü örtme geleneğini yansıtmaları bakımından önemli püşideli örneklerle rastlanmaktadır.

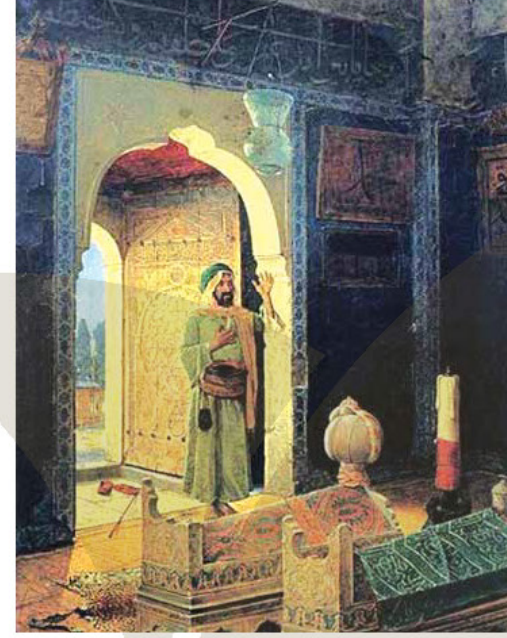

Püşideli Sandukaların Görüldüğü, Lala Mustafa Paşa'nın Doğu Seferine Giderken Konya'ya Gelip Mevlâna'yı Ziyaretini Anlatan Minyatür (16. yy.) - Nusretnâme²⁹

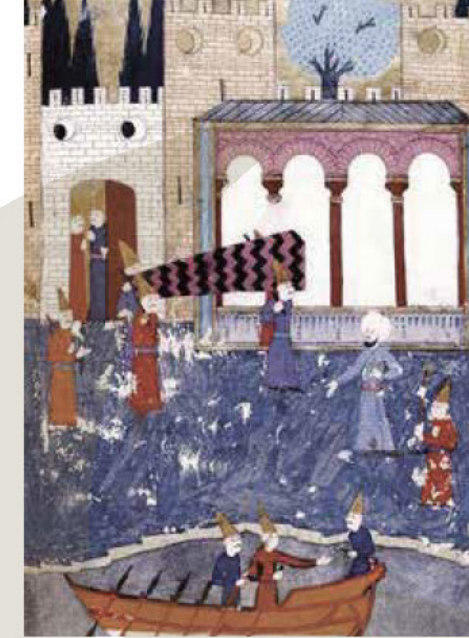

Türbe Ziyaretinde İki Genç Kız³⁰

29- www.gzt.com/derin-tarih/konya-ronesansi-anadoluda-marifet-ve-kemal-cagi-2599350
30- resimbiterken.wordpress.com/2014/10/23/osman-hamdi-beyin-turbe-ziyaretinde-iki-genc-kiz-eseri/

Şehzâde Türbesi'nde Derviş³¹

Vezirîâzam İbrahim Paşa'nın Püşideli Tabutu - Hünernâme³²

Yeşil Türbe'de Dua³³

31- www.tarihnotlari.com/osman-hamdi-bey/sehzade-turbesinde-dervis/
32- Ruhi Konak, "Hünernâme II. Cilt Minyatürlerinde Kompozisyon Düzeni", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.2, 2014, s. 93-117; S. İpek, "Osmanlı'da Sandukalara Örtü Örtme Geleneği ve Eyüp Sultan Haziresi'ndeki Taş Lahit", s. 322-337.
33- www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-h/hamdi-osman/osman-hamdi-yesil-turbede-dua-11152/

Sandukaları örtmek için kullanılan püşidelerin, zamanla eskiyi yenileriyle değiştirildiğine dair Başbakanlık Osmanlı Arşivinde belgeler bulunmaktadır.

Hız. Eyüb Ensâri Türbesi'nin Eskiyen Püşidesinin İmal Bedelinin Verilmesine Dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretinin İstizanı Hakkında Belge³⁴

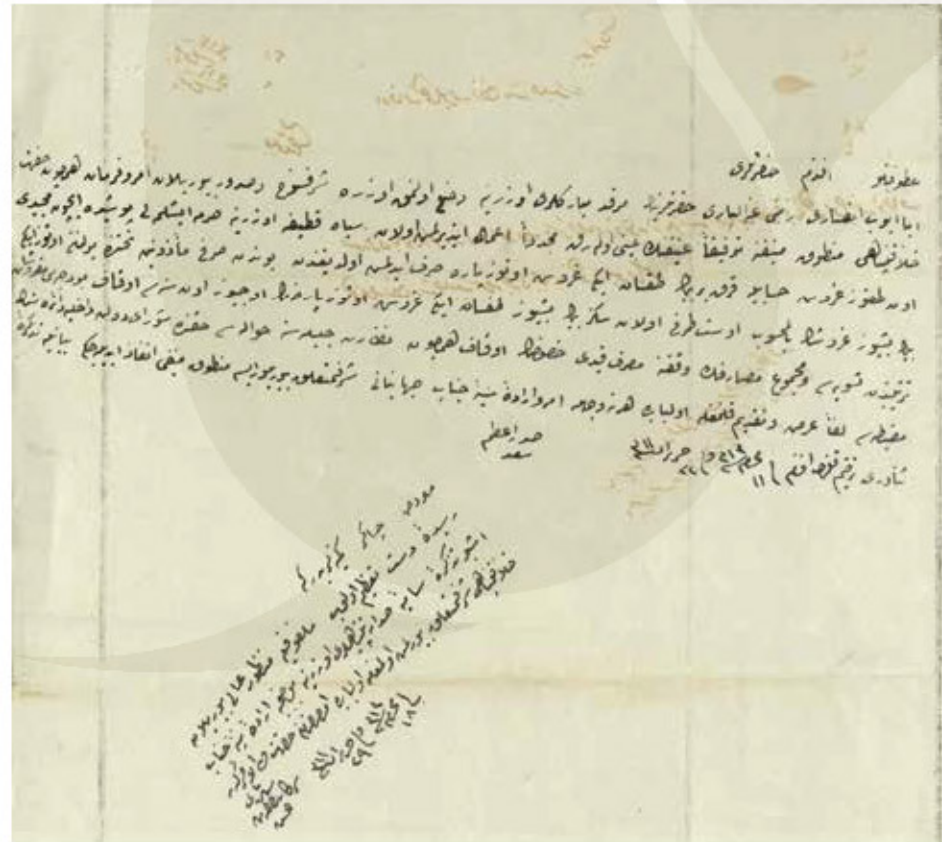
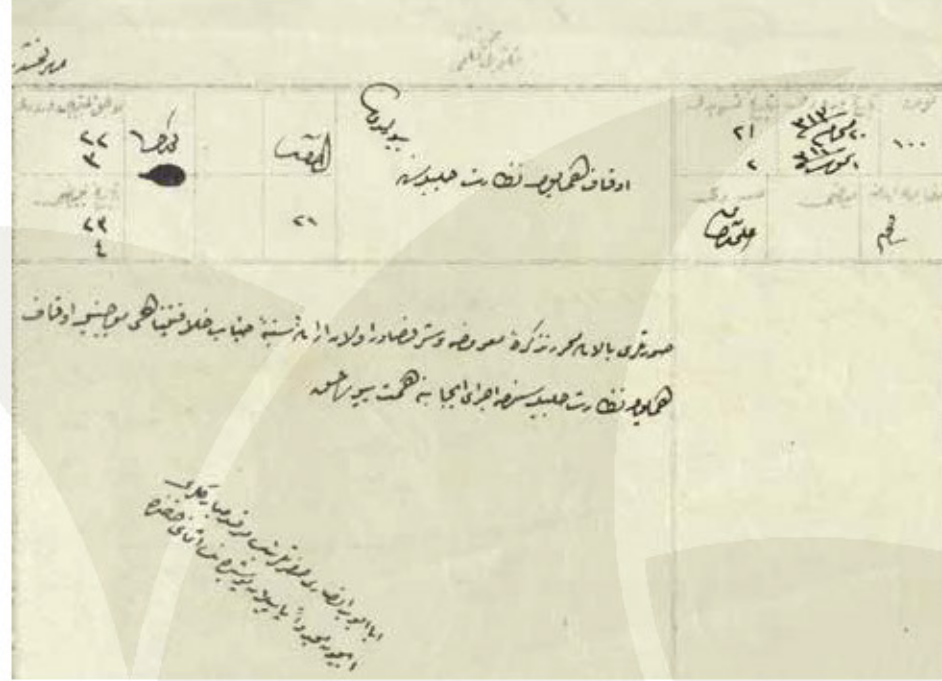
Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn
Mektûbi Kalemi
Aded
82

Eyyüb-ı Ensâri *radıyallahuanh* Hazretleri'nin merkad-i mübârekleri üzerindeki püşidenin fersûde olduğu mesmu'-ı âlî buyurulduğundan bir me'mur i'zâmıyla icrâ-yı tahkikat olunarak mezkûr püşidenin mürûr-i zemân ile bozulmuş olduğu anlaşıldığı hâlde serî'an diğerinin bi'l-i'mâl Ramazân-ı şerîfden evvel mahalline İsal ile tebdil olunması şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî muktezâ-yı münîfenden bulunduğu 25 Kânûn-u evvel sene [1]310 târihli tezkire-i aliyye-i kerîmânelerinde iş'âr olunması üzerine ber-müceb-i emr u fermân-ı hümâyûn-ı hazret-i zıllullâhi me'mûr-ı mahsûs i'zâmıyla icrâ ettirilen keşf ve mu'âyenede püşidenin hakikaten mürûr-i zemân ile fersûde olduğu anlaşılmasıyla serrâc esnafından lâzım gelenler celb ile atikinin aynı olarak siyah kadife üzerine mevcûd hutût-ı celîle işlemenin ve Ramazân-ı şerîfe kadar ikmâline çalışılmak ve me'mûriye-i mahsûsası nezâretiyile Ayasofya mahfî-i hümâyûn sofasında i'mâl olunmak üzere Tahsin ve Mehmed Efendilere sipariş olunarak sırma ve sâir levâzımâtı dahî mübâya'a kılınmış olmağla mezkûr püşidenin kadife ve sırma ve levâzım-ı sâiresi esmâniyle i'mâliyesi için inde'l-keşf ve t-tahmîn sarfı muktezâ idüğü anlaşılan otuz iki bin beş yüz gurus kadar meblağın üç yüz on senesi evkâf bûdcesine ilâveten tesviyesi hakkında her ne vechile emr u fermân-ı hümâyûn hazret-i hilâfet-penâhî şeref-efzâ-yı sunûh ve sudûr buyurulur ise mantûk-ı münîfine tevfiik-i hareket olunmak üzere arz ve istizân keyfiyete ibtidâr kılınmak ol bâbda emr u fermân hazret-i men-lehû'l-emrindir.

Fî 20 Receb sene 1312 ve Fî 5 Kânûn-u sâni sene 1310

34- BOA, *Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV)*, nr. 113/31, 20 B 1312/17 Ocak 1895

Hz. Eyüp Ensâri Hazretleri'nin Merkâd-ı Mübârekleri İçin Yeniden Yapılan Püşidenin Bedell Hakkında Belge³⁵

35- BOA, Bab-ı Âli Evrak Odası (BEO), nr. 657/49261, 23 M 1313/16 Temmuz 1895.

20 Muharrem sene [1]313 / 1 Temmuz sene [1]311

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesine

Sûretleri bâlâda muharrer tezkire-i ma'rûza ve şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî mücebince evkâf-ı hümâyûn nezâret-i celîlesinde icrâ-yı icâbına himmet buyurulacak.

Ebâ Eyyüb Ensâri Hazretleri'nin merkâd-i mübârekleri için müceddeden yapılan püşidenin esmâni hakkında.

Atûfetlü efendim hazretleri

Ebâ Eyyüb Ensâri *radiye anhû'l-bârî* Hazretleri'nin merkâd-i mübârekleri üzerine vaz' olunmak üzere şeref-sunûh ve sudûr buyurulan emr u fermân-ı hümâyûn hazret-i hilâfet-penâhî mantûk-ı münîfine tevfikân atikının aynı olarak müceddeden i'mâl etdirilmiş olan siyah kadife üzerine sırma işlemeli püşide için mecdî on dokuz guruş hesabıyla kırk bir bin doksan iki guruş otuz pâre sarf edilmiş olduğundan bundan sarfi me'zûniyyet tahtında bulunan otuz iki bin beşyüz guruşla bi'l-mahsûb üst tarafı olan sekiz bin beşyüz doksan iki guruş otuz pârenin üçyüz on senesi evkâf bûdjesi mefruşat tertibinden tesviyesi ve mecmû' masârifin vakfına masraf kaydı husûsuna Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesine havalesi hakkında Sûrâ-yı Devlet Dâhiliyye Dâiresi'nin mazbatası leffen arz ve takdim kılınmağla ol bâbda her ne vechile emr u irâde-i seniyye-i cenâb-ı cihan-bâni şeref-müte'allik buyurulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılını efendim.

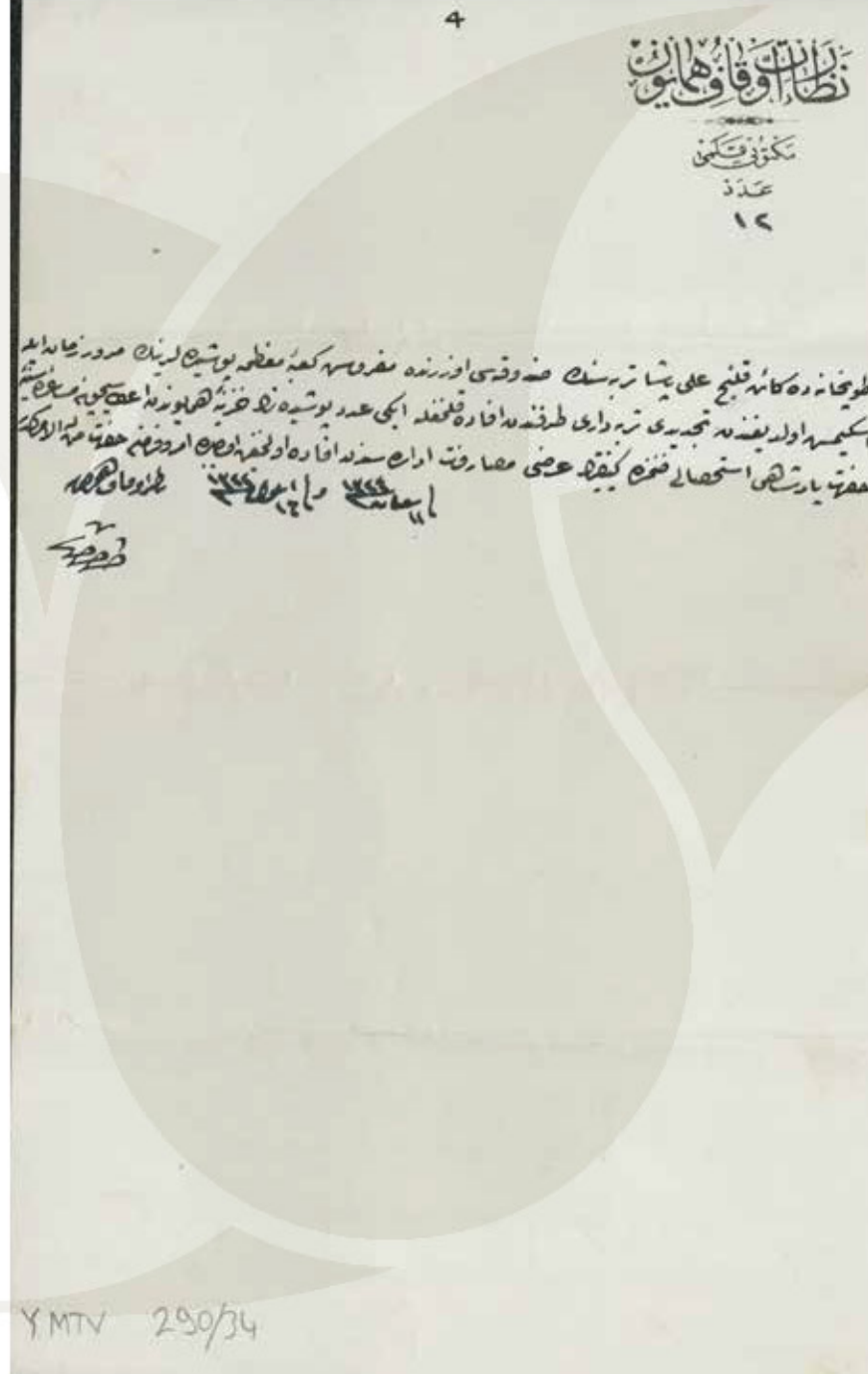
Fî 11 Muharrem sene [1]313 ve Fî 22 Haziran sene [1]311

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûfiyle manzûr-ı âli buyurulan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâret penâhîleri üzerine mücebince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-müte'allik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i men-lehû'l-emrindir.

Fî 18 Muharrem sene [1]313 ve Fî 29 Haziran sene [1]311

Tophane Kılıç Ali Paşa Türbesi'nin Sandukası Üzerindeki Kâbe-i Muazzama Örtüsünün Yenilenmesine Dâir Belge³⁶

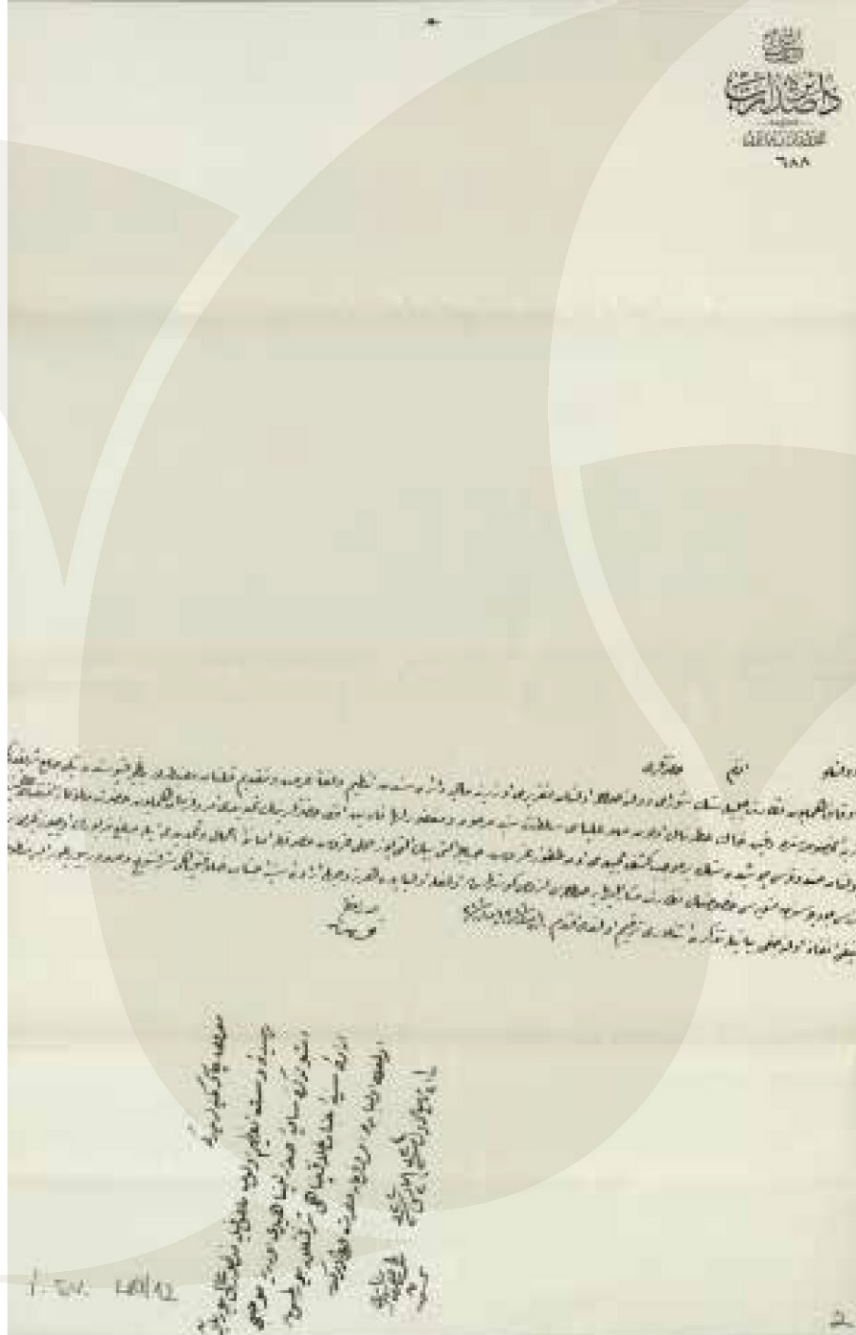
36- BOA, YMTV, nr. 290/34, II Ş 1324/30 Eylül 1906.

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn
Mektûbi Kalemi
Aded
12

Tophane'de kâin Kılıç Ali Paşa Türbesi'nin sandukası üzerinde mefrûş Kâbe-i Mu'azzama püşidelerinin mürûr-i zemân ile eskimiş olduğundan tecdîdi türbedârı tarafından ifade kılınmağla iki aded püşidenin hazîne-i hümâyûndan i'tâsı için müsâ'ade-i seniyye-i hazret-i padişahî istihsâli zımında keyfiyetin arzı masârifât idaresinden ifade olunmağın ol bâbda emr u fermân hazret-i men-lehû'l-emrindir.

Fi 11 Şa'ban sene 1324 ve Fi 16 Eylül sene 1322

Bahçekapı Yeni Camii'deki Kadın Efendi Sanduka Püşidesinin Yenilenmesine Dâir Belge³⁷

37- BOA, *İrâde Evkâf (I.EV)*, nr. 40/ 12, 21 Ra 1324/15 Mayıs 1906.

Bâb-ı Âli
Dâire-i Sadâret
Amedî-i Divân-ı Hümâyûn
688

Devletlü efendim hazretleri

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle olunan takrîri üzerine mâliye dâiresinden tanzîm ve leffen arz ve takdîm kılınan mazbatada Bahçekapısı'nda Yeni Câmî-i şerîfdeki türbe-i mahsûsasında defîn-i hâk-i itirnâk olan *mehd-i ulyâ-i saltanat-i seniyye merhûme ve mağfûrun-lehâ* Kadın Efendi Hazretleri'nin tecdîdi emr u fermân-ı hümâyûn hazret-i mülûkâne iktizâ-yı âlîsinden bulunan sandukası püşidesinin ber-mûceb-i keşf mecidî on dokuz gurus hesabıyla altı bin altı yüz elli gurus masrafla emâneten i'mâl ve tecdîdi ile meblağ-ı mezbûrun üç yüz yirmi bir senesi bûdcesinde tesviyesi husûsunun nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi lüzûmu gösterilmiş olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-sünûh ve sudûr buyurulur ise mantûk-ı münîfi infâz olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim.

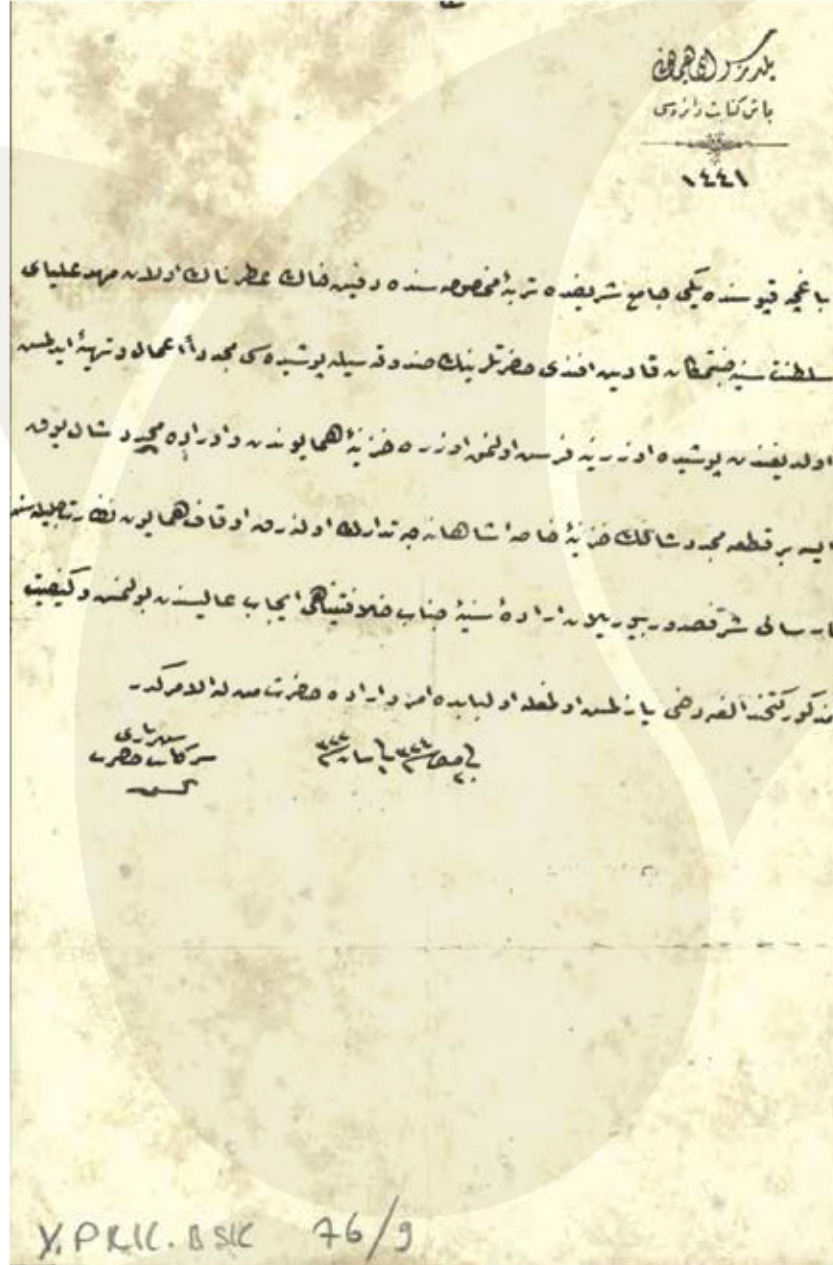
Fî 27 Safer sene [1]324 Fî 8 Şubat [1]322

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûfiyle manzûr-ı âlî buyurulan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâret penâhîleri üzerine mûcebince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-müte'allik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i men-lehû'l-emrindir.

Fî 21 Rebi'ü'l-evvel sene [1]324 Fî 2 Mayıs [1]322

Bahçekapı Yeni Camii'nin Türbesi'nde Medfun Kadın Efendi'nin Püşide ve Sandukasının Yeniden İmali Masrafının Hazine-i Hassadan Karşılanmasına Dâir Belge³⁸

Yıldız Saray-ı Hümâyûnu
Baş Kitâbet Dairesi
1441

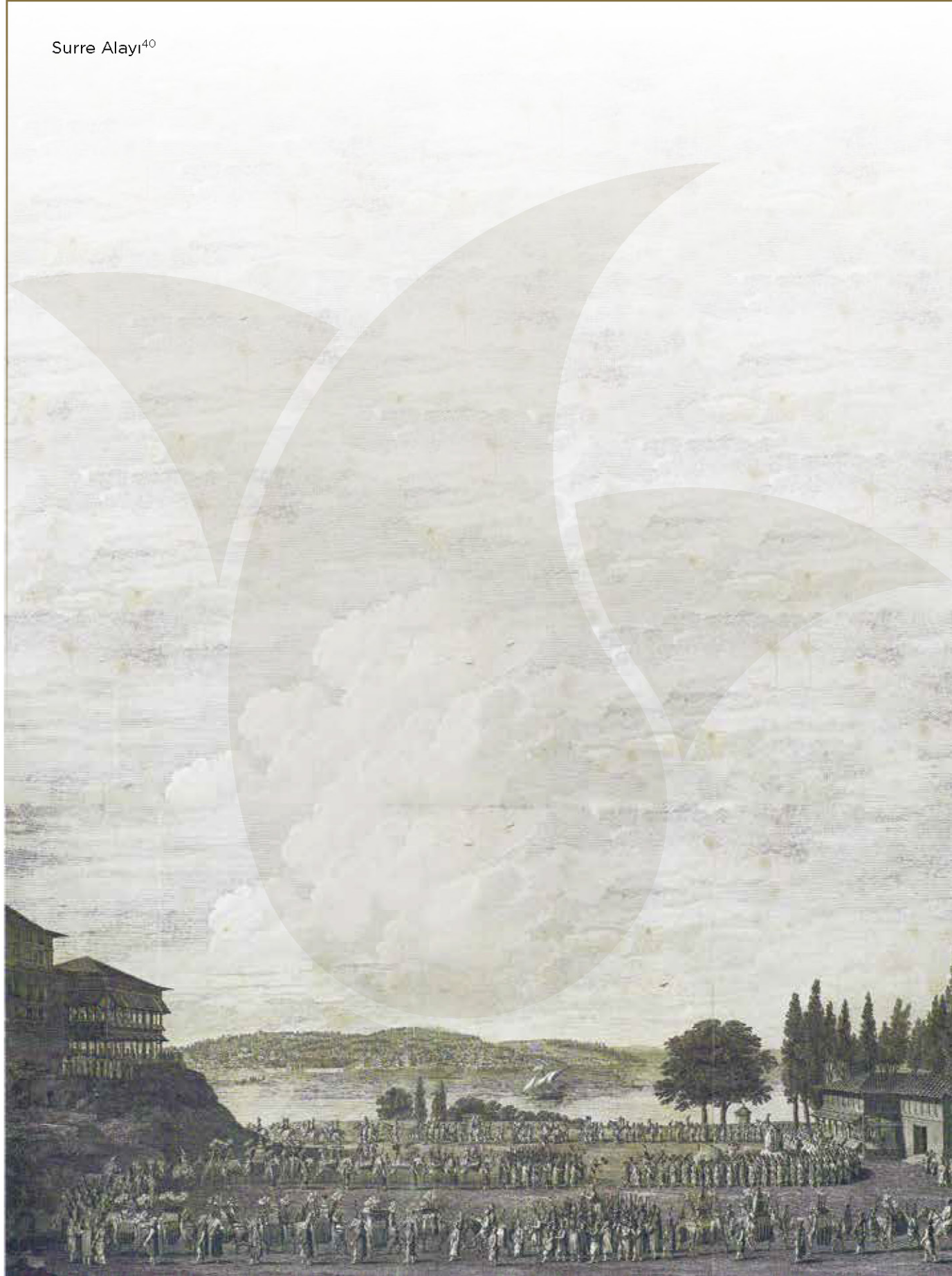
Bahçekapısı'nda Yeni Câmî-i Şerîf'de türbe-i mahsûsasında defîn-i hâk-i itirmâk olan *mehd-i ulyâ-i saltanât-i seniyye cennet-mekân* Kadın Efendi Hazretleri'nin sandukasıyla püşidesi müceddeden îmâl ve tehyie edilmiş olduğundan püşide üzerine fersh olunmak üzere hazîne-i hümâyûndan ve orada mücedded şal yok ise bir kıt'a mücedded şalın hazîne-i hassa-i şâhânece tedârik olunarak Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Cellîlesine irsâli şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî İcâb-ı âlîsinden bulunmuş ve keyfiyet-i mezkûr kethudalığa dahî yazılmış olmağla ol bâbda emr u irâde hazret-i men-lehû'l-emrindir.

Fi 20 Safer sene [1]324 ve Fi 1 Nisan sene [1]322

Sandukaları örtmek için ayrıca Ravza-i Mutahhara ve Kâbe-i Muazzama örtüleri de kullanılmıştır. Selanikî tarihinde bu geleneği açıklayan, "Cüluslarda Mekke'deki Kâbe ve Medine'deki Ravza-i Mutahhara kisveleri tecdid olunarak ewelki kisvelerin Mekke Emiri tarafından İstanbul'a yollanması kanundu. Bu kisveler kara yoluyla Üsküdar'a gelir ve oradan merasimle Eyüb'e naklolunarak Hazret-i Halid'in (Hazreti Halid Bin Zeyd - Eyüp Sultan Hazretleri) türbesine konulur, sonra ulema, meşâyih, sâdât ve devlet ricali taraflarından tehlil ve tekbirle ve Edirnekapı yoluyla saraya getirilirdi." ifadesi yer almaktadır.³⁹

38- BOA, Y.PRK.BŞK, nr. 76/9, 20 S 1324/15 Nisan 1906.

39- S. İpek, "Osmanlı'da Sandukalara Örtü Örtme Geleneği ve Eyüp Sultan Haziresi'ndeki Taş Lahit", s. 322-337.

Surre Alayı⁴⁰

2.2. SURRE-İ HÜMÂYÜN GELENEĞİ VE PÜŞİDE OLARAK KULLANILAN KÂBE-İ MUAZZAMA İLE RAVZA-İ MUTAHHARA ÖRTÜLERİ

2.2.1. Surre-i Hümâyûn

Sözlükte “para kesesi, para çıkını”⁴¹ anlamına gelen surre, genel anlamda, her yıl hac mevsiminde, genellikle Mekke ve Medine halkına dağıtılmak üzere yollanan para, altın, hediye ve diğer eşyaların tamamını ifade etmektedir. Surreyi taşıyan birlik ve merasime “surre alayı”, surre alayını, hac kervanını güven içinde götürüp getirecek, Mekke ve Medine’de para ve hediyeleri ilgililere dağıtacak, Hac sürecinde güvenliği sağlayacak görevlilere de “surre emini” denilmektedir.⁴²

Surre alayında “surre emini” dışında çeşitli görevlerden kişiler olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bu görevlilerden bazıları, hacı kafilesi ile surrenin Haremeyn’e esenlikle gidip geri döndüğünü padişaha bildirmekle görevli müjdecî, surre alayı tabîbî (cerrah), hacılara su dağıtmakla görevli sakalar ve bunların başı olan sakabaşı, askerler, kafileyi eğlendirmekle görevli, Araplardan oluşan ve akkâm adı verilen bir kabile, gece karanlığında meşalelerle yolu aydınlatmakla görevli meşaleci, surre eminine tercümanlık yapmakla görevli surre tercümanı, Dârüssaâde Ağası,⁴³ Dârüssaâde Ağası’nın yazı işlerini gören Dârüssaâde yazıcısı, surre defterini yazan surre kâtibi, Hazine-i Hümâyûn’un korunması için görevlendirilmiş surre kethüdasıdır. Bu görevliler dışında, İstanbul halkının Mekke ve Medine halkından tanıdığı delil ve ferrâşiyet vekili adı verilen ve bazı zamanlarda İstanbul’a gelerek, hac görevini yerine getiremeyenler adına Haccı eda etmek üzere para toplayan kişiler vardır. Bu kişilerden delil, Kâbe-i Muazzama’da hacılara su dağıtır, ferrâşiyet vekili ise Harem-i Şerîf ve Ravza-i MutaHHara’nın ferrâşlığını⁴⁴ yapar.⁴⁵

41- Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (yay. haz. Aydın Sami Güneyçal), Ankara 2015, s. 1126.

42- Sevgi Ağca, “Surre-i Hümâyûn Geleneği”, *Surre-i Hümâyûn*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Nisan 2008, s. 29-39.

43- Padişahın özel dairesinin bulunduğu, hanımları, çocukları ve câriyelerinin yaşadığı Harem bölümünün her türlü hizmetiyle uğraşan görevlilere denmektedir. Dârüssaâde ağaları, padişaha ve ailesine yakınlıkları sebebiyle Osmanlı siyasi tarihinde önemli roller oynamış özellikle XVII ve XVIII. yüzyıllarda devlet yönetiminde etkili olmuşlardır. Aslı görevleri Harem’in idaresi olan dârüssaâde ağalarına başka önemli işler ve görevler de verilir. Bu görevlerden biri de Surre-i Hümâyûn için düzenlenen merasimin başkanlığını yapmasıdır. Surre gönderilen şahısların isimlerini ve gönderilen miktarı belirten surre defterleri, dârüssaâde ağası ve Haremeyn evkâfî müfettişi mühürleriyle tanzim edilir, defterdarlar tarafından imzalanır, defterin ilk sayfasına padişahın tuğrası çekilirdi. Surre eminine de hil’atî dârüssaâde ağası huzurunda giydirilirdi. Kâbe anahtarlarının karşılanışında yapılan merasim dârüssaâde ağası nezaretinde olurdu (bk. Ülkü Altındağ, “Dârüssaâde”, *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 1-3).

44- Sözlükte “bir şeyi yaymak, döşemek” anlamına gelen Arapça ferş “firâş” mastarından türetilmiş bir kelimedir. Abbâsîler, Gazneliler, Selçuklular ve Memlûker gibi İslâm devletlerinde bu görevi yapanlar ferrâşûn (ferrâşân) şeklinde anılmaktaydı. Osmanlılarda ise ferrâş kelimesi, saray hizmetlisi dışında çeşitli vakıf eserlerin temizliğiyle ilgilenen görevliler için kullanılmıştır. Kutsal yerlerde (Mekke, Medine) temizleyicilik yapmayı övünç vesilesi sayanlara da “ferrâşûn” adı verilir (bk. Tahsin Yazıcı-Mehmet İpsirli, “Ferrâş”, *DİA*, C. 12, İstanbul 1995, s. 408-409).

45- Surre-i Hümâyûn görevlileri ve bu kişilerin görevlerine dair ayrıntılı bilgi için bk. Münir Atalar, *Osmanlı Devleti’nde Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları*, Ankara 2015, s. 190-220.

Haremeyn'e ilk surrenin Abbâsîler devrinde gönderildiği görüşü hâkimdir. Daha sonra Fâtımîler, Eyyûbîler ve Memlûkler de bu geleneği sürdürmüşlerdir. Osmanlılarda bilinen ilk surreyi Yıldırım Bayezid'in Edirne'den yolladığı, ardından oğlu Çelebi Sultan Mehmed'in de 1413-1421 yılları arasında iki defa surre yolladığı kaynaklarda geçmektedir. II. Murad her yıl Mekke, Medine, Kudüs ve Halîlürrahman'a surre göndermiş ayrıca Ankara'nın Balıkhisarı'na bağlı köylerinin gelirini Mekke'ye, Manisa'daki mülkünün üçte bir gelirini de Mekke ve Medine'ye vakfetmiştir. Fatih Sultan Mehmed ve Sultan II. Bayezid dönemlerinde de Haremeyn'e surre yollama geleneği devam etmiştir. Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren ise surre her yıl düzenli olarak gönderilmiştir. Sultan Selim Mısır'ı fethetmesinin ardından daha Mısır'da iken, Mekke Emiri Şerîf Ebû Berekât, çeşitli hediyelerle birlikte oğlu Ebû Nümey'i göndererek Osmanlılara bağlılığını bildirmiş, bu tutumdan memnun olan Sultan Selim, misafirini hediyelerle yolcu ettiği gibi, her sene Haremeyn'e bir surre gönderilmesini emretmiştir. Kendisi de bir memur tayin ederek Haremeyn halkına dağıtılmak üzere para ve erzak göndermiştir. Surre, Mekke ve Medine'nin Vehhâbîler'in yönetiminde kaldığı yıllar hâric, 1915'e kadar kesintisiz olarak gönderilmiştir. Mekke ve Medine'nin yanı sıra Kudüs, Halîlürrahman ve Dimâşk da surre gönderilen yerler arasındadır.⁴⁶

1714'e kadar surre genellikle İstanbul ve Kahire'den gönderilirken, 1714'ten sonra Mısır surresi de İstanbul'a aktarılarak sadece İstanbul'dan gönderilmiştir. Haremeyn halkı İstanbul'dan gönderilen surreye "Sadakât-ı Rûmiyye", Mısır'dan gönderilen surreye de "Sadakât-ı Mısıriyye" adını vermiştir.⁴⁷

Haremeyn'e maddî destek sağlamakla beraber, siyasî yönden de önemi olan surre, geçtiği yerlerde yollayan iktidarın temsilcisi ve Hicaz üzerindeki hâkimiyetinin de göstergesi olmuştur. Osmanlı Devleti gerek vakıflar, gerek devlet hazinesi, gerekse ferdî bağışlardan aldığı maddî destekle bu geleneği tüm ihtişamıyla sürdürmüştür.⁴⁸

Sultan V. Mehmed Reşad'ın, Birinci Cihan Harbi esnasında dahi, yabancıardan borç almak pahasına, bu geleneği terk etmemesi surre alayına verilen önemi gözler önüne sermektedir.⁴⁹

Osmanlı Devleti için surre merasimi, padişahın da katıldığı, İstanbul halkının büyük bir alaka gösterdiği, titizlik, gösteriş ve ihtişamla tatbik edilen, resmî ve dinî nitelikli bir tören olmuştur. Surre hac mevsiminde gönderilip dağıtıldığı için, surre ile hac kabilelerinin gönderilmesi törenleri birlikte yapılmıştır.⁵⁰

46- Ş. Tufan Buzpınar, "Surre", *DİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 567-569; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara 1975, s. 292; Celâlzâde Mustafa, *Selîmnâme*, (haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar), Ankara 1990, s. 435; İbrahim Ateş, "Osmanlılar Zamanında Mekke ve Medine'ye Gönderilen Para ve Hediyeler", *Vakıflar Dergisi*, S. 13, Ankara 1981, s. 113-170.

47- Seyit Ali Kahraman, "Surre-i Hümâyûn", *Surre-i Hümâyûn*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Nisan 2008, s. 15-27.

48- Ş. T. Buzpınar, "Surre", s. 567-569.

49- İsmail Çolak, "Sevgi Alayı: Surre-i Hümâyûn", *Somuncu Baba İlim Kültür ve Edebiyat Dergisi*, S. 155, Eylül 2013, s. 53-55.

50- S. A. Kahraman, "Surre-i Hümâyûn", s. 15-27.

Surre, 1864 yılına kadar kara yoluyla, 1908'e kadar denizden, 1908'de Hicaz demir yolunun açılmasıyla birlikte demir yoluyla gönderilmiştir.⁵¹ Kara yoluyla gönderildiği dönemde, Recep ayının on ikisi veya takip eden günlerde; deniz yoluyla gönderildiğinde yolculuk daha kısa sürede tamamlandığından Şaban ayının ortasında; demir yoluyla gönderildiğinde ise Şevval ayında dönemin şartları gereğince surre alayı merasimleri düzenlenmiş,⁵² surrenin güzergâhı ve törenin icrasında farklılıklar olabilmıştır. İstanbul'da Dârüssaâde Ağası'nın yönetiminde düzenlenen surre merasimlerinin hazırlığı ve uygulanması titizlikle yürütülmüştür. Merasimin hangi sarayda düzenleneceği, surre keselerinin⁵³ ne zaman mühürleneceği, nereye takdim edileceği merasim günü öncesinde görüşülen konular arasındadır. İlgililere tezkireler gönderilerek merasimde hazır bulunmalarının istenmesi, alayın hareket edeceği iskelede gemi hazırlanması da yine merasimden önce yapılan hazırlıklardandır. Merasim gününde çeşitli görevlerdekilere hilatler⁵⁴ giydirilmesi ve ziyafetler verilmesi de âdet hâline gelmiştir. Topkapı Sarayı'nda düzenlenen merasimlerde,⁵⁵ ziyafetin ardından, merasim alanına padişahın teşrifıyla tören başlar, Mekke Şerifi'ne yazılmış olan nâme-i hümâyûn, surre keseleri ve surre defterleri⁵⁶ padişah gördükten sonra mühürlenir ve mektup Dârüssaâde Ağası tarafından surre eminine teslim edilirdi. Merasim sırasında şeyhler ve imamlar Kur'ân-ı Kerim'den çeşitli sûreler, müezzinler ise Mevlid-i Şerîf'ten Nât-ı Nebevî okur ve dualar edilirdi. Bu merasim sırasında uygulanan bir gelenek de, Dârüssaâde Ağası'nın mahmil-i şerîf devesini⁵⁷ gezdirmesidir.

51- Ş. T. Buzpınar, "Surre", s. 567-569.

52- Ş. T. Buzpınar, "Surre", s. 567-569.

53- Padişahlar ya da halk tarafından Mekke ve Medine'ye gönderilmek üzere hazırlanan, gönderen kişinin durumuna göre çeşitli şekil ve hacimlerde olan meşin para torbalarıdır (bk. İ. Ateş, "Osmanlılar Zamanında Mekke ve Medine'ye Gönderilen Para ve Hediyeler", s. 113-170).

54- Sözlükte "elbisesini çıkarmak, üzerinden çıkardığı elbiseyi başkasına vermek" anlamına gelen hal' kökünden türeyen hil'at, terim olarak halifeler ve hükümdarlar tarafından taltif etmek ve şereflendirmek amacıyla devlet adamlarına ve diğer bazı kişilere giydirilen değerli elbiseyi ifade eder. Çeşitli devlet görevleri verilene veya bu görevler kapsamındaki yetkileri tasdik edilene, padişaha bağlılıklarını gösterenlere devlet adamlarına ve diğer bazı kişilere takdir, tebrik veya teşvik için (bazılarına da te'dib gayesiyle) hil'atler giydirildiği bilinmekte, bunun bazen de cülus bahşişleri içinde yer aldığı görülmektedir (bk. Mehmet Şeker, "Hil'at", *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 22-25; Filiz Karaca, "Hil'at", *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 25-27).

55- Padişahların Dolmabahçe veya Yıldız saraylarında ikâmet ettiği zamanlarda, surre törenleri de bu saraylarda gerçekleştirilmiştir (bk. Sevgi Ağca Diker, "Surre- Hümâyûn ve Geleneksel Teşrifatı", *Surre-i Hümâyûn*, (haz. Seyit Ali Kahraman), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Mayıs 2016, s. 65-95).

56- Surreler daha yola çıkarılmadan gideceği yer ve şahısların bütün ayrıntılarıyla kayıtlı olduğu defterlere surre defterleri denir. Bu defterler İstanbul'da Haremeyn Mukataası Kalemî'nde düzenlenir, surre eminine teslim edilir, ulaştığı yerde surreler dağıtıldıktan sonra Mekke'de Mekke Emiri, kadı ve ilgili şahıslar tarafından mühürlenip surre emini aracılığıyla İstanbul'a geri getirilirdi. Medine'de de aynı yol takip edilirdi (bk. S. A. Kahraman, "Surre-i Hümâyûn", s. 15-27).

57- Mekke-Medine'ye surre adıyla gönderilen para ve hediyelerin konulduğu, develere yüklenen bir çeşit vasıtaya verilen isimdir. İstanbul'dan gönderilen mahmile "mahmil-i hümâyûn", Kahire'den gönderilene "mahmil-i Mısır" denmektedir. Dörtgen bir ahşap çerçeve üzerinde dört yüzlü bir piramit şeklinde olan mahmil, altın ve gümüşle bezenmiş yazılar, ipek püsküller, çeşitli nakışlar ve kıymetli taşlarla süslenmiş bir atlasla kaplanır. İstanbul'dan gönderilen mahmillerin erken örnekleri siyah, son asırlardaki örnekleri ise yeşil renk atlasandır. Mahmili taşıyan ve oldukça süslü olan deve surre alayının en önünde gider ve bu deveye binilmeyip sadece yularından çekilir (bk. Ş. T. Buzpınar, "Surre", s. 567-569; İ. Ateş, "Osmanlılar Zamanında Mekke ve Medine'ye Gönderilen Para ve Hediyeler", s. 113-170).

Dârüssâde Ağası, görevde kalıp kalamayacağını da öğrendiği bu uygulamanın ardından, devenin gümüş zincirini surre eminine, ipek yularını da sakabaşıya verirdi. Törenin ardından Dârüssâde Ağası ve beraberindekiler saraydan çıkana kadar alayla birlikte yürürler ardından surre keseleri, surre defterleri, mahmil-i şerif devesi, paralar ve armağanları taşıyan deve ve katırlarla yüklü alay saraydan ayrılırdı.⁵⁸ Sirkeci'den Üsküdar'a geçen kabile, Üsküdar'da tekrar toplanır; İbrahim Ağa Çayırı'nda bir süre kaldıktan sonra halk arasında "Ayrılık Çeşmesi"⁵⁹ olarak bilinen yerden hareket ederdi. İstanbul'dan yola çıkan surreler, önce Şam'a gider, orada Mısır'dan gelen kabile ile birleşerek yolculuğa devam ederdi.⁶⁰

Sultan II. Abdülhamid Döneminden, Kırmızı Deri Üzerine, Sırma ile Dival İşli Uygulanarak Hazırlanmış Surre Kesesi⁶¹

Sultan Abdülaziz Döneminden 1291 (Milâdî 1874) Tarihli Mahmil-i Şerif⁶²

58- M. Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları*, s. 113-130.

59- Anadolu yakasının ordugâh sahasını teşkil eden Haydarpaşa Çayırı'nın önemli eserlerinden olan çeşme ilk olarak Gazanfer Ağa tarafından yapılmış, H 1154 (1741 / 1742) senesinde Kapı ağası Ahmed Ağa tarafından ve H 1340'ta (1921-1922) Dürriye Sultan'ın ruhu için tamir edilmiştir. Haydarpaşa İskelesi'nden gelen yolun kavşak noktasında olan bu yer kervanların ve sefere çıkan ordunun uğurlandığı yer olarak bilinmektedir (bk. Semavi Eyice, "İstanbul - Şam - Bağdad Yolu Üzerindeki Mimari Eserler I: Üsküdar - Bostancıbaşı Derbendi Güzergâhi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 9, S. 13, İstanbul 1958, s. 81-110).

60- S. A. Kahraman, "Surre-i Hümâyûn", s. 15-27.

61- TSM 31/1239. Kitâbesinden, Sultan II. Abdülhamid tarafından Medine'de Ravza-i Mutâhharâ hizmetinde görevli Harem-i Şerif ağalarına Ceyb-i Hümâyûn hazinesinden gönderilen toplam 9842 kuruş olan paraların kesesi olduğu anlaşılmaktadır (bk. *Surre-i Hümâyûn*, s. 106; 221).

62- TSM 24/1319, 24/1351-1366. *Surre-i Hümâyûn*, s. 104; 221.

Mahmil Devesi ve Dârüssâde Ağası (D'ohsson'un "Tableau Général de l'Empire ottoman" Adlı Eserinden Gravür)⁶³

Surre-i Hümâyûn'un Surre Emine'ne Teslim Töreni (D'ohsson'un "Tableau Général de l'Empire ottoman" Adlı Eserinden Gravür)⁶⁴

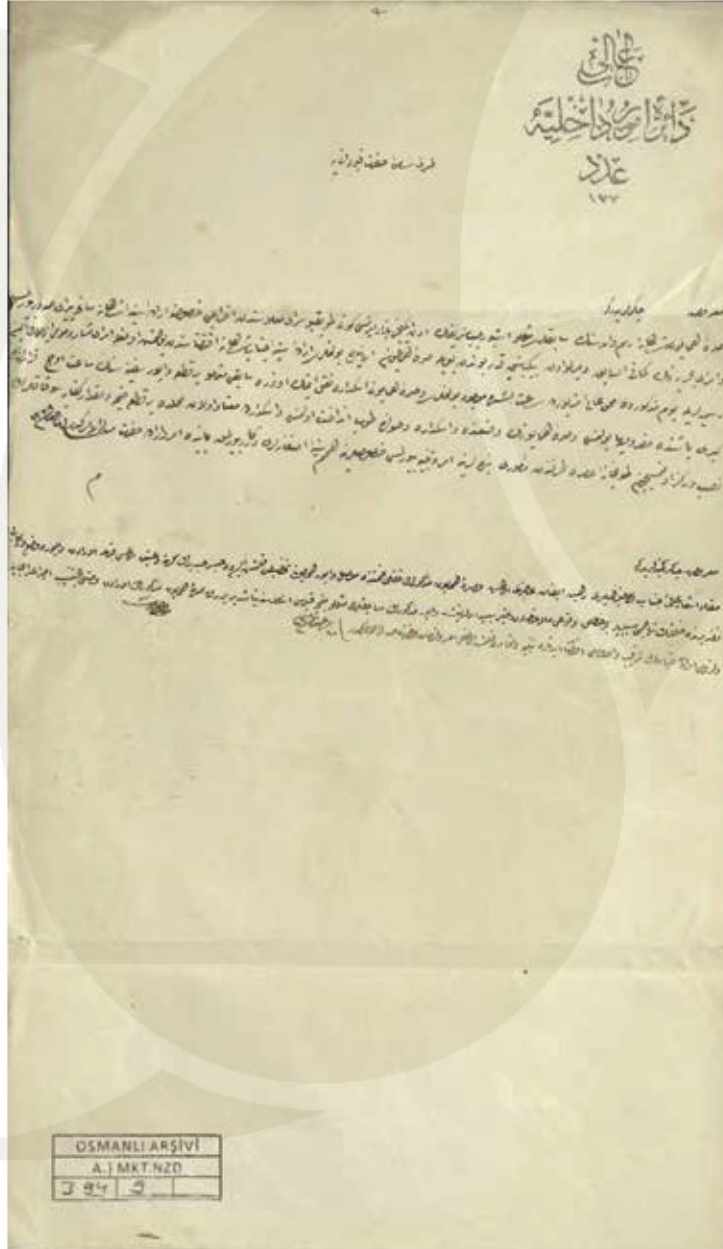
63- TSM Kütüphanesi, Y.B. 3441, Cilt: II, Resim 48.

Mahmil taşıyan deveye binilmez sadece yularından çekilirdi ve deve kervanının en önünde giderdi (bk. *Surre-i Hümâyûn*, s. 124; 224).

64- TSM Kütüphanesi, Y.B. 3441, Cilt: II, Resim 46.

Sultan önünde gerçekleşen törenin betimlendiği gravür. Sanatçı saraya giremediğinden doğru bir mimari betimleme olmamakla birlikte, tören kaynaklara uygun olarak resmedilmiştir. Solda, ahir kethüdası tarafından yularından tutulmuş gezdirilen mahmil devesi, sağda surre eminine teslim edilecek evrakları taşıyan ağalar, devecibaşı'nın gezdirdiği yedek mahmil devesi görülmektedir (bk. S. A. Kahraman, *Surre-i Hümâyûn*, s. 108, 109; 222).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki 6 Recep 1278 (Milâdî 7 Ocak 1862) tarihli belgede, surre alayının Recep ayının on ikisinde Topkapı Sarayı'ndan çıkacağı, surre alayına katılacak olan tuğgeneralden binbaşıya kadar tüm kişilerin o gün saat beşte hazır olmaları gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca bu belgeden surrenin Üsküdar'a nakli için bir vapurun hazırlanacağı, surrenin yüklendiği ve Üsküdar'a ulaştığı sıralarda top atılması için hazırlıkların yapılacağı öğrenilmektedir.⁶⁵

65-BOA, Sadâret Mektubi Nezâret ve Devâir Evrakı (A.MKT.NZD), nr. 394/9, 6 B 1278/7 Ocak 1862.

Bâb-ı Âlî
Dâire-i Umûr-ı Dâhiliyye
Aded
177

Taraf-ı Sâmi-i Hazret-i Kapudâniye

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

Surre-i Hümâyûn-ı Şâhâne-i resm-i vâlâsinin sâbıkları misillü iş bu Receb-i şerîfîn on ikinci Pazartesi günü Topkapı Sarayı Mu'allâsı'ndan ihrâcî husûsunda irâde-i seniyye-i şâhâne sâniha-pirây-ı sudûr buyurulmuş ve ümerâ-yı bahriyyenin kemâ-fî's-sâbık ve mirlivâdan binbaşıya kadar bundan böyle Surre-i Hümâyûn alayında bulunmaları irâde-i seniyye-i cenâb-ı şâhâne iktizâsından bulunmuş olmağla ümerâ-yı müşârun ve mûmâ-ileyhimin elbise-i resmîyeleriyle yevm-i mezkûrda mahall-i âlî-i mezbûrda sâat beşte mevcûd bulunmaları ve Surre-i Hümâyûn'u Üsküdar'a nakletmek üzere sâbıkî misillü bir kî't'a vapur seffinesinin sâ'at üç kararlarında köprü başında hâzır u müheyyâ bulunması ve Surre-i Hümâyûn'un vaz'ında ve Üsküdar'a vusûlünde top endâht olunması ve Üsküdar'da mu'tad olan mahalde bir kî't'a hayme ve mikdâr-ı kifâye sokakların nasb u rezk olunması için Tophâne-i Âmire tarafından memûrî bendelerine emr u tenbîh buyurulması hususlarında himem-i seniyye-i âsafâneleri der-kâr buyurulmak bâbında emr u irâde hazret-i men-lehû'l-emrindir.

Fî 6 Receb sene 1278

Sultan I. Abdülhamid Dönemi'nden Mekke-i Mükerreme Ahalisi İçin
Gönderilen Hicri 1189 Senesine Ait Surre-i Şerif Defteri⁶⁶

Defterin Ön ve Arka Cildi

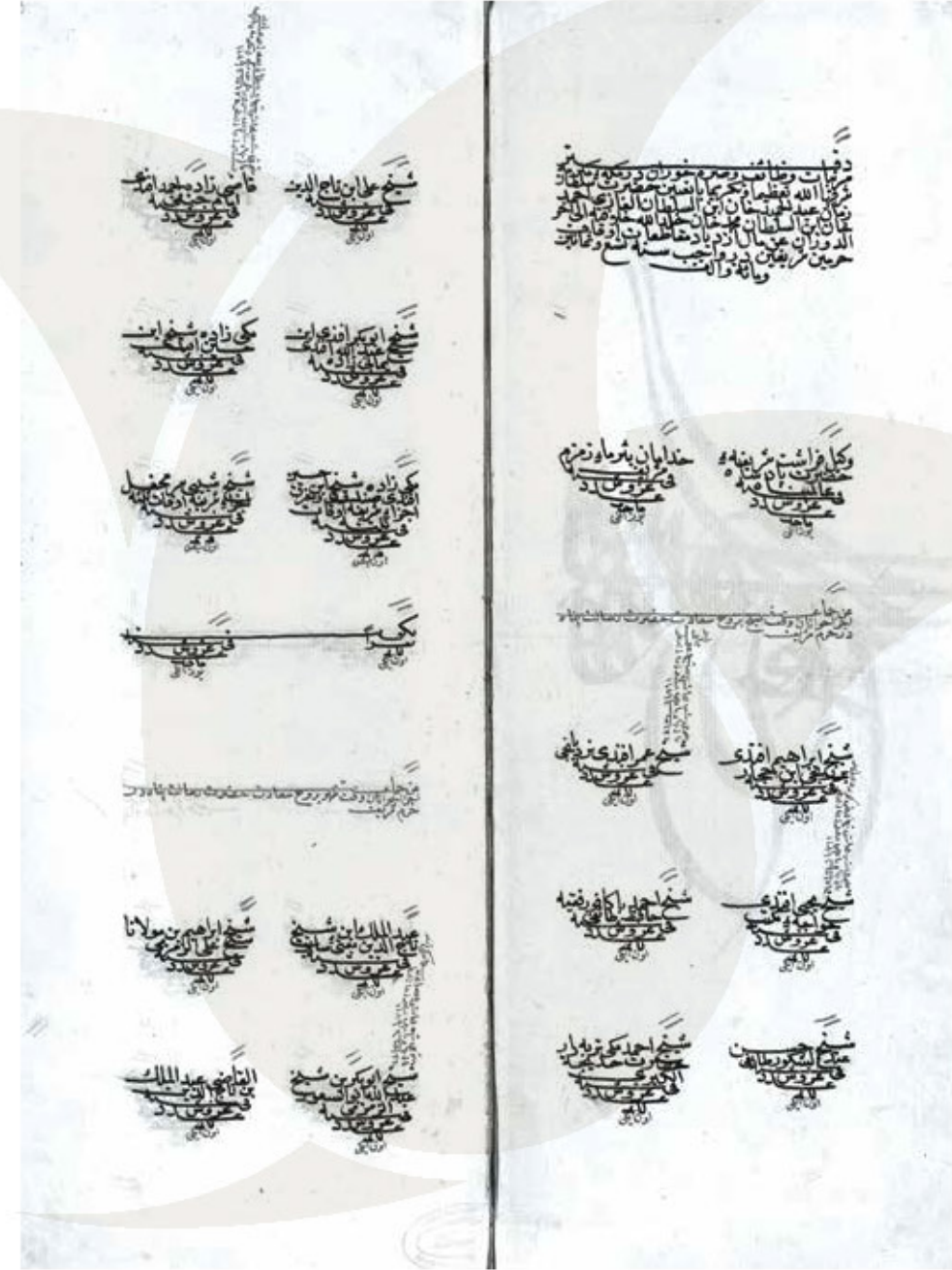
66- BOA, Evkaf Surre Defterleri (EV.HMK.SR.d), nr. 2321, 29 Z 1189/20 Şubat 1776.

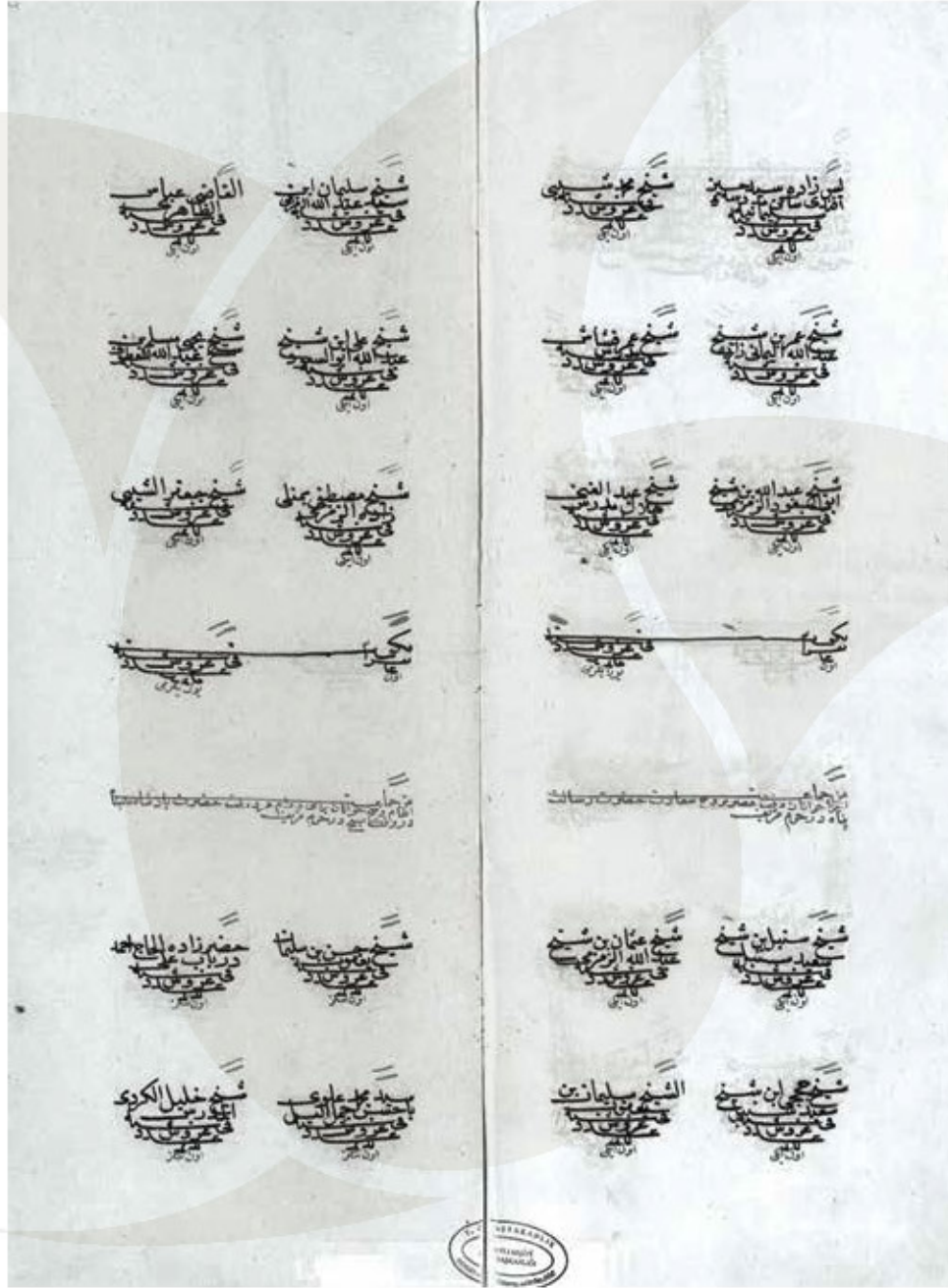
Defterin Yaprakları

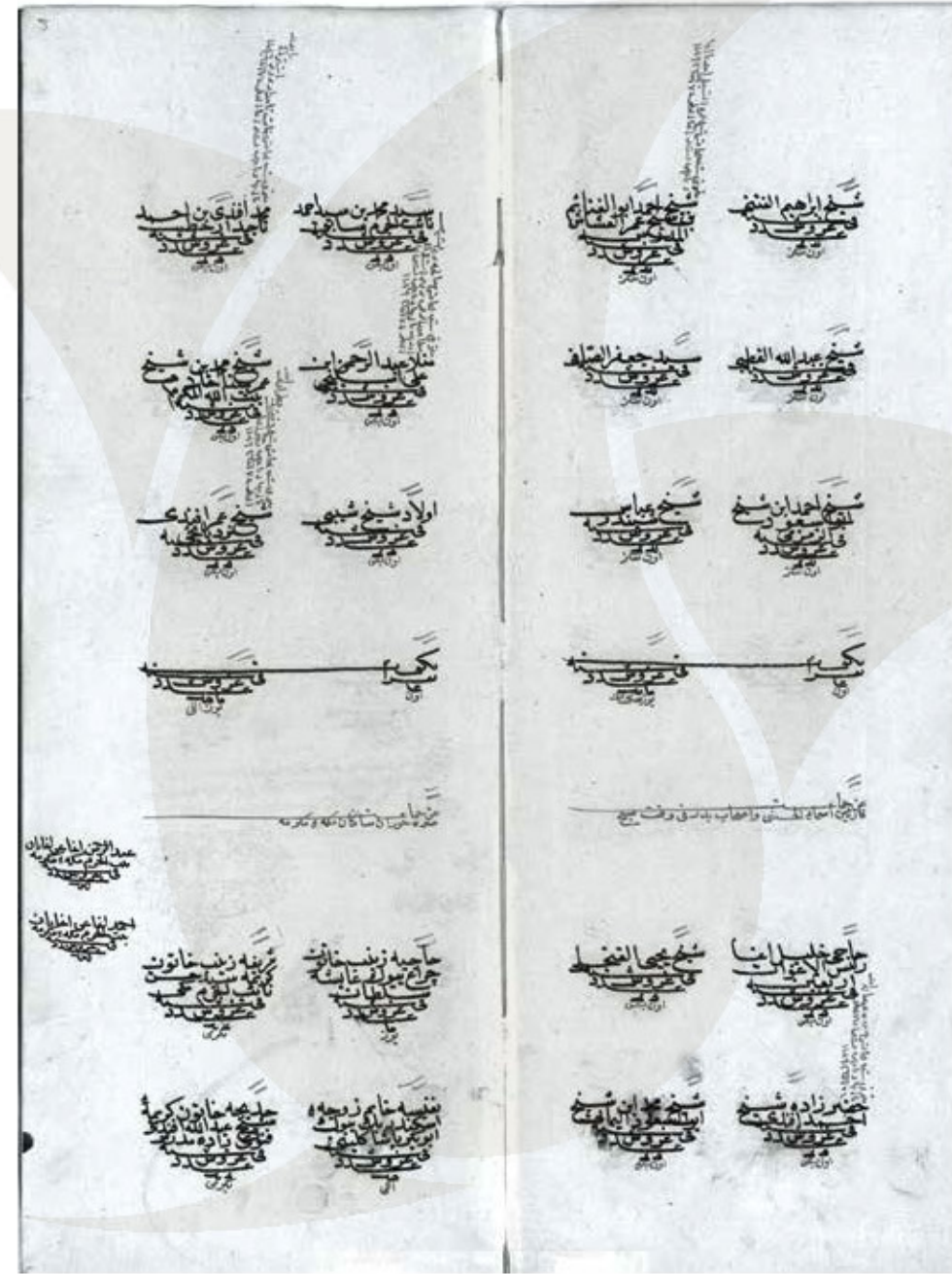
Defferin Yaprakları

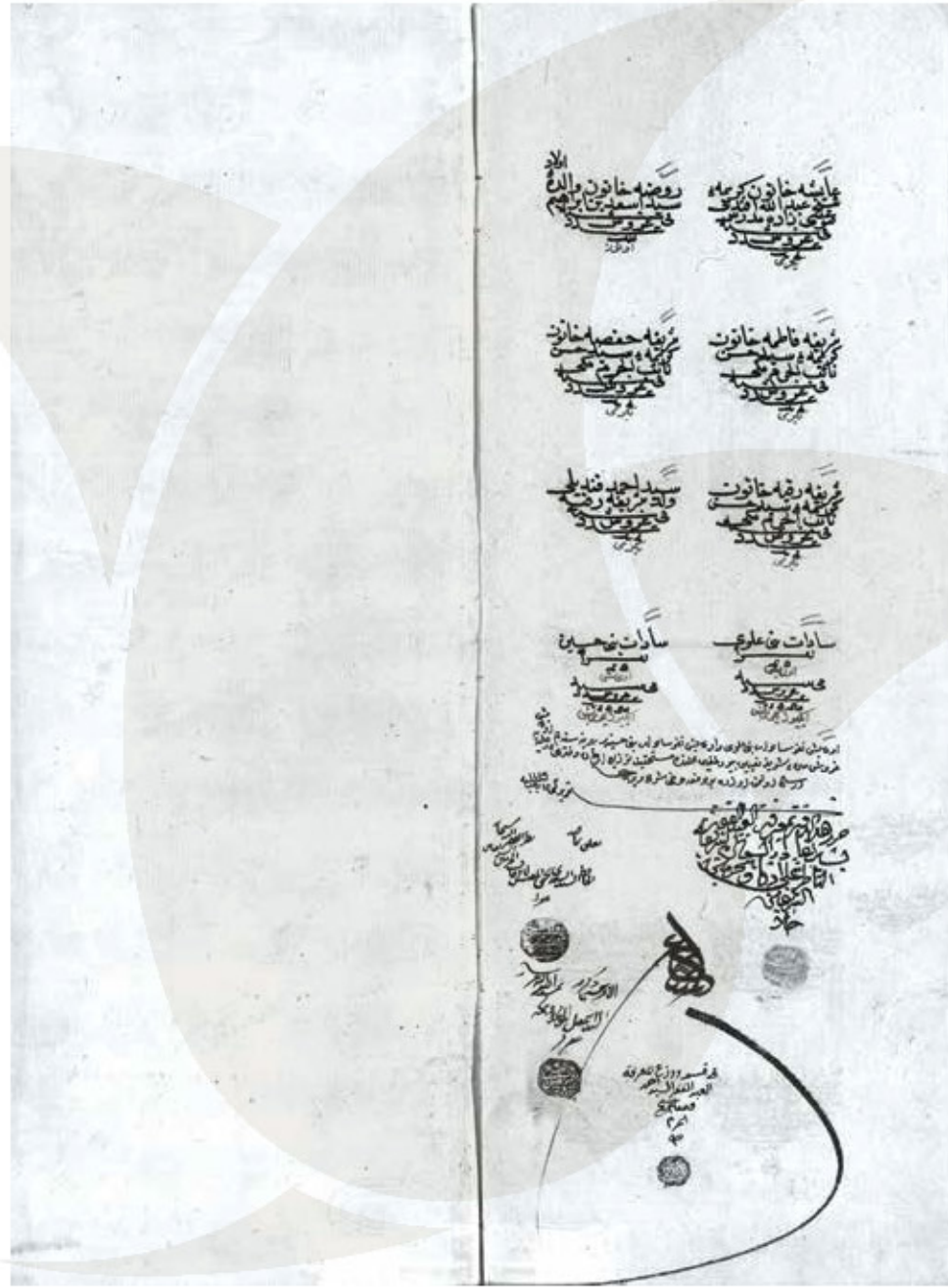
Defferin Yaprakları

Defferin Yaprakları

Defferin Yaprakları

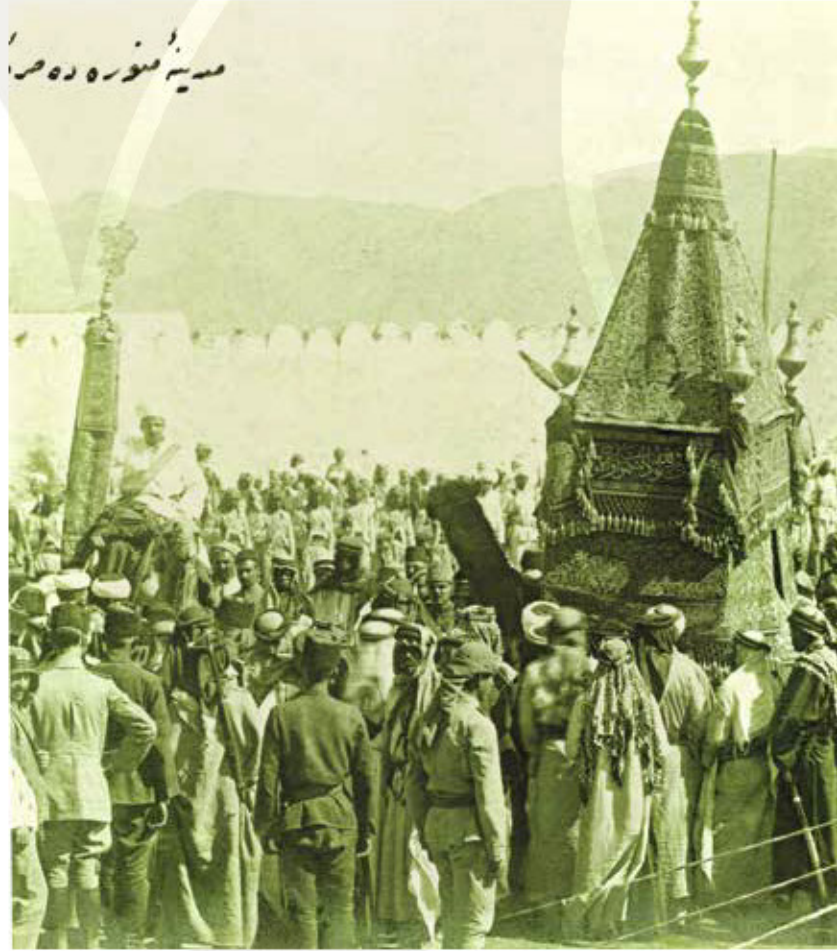

Deferin Yaprakları

Deferin Yaprakları

Osmanlı Devleti için, para ve kıymetli hediyelerin taşındığı surrenin ve hacıların İstanbul'dan yola çıktığı andan itibaren güvenliğini sağlamak önemli bir konu olmuştur. Surre kafilesinde askerler istihdam edildiği gibi ayrıca çöllerde yaşayan bedevilerin hacılara saldırması hatta öldürmesi, hacıların soyulması gibi ihtimalleri bertaraf etmek, kafiye yapılacak her türlü saldırıya engel olmak ve kafilenin esenlikle Hicaz'a ulaşmasını sağlamak için, yol boyunca kafilenin geçtiği yerlerin yöneticilerine de hükümler gönderilmiştir. Ayrıca göçebe Arap kabilelerine, bedevilere "atiyye" ve "urban surresi" denen paralar gönderilip, İstanbul ve Mısır tarafındaki kabilelere ayrı ayrı dağıtılarak, bu kabilelerin kafiye saldırıları önlenmeye çalışılmıştır.⁶⁷

Surre Emîni'nin Medîne'deki Alayı
Surre Emîni'nin Seyahatnâmesi'nden⁶⁸

67- M. Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, s. 154-167; S. A. Kahraman, "Surre-i Hümayûn", s. 15-27.

68- TSM Kütüphanesi, M.R. 587. *Surre-i Hümayûn*, s. 215; 237, 238.

Surre alayı ile yalnızca padişahın ve devlet ileri gelenlerinin hediyeleri ve yardımları gitmezdi. Halktan da isteyenler hazırladıkları para ve hediyeleri Haremeyn'e ulaştırabilirdi. Bir yüzünde gönderenin, diğer yüzünde alıcının adı ve adresi yazılı, "ferâşet çantası" denilen çantalara konan hediyeler surre alayıyla gönderilirdi. Parayı alan kişinin, çantayı yollayan kişi için hazırladığı hediyeler içinde olduğu hâde dönüşte sahiplerine iade edilirdi.⁶⁹ Ayrıca halk kafiye bulunan, kutsal vazifelerinden dolayı imrendikleri görevlilere de para vererek (Örneğin, Mekke'nin temizliğiyle görevli kişilere), kendileri adına temizlik yapmalarını, zemmî dağıtılmalarını ve dua etmelerini isterlerdi.⁷⁰

Sultan II. Mahmud'un başkadını Nevfidan Kadın'ın, Sultan Abdülmecid'e yazdığı mektupta, Nevfidan Kadın'ın her sene gönderilen surrelerde, Medîne-i Şerîf fakirleri için kendi adına beş kese akçe göndermek istediğini görmekteyiz.

"Şevketü, mehâbetü, azametü velî nimeti bi-minnetim efendimiz hazretlerinin mübârek ve mesud hâk-i pâ-yı devletlerine yüzüm, gözüm sürerim. Hemen hazret-i vâcib'ül-vücûd mübârek vücûd-ı şerîfinize dâima sıhhat, âfiyet, ihsan eyleyüb nice ve nice böyle sene-i cedîde elemsiz göresiz. Sefâlar ile ömr-i bekâ ile dâim ve müebbed eyleye, âmin. Efendim, haddim olmayarak taraf-ı devlete bir berat irsaldır sayenizde kendim almışdım. Eğer izn-i hümayûnunuz olur ise Medîne-i Şerîf'in fukaraları için her sene sizin surre kalktığı vakıdda bu beş kese akçe benim ismim ile gitdiğini istiyorum. Ol niyet ile aldım. Allah size ömür versin, sehim neme lâzım, sehimim de sizsiniz, yediğim, içtiğim, cümlesi sizin sâyeniz iledir. Hem sevâb-ı şeyi sorarsanız siz de sevabın ortağısınız. İzn-i hümayûnunuz olursa efendim, pek mesrûr olurum. Kalbimde var, lâkin elimde ve dilimde yoktur. Yolunu anlamıyorum. Türâba yatırırsanız, yani ben öldükten sonra yine seneden seneye devşirilüb gitmesini istiyorum. Öyle bir berat isterim. Sâye-i devletiniz ile her sene benim ismim ile Medîne-i Şerîf'in fukaralarına öleşsin. Mekke, Medîne artık efendim cümlesi size malumdur. Bâki ferman şevketü, mehâbetü, azametü velî nimet-i bi-minnetim efendimiz hazretlerindir."⁷¹

69- Tüm bunlar o yılın surre ve ferâşet defterlerine kaydedilirdi. Kaybolan veya henüz bulunamayan defterler hariç XVI. yüzyılın sonlarından XX. yüzyılın ilk on yılına kadar 5000 civarında surre defteri mevcuttur (bk. Ş. T. Buzpınar, "Surre", s. 567-569).

70- İ. Çolak, "Sevgi Alayı: Surre-i Hümayûn", s. 53-55.

71- M. Çağatay Uluçay, *Harem'den Mektuplar I*, İstanbul 1956, s. 124, 125.

Murassa Necef Askı Kandili⁷³

Surreyle Haremeyn'e gönderilenler arasında, yazma Kur'an-ı Kerimler, gümüş rahleler, zümrütlü askılar, avizeler, değerli taşlarla süslenmiş Kur'an-ı Kerim kapları, kandiller, tespihler, halılar gibi çok değerli ve çeşitli hediyeler vardı. Mekke ve Medine'nin hizmetkân olma görevini üstlenmiş Osmanlılar için, bu hediyeler içinde Kâbe-i Muazzama ve Ravza-i Mutahhara'ya gönderilen örtüler ayrı bir öneme sahiptir.⁷²

Altın Buhurdan⁷⁴

72- Sibel Alpaslan Arça, "Haremeyn'e Gönderilen İşlemeli Örtüler", *Surre-i Hümayân*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Nisan 2008, s. 41-55.

73- TSM 2/6. (Sultan I. Ahmed Dönemi) Topkapı Sarayı hazine koleksiyonundan olan kandil, Sultan I. Ahmed tarafından Hz. Muhammed'in (s.a.v) kabri için yaptırılmıştır (bk. *Surre-i Hümayân*, s. 162; 228).

74- TSM 2/3515. Topkapı Sarayı hazine koleksiyonundan olan buhurdan, Hicri 1232 (Miladi 1816) tarihidir ve Sultan III. Mustafa'nın kızı Hatice Sultan tarafından, Hz. Muhammed'in (s.a.v) kabrine vakfedilmiştir (bk. *Surre-i Hümayân*, s. 156; 227).

2.2.2. Kâbe-i Muazzama Örtüleri

İslâmiyet'ten önce de var olan Kâbe'ye örtü örtme geleneği, İslâmiyet'ten sonra da devam etmiştir. Kâbe-i Muazzama'ya ilk defa örtü örten kişinin Hz. İsmail ya da Yemen hükümdarlarından Kerb b. Esad olabileceği bilgisi kaynaklarda yer almaktadır. İslâmî dönemde örtü, halife, hükümdar veya Mekke valisi tarafından yaptırılmış, ilk yaptırılanlar da Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman olmuştur. Dört halife döneminin ardından, Emevîler, Abbâsîler, Fâtımîler, Eyyübî ve Memlûkler zamanında da Kâbe-i Muazzama'ya örtü gönderilmiştir.⁷⁵

Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devleti Mısır ve Arap yarımadasına hâkim olmuş, padişah "Hâdimü'l-Haremeynüş-Şerîfeyn"⁷⁶ unvanına sahip olmuştur. 1517'de Mısır'ın fethi üzerine hilâfetin Osmanlı'ya geçmesiyle, Kâbe örtüsü yaptırma görevi de Osmanlı padişahlarına geçmiştir. Yavuz Sultan Selim'in isteğiyle, iç örtü Abbâsî halifeleri gibi Kahire'den gönderilmeye devam etmiş, daha sonraki dönemlerde, kumaşların tamamı İstanbul'da dokunmaya başlanmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında iç ve dış örtülerin ikisi birden yeniden Mısır'dan gönderilmeye başlanmış ancak dönem dönem Mısır ve Suudi hükümetlerinin ilişkilerinden dolayı örtünün gönderilmesi durdurulmuştur.⁷⁷

Kâbe örtüsü bugün Mekke'de özel bir fabrikada hazırlanmaktadır. 700 kg ipek, 120 kg altın, 25 kg gümüş ve 120 kg'dan fazla boya ve katkı malzemesi harcanan Kâbe örtüsünü hazırlamak için, ham hâlde gelen ipek, bu fabrikada yıkanmakta, boyanmakta ve işlemeye hazır hâle getirilmektedir. Atölyede yaklaşık 8 ay gibi bir sürede tamamlanan örtü, her sene Zilhicce ayının başında teslim edilmekte ve Zilhicce'nin 9. günü hacılar Arafat'a çıktığında değiştirilmektedir.⁷⁸

75- İsmail Metin, "Osmanlıların Kâbe ve Mescid-i Haram Hizmetleri", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Ankara 2015, s. 663-678; M. Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayân ve Surre Atayları*, s. 136; S. İpek, "Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Mekke ve Medine'ye Gönderilen Dini Kumaşlar", *Surre-i Hümayân*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Nisan 2008, s. 57-69.

76- "Mekke ve Medine'nin Hizmetçisi" anlamında, Osmanlı padişahlarına verilen bir unvan (bk. F. Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 355).

77- S. İpek "Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Mekke ve Medine'ye Gönderilen Dini Kumaşlar", s. 57-69; Sadettin Ünal, "Kâbe", *DiA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 14-21.

78- www.aljazeera.com.tr/makale/kabenin-altin-ismemeli-ipek-ortusu; www.yenisafak.com/kultur-sanat/kabenin-ortusunun-ipegi-nereden-geliyor-572187.

Kâbe Örtüsünün Hazırlandığı Atölye⁷⁹Kâbe Örtüsünün Hazırlandığı Atölye⁸⁰79- www.sabah.com.tr/galeri/dunya/kabeye_altin_islemeli_ortu/1280- www.sabah.com.tr/galeri/dunya/kabeye_altin_islemeli_ortu/11Kâbe Örtüsündeki Hatların İşlenişi⁸¹

Surre alayıyla Haremeyn'e gönderilen örtülerden, Kâbe'ye gönderilen örtüler; Kâbe'nin dışını tamamen örten, siyah renkli, damask tekniğinde kendinden yazı ve zikzak desenli "Kâbe-i Mukerreme Püşidesi, Sitâre-i Kâbetullahü'l-Haram" ya da "Sitâre" de denilen kisve-i şerife, Kâbe'nin kapısının perdesi, perdenin üstünde Kâbe duvarını çepeçevre dolanan Kâbe kuşakları ve Kâbe-i Muazzama içine örtülen örtülerdir.⁸²

2.2.2.1. Kisve-i Şerife

Kâbe İslâmiyet'ten önce ve sonra çeşitli renk ve kumaşlardan kisve ile örtülmüştür. Örneğin; Hazreti Ömer Kâbe'yi "Kıbatî" adı verilen Mısır kumaşı ile örtmüştür. Beyaz, sarı, yeşil gibi renklerle dokunmuş olan kisve, en son Abbâsîler döneminde siyahla dokunmuştur ve günümüzde hâlâ bu renk kullanılmaktadır. Dokuma olarak hazırlanan kisve-i şerifeler, siyah renkli ve kendinden yazılıdır.⁸³ Her sene surre alayıyla ya da padişahların cüluslarında, Mısır'da dokutularak gönderilen bu örtüler Sultan I. Ahmed dönemi itibarıyla İstanbul'da dokunmaya başlanmıştır.⁸⁴ Kaynaklarda Sultan Ahmed'in

81- www.sabah.com.tr/galeri/dunya/kabeye_altin_islemeli_ortu/8

82- S. İpek, "Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Mekke ve Medine'ye Gönderilen Dinî Kumaşlar", s. 57-69.

83- Kâbe için hazırlanan kisve-i şerifeler atlas-damask tekniğinde dokunmuştur. Desen kumaşın yüzünde ters, tersinde yüz gibi dokunarak zemine desenlerin belirmesi sağlanmıştır. Böylece zemin atlas doku, desen ise damask doku olarak verilir. Kumaşa parlaklık kazandırmak için S ve Z bükümlü iplikler bir arada kullanılmıştır (bk. S. İpek, "Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Mekke ve Medine'ye Gönderilen Dinî Kumaşlar", s. 57-69).

84- S. İpek, "Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Mekke ve Medine'ye Gönderilen Dinî Kumaşlar", s. 57-69; M. Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, s. 139; Necdet Sakaoğlu, "Ahmed I", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİst.A)*, C. 1, İstanbul 1993, s. 105-108; S. Bayram, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Bulunan Kendinden Desenli, Üzeri Yazılı İki Kumaş", s. 139-156.

değerli kumaşlarla dokuttuğu bu örtüler için İstavroz Sarayı⁸⁵ bahçesini atölyeye dönüştürdüğü, bu atölyede İstanbul'un en iyi kuyumcu ve demircilerini bir araya getirdiği bilgisi yer almaktadır.⁸⁶

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki, 3 Şaban 1213 (Milâdî 10 Ocak 1799) tarihli belgeden, İstanbul'da kisve-i şerife üretimi yapılan yerlerden birinin de Sultan Ahmed Camii avlusu olduğu öğrenilmektedir.

Kisve-i şerife üretimi için bir başka yer olarak da, günümüzde TBMM Milli Saraylar'a bağlı bir müze-fabrika olan Hereke Halı ve İpekli Dokuma Fabrikası (Hereke Fabrika-i Hümayûnu)⁸⁷ işaret edilmektedir. Vakıflar Dergisi'nde yayınlanan bir çalışmada,⁸⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde, Hereke Fabrika-i Hümayûnu ürünü olduğunu bildiren bir etikete sahip, biri yarım 19 top kumaş olduğu bilgisi yer almaktadır. Siyah renkli olan bu kumaş kendinden desenlidir ve zikzaklardan oluşan iki bandın sürekli devamından oluşmaktadır. Çalışmada, bu kumaşların sanduka örtüsü ya da camilerin minberleri için değil özelliklerinden dolayı Kâbe-i Muazzama için üretilmiş olabileceği belirtilmiştir.

85- Boğaziçi'nin Anadolu sahilinde, bugün "Beylerbeyi" adıyla bilinen semt Bizans döneminde "İstavroz" olarak anılırdı. Semtin bu adı, Bizans imparatoru II. Constantinus'un (316-340) inşa ettirdiği kilisenin üzerine koydurduğu yakırlı haçtan aldığı rivayet edilir. Fetihten sonra ise bugünkü Beylerbeyi Sarayı'nın yerinde II. Mehmed'in (1451-1481) Miralemi oturmaya başlamıştır. "İstavroz Bahçesi" adıyla anılan bu alan daha sonradan parçalanarak padişahlar tarafından kullanılmaya başlanmış, yaptırılan kimi kasır ve köşkler yazlık olarak kullanılan bir yer durumunda olmuştur. Sultan I. Ahmed de yaz mevsimlerini çoğunlukla bu bahçede geçirmiş, hatta Mizab-ı Kâbe'yi (Altınoluk) burada kurdurduğu bir kuyumcu atölyesinde yaptırmıştır. Semt, 16. yüzyılda Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın burada bulunan köşkünden dolayı "Beylerbeyi" adını almıştır (bk. T. Cengiz Göncü, "Boğaziçi'nde Bir Sahilsaray-ı Ferahfeza: Beylerbeyi Sahilsaray-ı Hümayûnu", *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, nr. 2, İstanbul 2013, s. 205-214; *Milli Saraylar*, TBMM Milli Saraylar Yayını, İstanbul 2014, s. 22).

86- N. Sakaoğlu, "Ahmed I", s. 105-108.

87- 1843 yılında kurulan Hereke Fabrikası, 1845'te yeni yapılmakta olan sarayların döşemelik ve perdelik ihtiyacını karşılamak üzere Hereke Fabrika-i Hümayûnu adıyla üretime geçmiştir. Osmanlı imparatorluğu'nun o tarihe kadar ipekli dokuma alanında kurduğu en kapsamlı fabrika olan Hereke Fabrikası için Fransa'dan jakar tezgâhları ve ta sarımcılar getirilerek üretim başlatılmıştır. Geleneksel Osmanlı halıcılığında bir dönüm noktası sayılabilecek 1891 yılında, Hereke Fabrika-i Hümayûnu, kuruluşundan yaklaşık yarım asır sonra, yüz adet yeni tezgâhla halı üretimine başlamıştır. Sultan II. Abdülhamid'in (1876-1909) himayesinde, Sivas, Ladik ve Manisa'dan getirilen ustalarla başlanan bu üretimde, ustalara önce saray tarafından verilen desen örnekleri dokutulmuş ve bu desenler daha sonra geliştirilerek özgün bir Hereke üslubu yaratılmaya çalışılmıştır. Böylece, saraylar için ipekli döşemelik ve perdelik üreten Hereke Fabrikası'na halı dokuma birimleri eklenmiş ve dünyaca tanınan Hereke halıcılığının temelleri atılmıştır. Cumhuriyet döneminde Sümerbank çatısı altında çalışmasını sürdüren Hereke İpekli Dokuma ve Halı Fabrikası, 1995 yılında özelleştirme yasası kapsamında Milli Saraylar'a bağlanmıştır. Günümüzde bir müze-fabrika olarak üretimini sürdürmekte olan fabrikada Milli Saraylar araştırmacıları ile birlikte yürütülen ortak çalışmalar sonucunda özgün Hereke kumaş desenleri tespit edilerek, kaybolmuş desenlerin yeniden üretimleri sağlanmakta ve bu yolla Milli Saraylarda özgün desenli kumaşların kullanımı mümkün olmaktadır (bk. <http://www.millisaraylar.gov.tr/fabrikalar/herake-hali-ve-ipekli-dokuma-fabrikasi>).

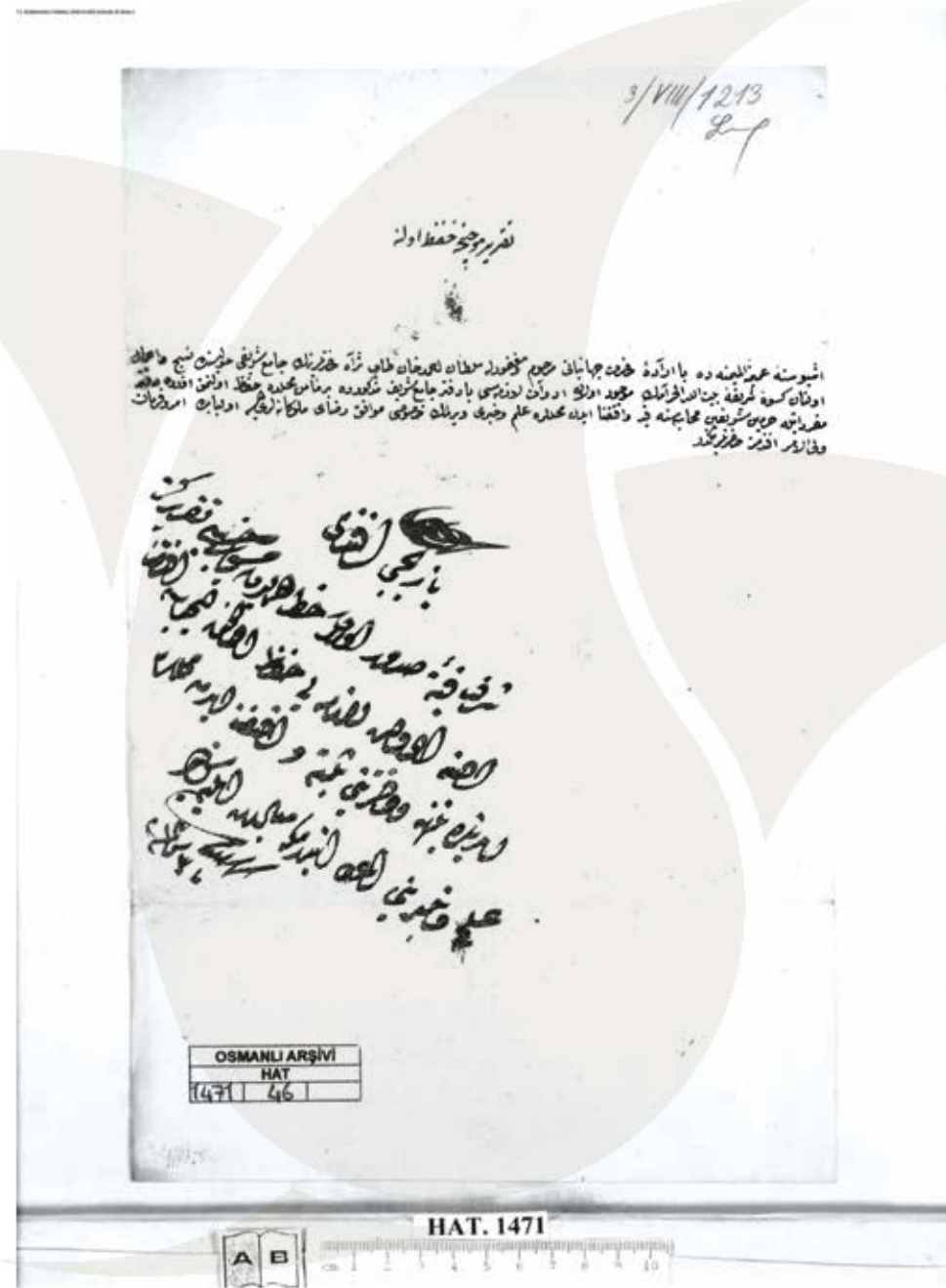
88- S. Bayram, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Bulunan Kendinden Desenli, Üzeri Yazılı İki Kumaş", s. 139-156.

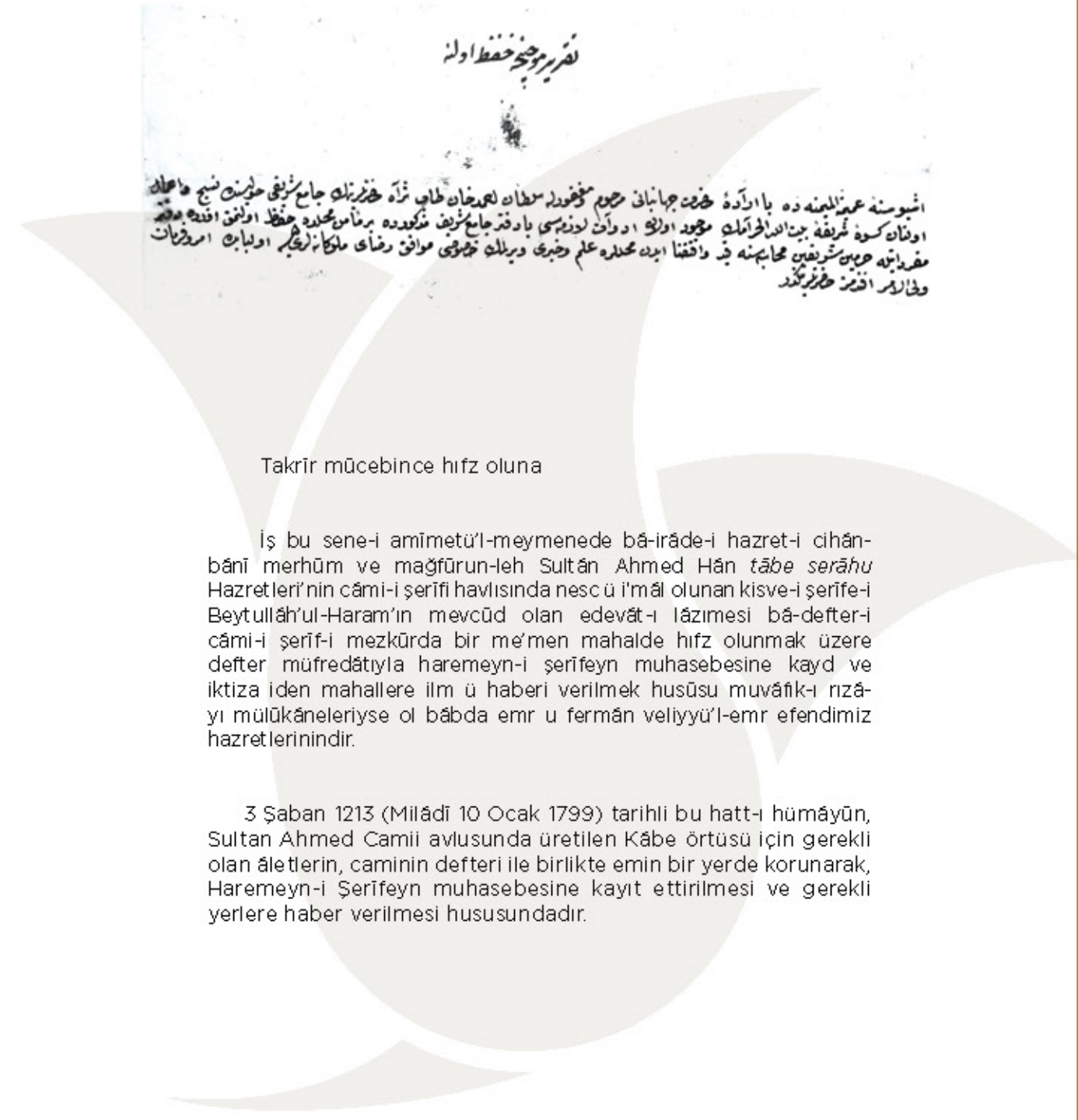
Kisve-i Şerife Parçası 1739 / 1740⁸⁹

89- TSM 24/536. Kâbe'nin dış örtüsü olan kisve-i şerife, zikzak hatlar arasında Kur'an-ı Kerim'den ayetler ve duaları içeren siyah renk iplikle dokunmuş kumaşlardır. I. Mahmud dönemine ait bu kisve-i şerife parçası üzerinde dokunduğu tarih yer almaktadır (bk. *Surre-i Hamayan*, s. 197, 234).

Sultan Ahmed Camii Avlusunda Kâbe Örtüsü İmalatında Kullanılan
Âletlerin Haremeyn Muhasebesine Kaydedilerek Camide Güvenli Bir
Yerde Saklanmasına Dâir Belge⁹⁰

90- BOA, HAT, nr. 1471/46, 03 Ş 1213/10 Ocak 1799.

Takrîr mücebince hîfz oluna

İş bu sene-i amîmetü'l-meymenede bâ-irâde-i hazret-i cihân-bânî merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân *tâbe serâhu* Hazretleri'nin câmi-i şerîfi havlısında nesc ü i'mâl olunan kisve-i şerîfe-i Beytullâh'ul-Haram'ın mevcûd olan edevât-ı lâzimesi bâ-defteri câmi-i şerîf-i mezkûrda bir me'men mahalde hîfz olunmak üzere defter müfredâtıyla haremeyn-i şerîfeyn muhasebesine kayd ve iktiza iden mahallere ilm ü haberi verilme husûsu muvâfık-ı rızâ-yı mülûkâneleriye ol bâbda emr u fermân veliyyü'l-emr efendimiz hazretlerindir.

3 Şaban 1213 (Milâdî 10 Ocak 1799) tarihli bu hatt-ı hümâyûn, Sultan Ahmed Camii avlusunda üretilen Kâbe örtüsü için gerekli olan âletlerin, caminin defteri ile birlikte emin bir yerde korunarak, Haremeyn-i Şerîfeyn muhasebesine kayıt ettirilmesi ve gerekli yerlere haber verilmesi hususundadır.

Surre ile Mekke'ye gönderilen Kâbe-i Muazzama örtüsü değiştirildiğinde, eski kisve-i şerif İstanbul'a gönderilmekteydi. İlk olarak Eyüp Sultan Hazretleri'nin türbesinde halkın ziyaretine sunulduktan sonra devlet erkânının da katıldığı bir törenle, dualar eşliğinde Topkapı Sarayı'na getirilip Hırka-i Saâdet Dairesi'nde saklanmaktaydı.⁹¹

Kisve-i Şerif'in Yenisinin Gönderilerek Alt Olduğu Yere Konulduktan Sonra Eskişinin Geçici Olarak Ebü Eyüp El-Ensârî'nin Türbesi'ne Konulması ve Ziyaret Ettirildikten Sonra Hırka-i Şerif Dairesi'ne Gönderilmesine Dâir Belge⁹²

91- BOA, *Sadâret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (AMKT. MHM)*, nr. 240/34, 21 Ra 1279/16 Eylül 1862;

İ. Çolak, "Sevgi Alayı: Surre-i Hümayûn", s. 53-55.

92- BOA, *AMKT. MHM*, nr. 240/34, 21 Ra 1279/16 Eylül 1862.

Harem-i Şerif Müdiri Eşref Beyefendi ile (...) Hazret-i Nebvî Bekir Ağa'ya

Kisve-i cedîde-i şerifenin vusûlüyle makâm-ı âlîsine bâ-kemâl-i ta'zîm vaz' olunarak atikinin me'mûr-ı mahsûsuna tevdi'an tisyâr kılındığı ifâdesine dâir Selîm ve Abdülatîf Ağalar ile müştereken vârid olan tahrîrât-ı şerîfelerde mezâyâsı hayr ittilâa mevsûl ve kisve-i sa'âdet-i şerîfe-i mezkûre dahî şeref-bahş-ı vusûl olarak cenâb-ı Hazret-i Hâlid *radiye anhu'l-vâhîdîn* türbe-i münîfelerine (...) vaz' ile şâyân buyurulan müsâ'ade-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî mücebince bil-cümle me'mûrîn ve bendegân ve sâire şeref-i ziyâret-i mes'ûdesiyle müşerref olduktan sonra tertîb olunan mukemmel alay-ı vâlâ u ta'zîmât u tekrîmât-ı fâika-i bi-intihâ ile Saray-ı Hümayûn'da kâin Hırka-i Şerîfe dâire-i feyz-i bâhiresine nakledilmiş ve me'mûrîn-i mûmâ-ileyhimin dahî atabe-i seniyye ile sûret-i taltîfleri icrâ kılınmış idüğü beyânıyla şukka

2.2.2.2. Kuşak

Kâbe-i Muazzama'yı tamamen örten kisve-i şerîfenin üstünde, "hizâm" ve "nitâk" da denilen, Kâbe-i Muazzama'nın dört tarafını çevreleyen kuşak yer almaktadır. Dönemlere göre farklılıklar göstermiş âyet-i kerîmeler, kelime-i tevhid, kelime-i şehâdet ve kitâbelerle bezeli bu kuşaklar üzerine, Kâbe örtüsünü hangi padişah hazırlıyorsa onun adı işlenmiştir. Kâbe-i Muazzama'nın dört tarafını çevreleyen bu kuşaklar iki sıra hâlinde düzenlenmiştir. Üstteki kuşak birbirine eklenmiş olarak hazırlanırken, alt sıradaki kuşak birbirine eklenmemiş, aralarına madalyonlar yerleştirilmiştir.⁹³

Kuşakların 16. yüzyıldaki ilk örnekleri ipekli kumaştan dokuma türünde olduğu hâlde, 17. yüzyıldan itibaren işleme kuşaklara geçilmiştir.⁹⁴

Kâbe Kuşağının Dokuma Olarak Hazırlanan İlk Örneklerinden Olup Üzerine II. Selim'in Adı Dokunmuştur⁹⁵

93- S. İpek, "Dersaadet'ten Haremeyn'e Gönderilen Örtüler", *Surre-i Hümayûn* (haz. Seyit Ali Kahraman), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Mayıs 2016, s. 97-127; İ. Metin, "Osmanlıların Kâbe ve Mescidi-i Haram Hizmetleri", s. 663-678; M. Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayûn ve Surre Ayları*, s. 142; S. Ünal, "Kâbe", s. 14-21.

94- Hülya Tezcan, "Vakıf Eserlerinde Karşılaşılan Kutsal Örtüler", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1992, s. 331-340.

95- TSM 13/1649. H. Tezcan, "Vakıf Eserlerinde Karşılaşılan Kutsal Örtüler", s. 331-340.

Üzerine II. Mustafa'nın Adı İşlenmiş Olan, İşleme Olarak Hazırlanmış İlk Kâbe Kuşağı⁹⁶

2.2.2.3. Kâbe-i Muazzama Kapı Perdesi

"Burku" adı verilen Kâbe kapı perdesi de, kuşak gibi Kâbe-i Muazzama örtüsünün üstünde yer almaktadır. Perdenin ilk defa Şecerüddür⁹⁷ isminde bir kadın tarafından gönderildiği rivayet edilmektedir. Dikdörtgen zemin üzerinde yatay, dikey yazı şeritleri ve madalyonlardan oluşturulan kompozisyonla hazırlanmış perdelere, çeşitli âyetler, sûreler, dualar ve perdeyi gönderen padişahın ismi işlenmiştir.⁹⁸

Topkapı Sarayı Müzesi koleksiyonundaki Kâbe-i Muazzama perdelerinin en eskisi 1543 tarihli Sultan Süleyman (Kanuni) adını taşıyan perde, sonuncusu ise 1910 tarihli Mehmed Reşad adını taşıyan perdedir.⁹⁹ Kanuni Sultan Süleyman adını taşıyan perdedeki kompozisyon, sonraki kapı perdelerinde de devam etmiş ve I. tip Kâbe perdeleri olarak sınıflandırılmıştır. II. tip olarak sınıflandırılan Kâbe perdelerinin ilki ise II. Selim dönemine aittir.¹⁰⁰

Osmanlılar döneminde, hacc-ı ekber¹⁰¹ olduğu senelerde, Mekke Emiri tarafından İstanbul'a gönderilmiş olan Kâbe-i Muazzama perdesi, Kur'ân-ı Kerim ve dualar eşliğinde yapılan, padişahın da hazır olduğu törenle Hırka-i Saâdet odasına konmuş ve belli sürelerde ziyaret edilmiştir.

96- TSM 24/36. H. Tezcan, "Vakıf Eserlerinde Karşılaşılan Kutsal Örtüler", s. 331-340.

97- (öl. 655 / 1257) Bazı tarihçilere göre Memlükler'in ilk sultanı olan hanımdır (bk. Cengiz Tomar, "Şecerüddür", *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 404-405).

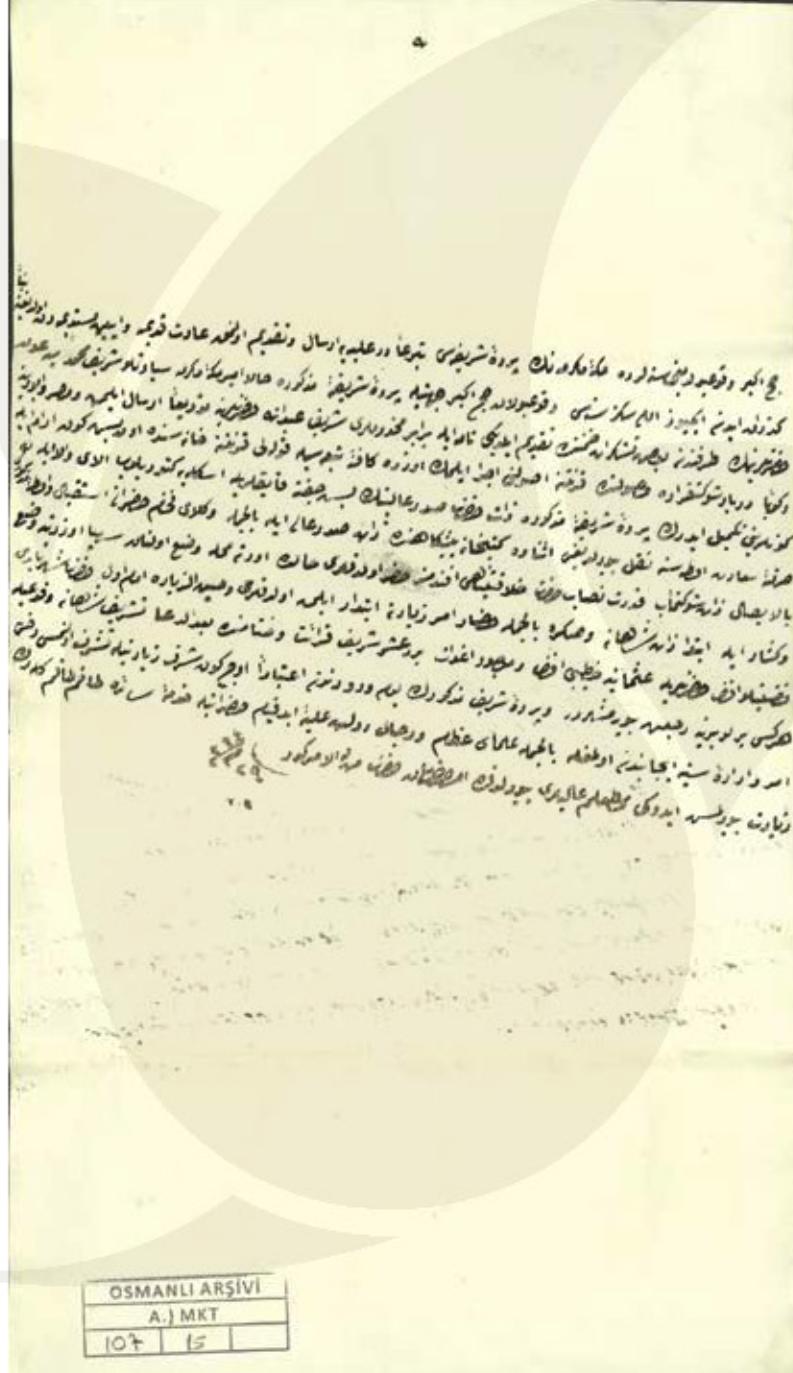
98- S. Ünal, "Kâbe" s. 14-21; Murat Sülün, "Haremeyn'deki Belli Başlı Mâbedelerde Yazılı Âyetlere Dair Mülâhazalar - I", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 24, (2003/1), s. 107-130.

99- H. Tezcan, "Vakıf Eserlerinde Karşılaşılan Kutsal Örtüler", s. 331-340.

100- *Surre-i Hümayûn*, s. 232.

101- "Daha büyük, en büyük hac" demektir. Kur'ân-ı Kerim'de yer alan "Hacc-ı Ekber Günü" (et-Tevbe 9/3) ifadesiyle neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Fakat halk arasında, Arefe günü Cuma'ya rastlayan Haocin Haoc-ı Ekber olduğu şeklinde yaygın bir kanaat vardır. Bazı âlimler de, Hz. Peygamber'in Haocı sırasında Arefe Günü'nün Cuma'ya rastlaması gibi sebeplere dayanarak iki mübarek günün bir araya geldiği böyle bir Haocin daha makbul olacağını söylemişlerdir (bk. Salim Ögüt, "Hac", *DİA*, C. 14, İstanbul 1996, s. 389-397).

İstanbul'a Ulaşan Kâbe-i Muazzama Perdesi'nin Hırka-i Saâdet Odası'na Konularak Ulemâ ve Devlet Ricâlinin Örtü ve Türbeyi Ziyaret Ettiğine Dâir Belge¹⁰²

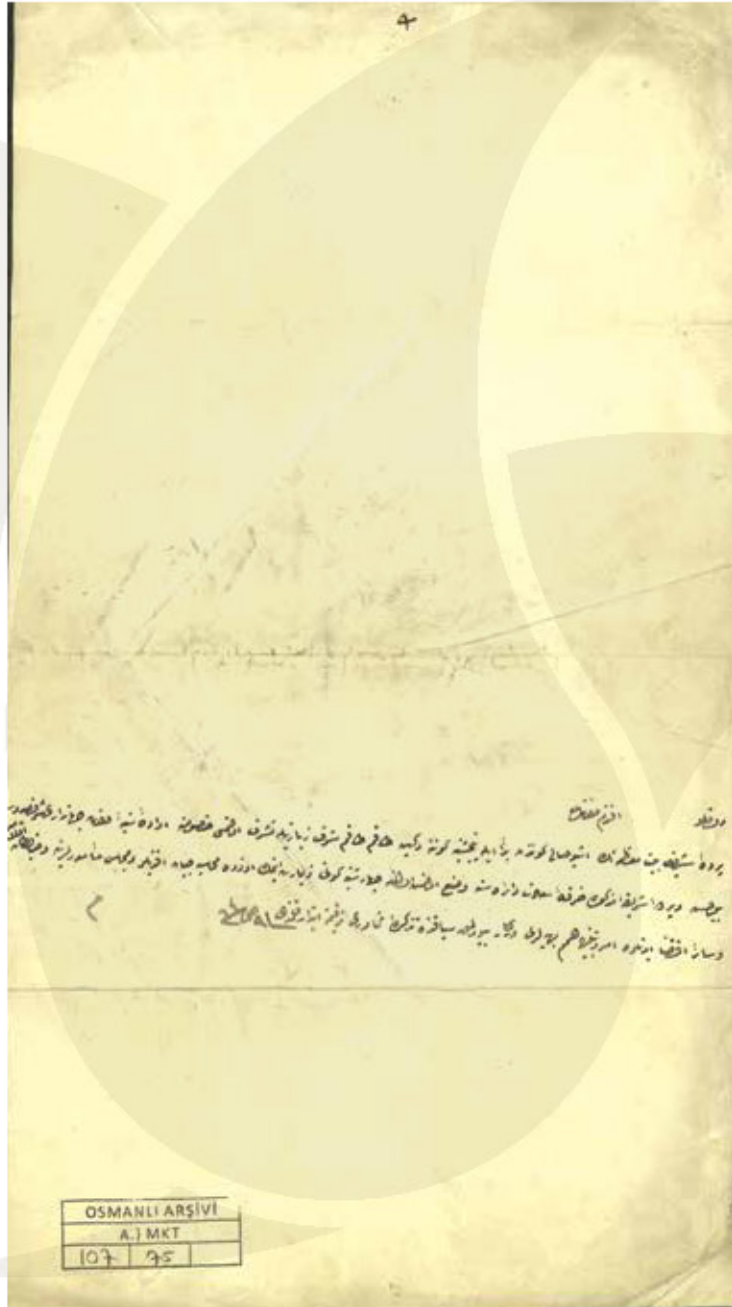
102- BOA, Sadâret Mektubi Kalemî Evrakı (A.MKT), nr. 107/15, 29 M 1264/6 Ocak 1848.

Hacc-ı Ekber vuku' bulduğu senelerde Mekke-i Mükerrreme'nin Perde-i Şerife'si teberru'an Der-Aliyye'ye irsâl ve takdîm olunmak âdet-i kadîme ve (...) müstedîmeden olduğuna binâen güzerân eden iki yüz elli sekiz senesi vuku' bulan Hacc-ı Ekber cihetiyle Perde-i Şerife-i mezkûre hâlâ Emîr-i Mekke-i Mükerrreme siyâdetlü Şerîf Muhammed bin Avn Hazretleri'nin tarafından ba'zı teşekkürât zımında takdîm eylediği nâme ile berâber mahdumları Şerîf Abdullah Hazretleri'ne tevdi'an irsâl eylemiş ve Mısır Vapuru'na rükûban der-bâr-ı şevket-karâra vusûlunda karantina usûlünü icrâ eylemek üzere kâffe tebe'asıyla Kuleli karantina hânesinde on beş gün ârâm ile günlerini tekmîl ederek Perde-i Şerife-i mezkûre zât-ı hazret-i sadr-ı âlînin beş çifte kayıklarıyla iskeleye götürülüp alay-ı vâlâ ile Hırka-i Saâdet Odası'na nakil buyurulduğu esnada kütübhâne piş-gâhında zât-ı sadr-ı âlî ile bi'l-cümle vükelâ-yı fihâm hazerâtı istikbâl ve oda-yı mezkûre-i bi'l-irsâl zât-ı şevket-meâb kudret-nisâb hazret-i hilâfet-penâhî efendimiz hazır oldukları hâlde orta mahalle vaz' olunan sehpa üzerine vaz' ve küşâd ile ibtidâ zât-ı şâhâne ve sonra bi'l-cümle huzzâr emr-i ziyârete ibtidâr eylemiş oldukları ve hini'z-ziyâre imâm-ı evvel hazret-i şehriyârî fazîletli Efendi Hazretleri'yle Osmâniye Hatîbî Efendi ve mevcûd ağavât birer Aşr-ı Şerîf kıraat ve hitâmında ba'de'd-du'â teşrif-i şâhâne vuku'uyla herkes yerliyerine ric'at buyurmuşlardır ve perde-i şerif-i mezkûrun yevm-i vürûdundan i'tibâren üç gün şeref-i ziyâretiyle teşerrûf olunması dahî emr u irâde-i seniyye icâbından olmağla bi'l-cümle ulemâ-yı izâm ve ricâl-i Devlet-i Aliyye-i ebed-kıyâm hazerâtıyla hademe-i sâire takım takım gelerek ziyâret buyurulmuş idüğü muhât-ı ilm-i âlileri buyuruldukda emr ü fermân hazret-i men-lehül-emrindir.

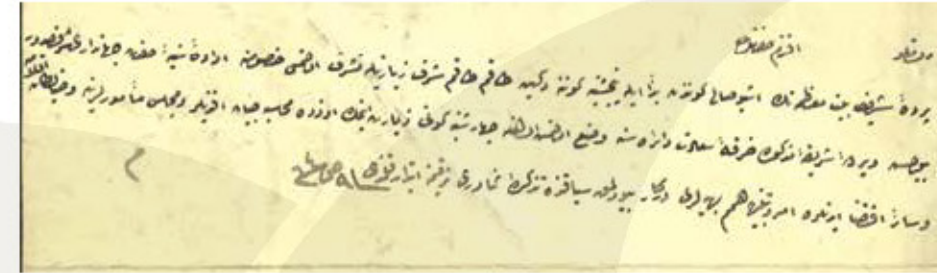
Fî 29 Muharrem sene [1]264

Hicrî 29 Muharrem 1264 (Milâdî 6 Ocak 1848) tarihli bu belgede, hacc-ı ekber olduğu senelerde, Kâbe-i Şerîf perdesinin İstanbul'a gönderilmesinin eski bir âdet olduğu, bu sebeple hacc-ı ekberin vuku bulunduğu 1258 senesinde, Mekke Emiri Muhammed bin Avn tarafından Kâbe-i Şerîf perdesinin İstanbul'a gönderildiği bilgisi yer almaktadır. Ayrıca İstanbul'a gelen perdenin Hırka-i Saâdet odasına konduğu, âlimlerin, devlet adamlarının ve diğer çalışanların üç gün boyunca, sırayla gelerek perdeyi ziyaret edebilecekleri de belirtilmiştir.

Kâbe-İ Muazzama Perdesi'nin Hırka-İ Saâdet'te Ziyaret Olunabileceği Hakkında Muhasebeciler, Meclis Memurları ve Zâbitân-ı Aklâm ile Sâir İlgililerin Tembihine Dâir Sadâret Tezkiresi¹⁰³

103- BOA, A. MKT, nr. 107/75, 9 S 1264/16 Ocak 1848.

Devletlü efendim hazretleri

Perde-i Şerîfe-i Beyt-i Mu'azzama'nın iş bu Salı gününden bed' ile Pencşenbe gününe değin takım takım şeref-i ziyâretiyle teşerrûf olunması husûsuna irâde-i seniyye-i hazret-i cihandârî şeref-sudûr buyurulmuş ve Perde-i Şerîfe-i mezkûrun Hırka-i Saâdet Dâiresi'ne vaz' olunmuş olduğuna Çehârşenbe günü ziyâret etmek üzere muhasebeciyân efendiler ve meclis me'murlarına ve zâbitân-ı aklâma ve sâir iktizâ edenlere emr u tenbih himem-i behiyyeleri der-kâr buyurulmak siyâkında tezkire-i senâverî terkimine ibtidâr kılındı.

Fi 9 Safer sene [12]64

9 Safer 1264 (Milâdî 16 Ocak 1848) tarihli belgede, Kâbe-i Muazzama perdesinin, Hırka-i Saâdet dairesine konduğu, salı gününden perşembe gününe kadar ziyâret edilebileceği, muhasebeciler, meclis memurları, zâbitân-ı aklâmın¹⁰⁴ ve gerekli görülen diğer kişilerin tembih edilmesi hususu bildirilmiştir.

104- Resmî dairelerde kalem başları (bk. F. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 1356).

1870 Yılında İsmail Paşa Tarafından Yaptırılmış
Kâbe-i Muazzama Kapı Perdesi ¹⁰⁵

105- www.gm.gov.tr/faaliyetler/taşınır-vakıf-kültür-varlıkları/taberrükat-eşyaları.

III. Selim Dönemi'nden Kâbe-i Muazzama
Kapı Perdesi ¹⁰⁶

Bu bölümlerdeki yazıların sıralanışı şu şekildedir:

Dört yatay bölümdeki yazılar;

En üstte mimari öğelerin ve kandillerin olduğu bölümde, merkezdeki kırmızı dörtgen zemine Saff Süresi 13. âyetin bir kısmı¹⁰⁷ فُضِّرْ مِنْ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ çevresine de

Kâbe-i Muazzama kapı perdelerine örnek olarak, Sultan III. Selim Dönemi'ne ait perdenin kompozisyonu şu şekildedir:

Perdenin üst kenarını iki, yan kenarlarını dörder kartuş hâlinde hazırlanmış İhlâs Süresi çevrelemektedir. Üst kenarda Besmele ile başlayan süre iki kartuşta tamamlanmıştır. Yan kenarlarda ise ikişer kartuşa birer yani toplamda iki İhlâs Süresi işlenmiştir. Toplamda beş kere bu süre tekrarlanmıştır. Kartuşların aralarına Türk işi pesent tekniğiyle işlenmiş "Allahu rabbî" [Allah (c.c.) rabbimdir] yazılı olan daireler yerleştirilmiştir.

Perdenin kenarını çevreleyen bu İhlâs Süresinin içinde kalan alanda yazıların yer aldığı, üstten itibaren dört geniş ve beş siyah dar yatay bölüm vardır.

106- TSM 24/44. *Surre-i Hümayân*, s. 180; 232.

107- Âyetin tamamının meâli: "Seveceğiniz başka bir kazanç daha var: Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke'nin fethi). (Ey Muhammed!) Mü'minleri müjdele!" (bk. *Kur'an-ı Kerim Meâlî*, s. 621).

¹⁰⁸ ile başlayıp Kelime-i Tevhid ile biten ibareler ve üstte "Ya Allah" lafzı işlenmiştir. Bu dörtgenin sağ ve solunda kalan sütunların arasındaki boşluklarda, Besmele ve Hicr Sûresi 46. âyet yer almaktadır.

İkinci yatay bölüme, Türk işi verev pesent tekniğiyle, Besmele ile Fetih Sûresi 27. âyetin bir kısmı, ¹⁰⁹ لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّسُولَةَ بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ işlenmiş, hat dışında kalan zemin de aynı teknikle doldurulmuştur.

Üçüncü yatay bölümde sağ ve solda, kırmızı zemin üzerinde iki daire ve ortada siyah zeminde damla formunda madalyon yer almaktadır. Madalyonun etrafına üstte Allah (c.c.) ve Muhammed (s.a.v.) lafızları ve dört halifenin isimleri işlenmiştir. Madalyonda ve daireler içinde de hatlar vardır.

Dördüncü yatay bölümde, kapı açıklığı bulunur. Kapı açıklığının sağında ve solunda kalan zikzak deseniyle işlenmiş alanda, zikzakların içine Kelime-i Tevhid tekrarlanarak işlenmiştir.

Beş siyah dar zemin üzerine işlenmiş olan hatlar sırasıyla;

En üstte, ¹¹⁰ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى كَلِمَاتٍ بِلِسَانِ رَسُولِهِ بَعَثْنَا فِي نَفْسِكَ إِله ile başlayan Neml Sûresi 30. âyet¹¹¹ ve İsrâ Sûresi 80. âyet¹¹² işlenmiştir.

Neml Sûresi 30. âyet;

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٍ وَأَنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İsrâ Sûresi 80. âyet;

وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ أَدْنِكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا

108- Bu Arapça ibare, "O, kendisine ortak koşanlar hoşlanmasa da, dinini bütün dinlere üstün kılmak için peygamberini hidayet ve hak din ile gönderendir." meâlindeki Saff Sûresi 9. âyete atıfta bulunmaktadır.

109- Âyetin tamamının meâli "Andolsun, Allah (c.c.), peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah (c.c.) dilerse, siz güven içinde başarılarınızı kazıtmiş veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah (c.c.), sizin bilmediğinizi bildi ve size bundan başka yakın bir fetih daha verdi" (bk. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, s. 569).

110- "Allahü Teâlâ buyurdu ki"

111- "Mektup, Süleyman'dan gelmiştir. O, 'Bismillâhırrahmânırrahîm' diye başlamaktadır" (bk. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, s. 418).

112- "De ki: "Rabbim! (Gireceğim yere) doğruluk ve esenlik içinde girmemi sağla. (Çıkacağım yerden de) beni doğruluk ve esenlik içinde çıkar. Katından bana yardımcı bir kuvvet ver" (bk. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, s. 310).

İki ve üçüncü dar şeritler ikiye kartuş hâlinde düzenlenmiştir ve Besmele ile başlayan Bakara Sûresi 255. âyet¹¹³ işlenmiştir. Kartuşların aralarındaki kırmızı zemin üzerine Türk işi pesent tekniğiyle "Allahu hasb" [Allah (c.c.) bana yeter] işlenmiş olan daireler yerleştirilmiştir.

Bakara 255;

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Dördüncü bölüme, Besmele ve Kureys Sûresi¹¹⁴ işlenmiştir.

Kureys Sûresi;

لَا يَلْفَافُ فَرَيْشٌ * أَيَلْفِهِمْ رَحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ * فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ * الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَأَمْتَهُمْ مِنْ خَوْفٍ *

Beşinci sıra yazılar, kapı açıklığının sağında, solunda yer almaktadır ve perdenin kitâbe kısmıdır.

Kitâbesinde; "Kad teşerrefe bitecdîdi hâza'l-mübârek Abdullah ve fakîruhu el-melikû'l muzaffer bisaltanâtuhû ala'l-arabî ve'l-acem / ve cealehû hâdimen lihâze'l-Harami'l-Muhterem hüve mevlânâ es-Sultânü'l a'zam Selim bin Mustafa bin Mehmed bin İbrahim bin Selim Hân fî sene elf ve mieteyn ve erbaa"¹¹⁵ yazılıdır.

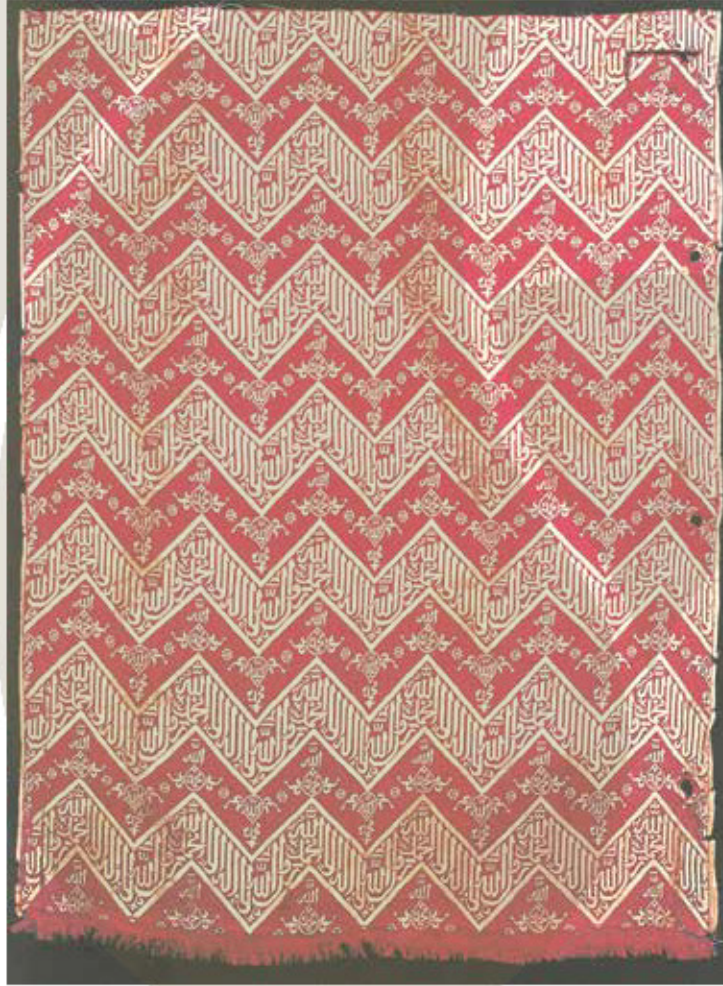
113- "Allah (c.c.), kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyumdur. O'nu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindeki ve arkalarındaki (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar O'nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na güç gelmez. O, yücedir, büyüktür" (bk. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, s. 50).

114- "Kureys'i ısındırıp alıstırdığı; onları kışın (Yemen'e) ve yazın (Şam'a) yaptıkları yolculuğa ısındırıp alıstırdığı için, Kureys de, kendilerini besleyip açlıklarını gideren ve onları korkudan emin kılan bu evin (Kâbe'nin) Rabbine kulluk etsin" (bk. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, s. 701).

115- *Surre-i Hümâyûn*, s. 232.

2.2.2.4. Kâbe-i Muazzama İç Örtüsü

Kâbe'nin dışı gibi içini de, örtüyle örtmek âdet olduğu için,¹¹⁶ surre ile Kâbe'nin içi için de örtüler gönderilmekteydi. Kâbe'nin iç örtüleri kırmızı zemin üzerine krem renk ipekiplikle yazı ve zikzak dokumalıdır.¹¹⁷ İç örtü İstanbul'dan son olarak, Sultan Abdülaziz tarafından tahta çıkışı münasebetiyle 1861'de gönderilmiş ve 1943 yılına kadar kullanılmıştır.¹¹⁸

Kâbe-i Muazzama İç Örtüsü¹¹⁹

- 116- Kâbe'nin iç kısmını ilk defa kumaşla örten kişinin İbn-i Zübeyr olduğu bildirilmektedir (bk. H. Tezcan, "Vakıf Eserlerinde Karşılaşılan Kutsal Örtüler", s. 331-340).
 117- S. İpek, "Dersaadet'ten Haremeyn'e Gönderilen Örtüler", s. 97-127.
 118- S. Ünal, "Kâbe", s. 14-21.
 119- TSM 24/ 442. S. İpek, "Dersaadet'ten Haremeyn'e Gönderilen Örtüler", s. 97-127.

2.2.3. Ravza-i Mutahhara Örtüleri

Haremeyn'e gönderilen örtülerin bir kısmı da Mescid-i Nebevî'ye gönderilmiş örtülerdir. Bunlar içerisinde, Ravza-i Mutahhara'nın giriş kapısına, mihraplarına, türbeye giriş kapılarına, türbenin içinde çeşitli yerlere ve Hücre-i Saâdet'e¹²⁰ gönderilen perdeler,¹²¹ kuşaklar ve çeşitli örtüler¹²² yer almaktadır.

Arşiv belgelerinden bu örtülerin üretim yerlerinden birinin günümüze ulaşmayan Gülhane Kasrı¹²³ olduğunu öğreniyoruz.¹²⁴ Hz. Peygamberin (s.a.v.) türbesi için Gülhane Kasrı'nda üretilen örtüler ziyaret edilmesinin için Topkapı Sarayı muâyede salonuna konur, sonrasında yerine gönderilmek üzere Bahçekapısı'ndan hareket edecek gemiye kadar, büyük bir alay ve dualar eşliğinde götürülmüş.¹²⁵ Yine arşiv belgelerinden, yeni örtülerin Surre-i Hümâyû'nu götürecektir vapurlarla gönderildiğini ve eski örtülerin de alınıp İstanbul'a getirildiğini öğrenmekteyiz.¹²⁶

120- Arapça hücre (oda) ve saâdet (mutluluk) kelimelerinden oluşan Hücre-i Saâdet tamlaması, Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kabirlerinin bulunduğu türbeye verilen isimdir (bk. Ahmet Önlül, "Hücre-i Saâdet", *DiA* C. 18, İstanbul 1998, s. 456-458).

121- Ravza-i Mutahhara'ya gönderilen perdeler kendi içlerinde eski tipte ve yeni tipte olmak üzere gruplandırılmıştır. Birinci gruptakiler tertip şeması itibarıyla mahmi-i şerif çadırlarının siyah renkli olan erken örneklerine benzerler. Bu çadırların 1. ve 3. cephelerinin tertibindedirler. Perdeler dikdörtgen şeklinde ve kırmızı zemindir. En üstteki yazı kartuşunun içinde; El Ahzab Sûresi 45. âyet yer alır. Altta iki yanda iki sütun tarafından taşınan kemer açıklığının içini yukarıdan sarkan bir kandil ile altta armut şeklinde bir pafta doldurur. Paftanın iki yanında mumlar yanar. Bu büyük paftalar kırmızı ve yeşil zeminli, krem renk yazı-zikzak desenli Kâbe kumaşları üzerine dikilmişlerdir. En erken tarihli sade pafta olarak kalmıştır ve Sultan Mehmed adını taşır. Süsleme özelliklerinden bunun Sultan III. Mehmed olması gerekir. İkinci grup perdelerin tümü yeşil atlas zemin üzerine sarı ve beyaz talle işlemelidir. Bir kısmı, Sultan II. Mahmud'un tuğrasını taşıyan XIX. yüzyıla ait örneklerdir. Arkalarına iliştirilmiş kağıt ve bez etiketlerden bunların Ravza-i Mutahhara'nın avlu giriş kapılarına, avludaki mihraplara, türbe giriş kapılarına, türbenin içinde muhtelif yerlere ve Hücre-i Mutahhara'ya ait oldukları anlaşılmıştır. Kompozisyon şemaları ve motifler XIX. yüzyıl Batı sanatının etkilerini taşırlar. Yazıların dışında yaprak ve çiçek buketleri, girland ve fiyonklar bu özellikleri aksettirirler (bk. H. Tezcan, "Vakıf Eserlerinde Karşılaşılan Kutsal Örtüler", s. 331-340).

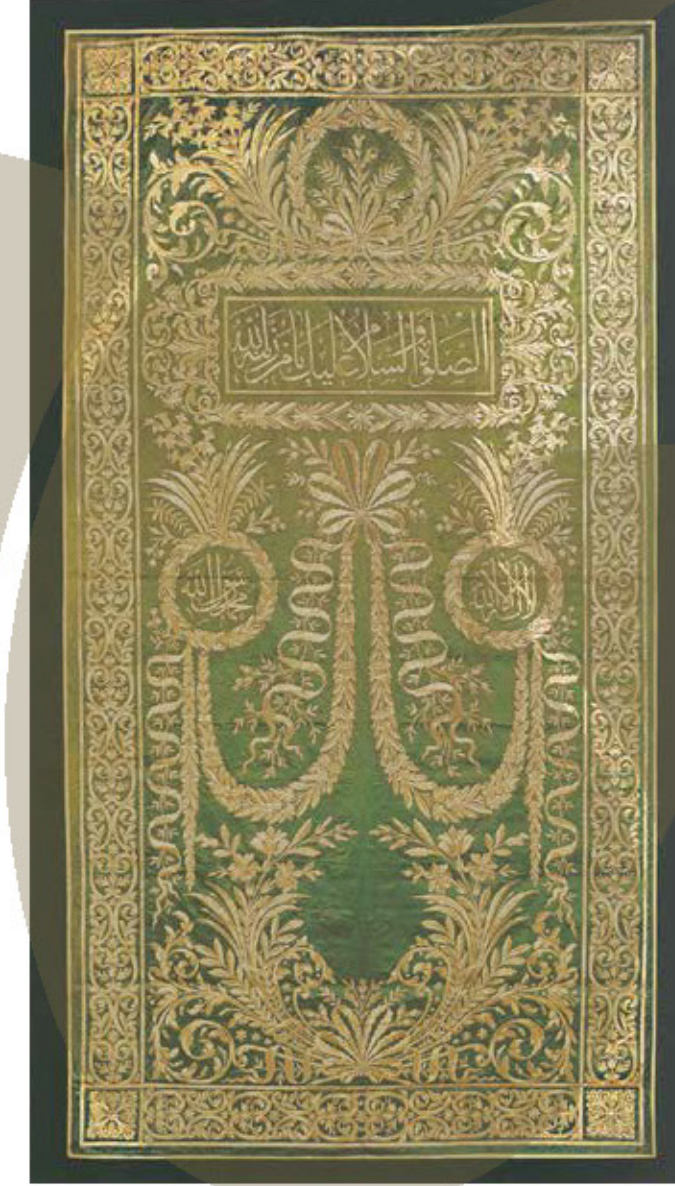
122- S. Alpaşlan Arça, "Haremeyn'e Gönderilen İşlemeli Örtüler", s. 41-55.

123 - Sultan Abdülaziz'in 1865 yılında, civarındaki diğer kasırlarla birlikte yıktığı Gülhane Kasrı'nın, ne zaman yapıldığı kesin biçimde tespit edilememekte, ancak mimarisine ve süslemesine hakim olan Barok üslup, II. Mahmud döneminin başlarına tarihlenmesi gerektiğini düşündürmektedir (bk. M. Baha Tanman, "Gülhane Kasrı", *DiA* C. 14, İstanbul 1996, s. 239-240).

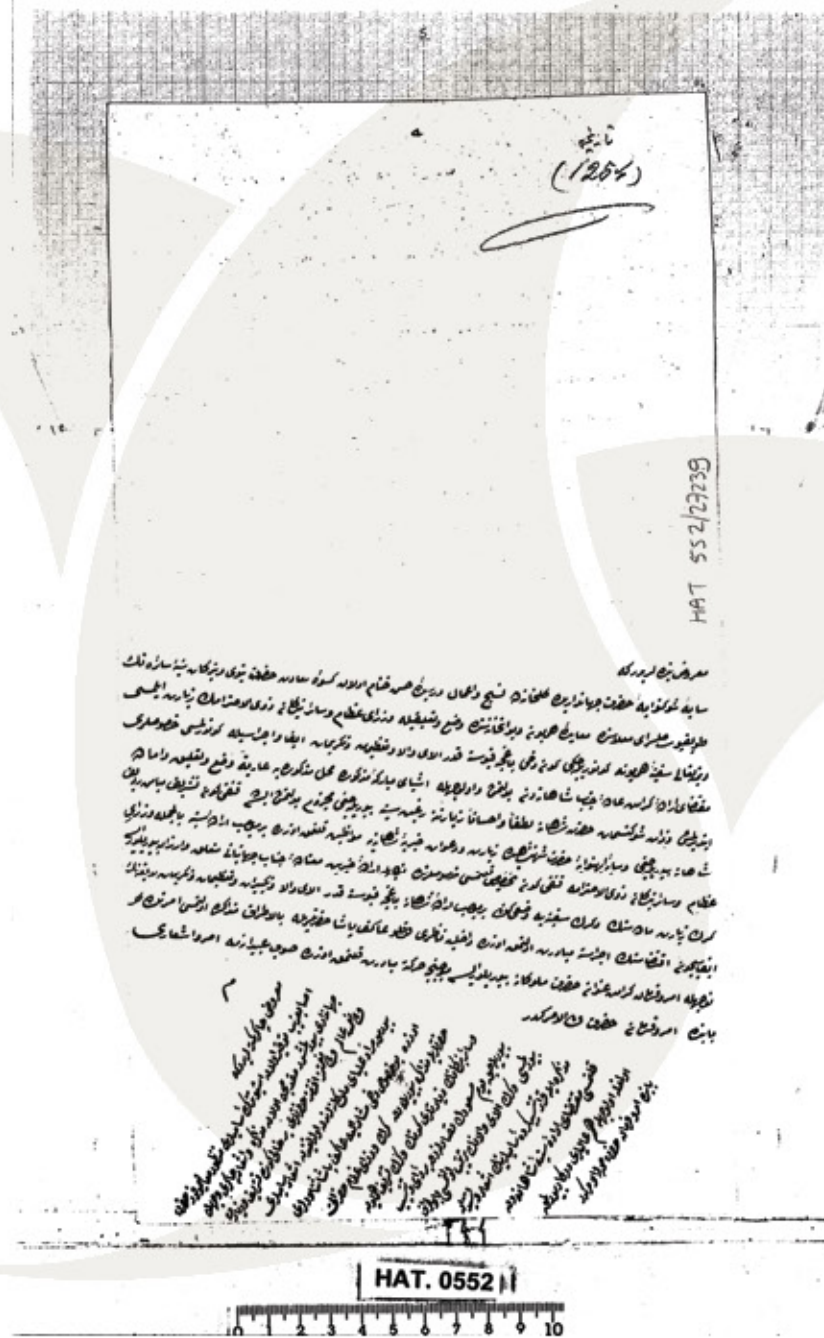
124- BOA, *HAT*, nr. 552/27239, 29 Z 1254/15 Mart 1839.

125- BOA, *AMKT.MHM*, nr. 220/26, 12 Za 1277/22 Mayıs 1861.

126- BOA, *YMTV*, nr. 75/86, 12 Ş 1310/1 Mart 1893.

18. Yüzyıl Ravza-i Mutahhara İç Örtüsü¹²⁷127- TSM 13/1647. *Surre-i Hümayân*, s. 198.19. Yüzyıl Hücre-i Saâdet Perdesi¹²⁸128- TSM 24/144. *Surre-i Hümayân*, s. 181.

Gülhane'de Üretimi Tamamlanmış Kisve-i Saâdet'in Topkapı Sarayı'nda Ziyaret Edildikten Sonra Bahçekapısı'ndan Hareket Edecek Gemiyeye Götürülmesine Dâir Belge²⁹

129- BOA, HAT, nr. 552/27239, 29 Z 1254/15 Mart 1839.

Ma'rûz-ı bendeleridir ki

Sâye-i şevket-vâye-i hazret-i cihandârin Gülhâne'de nesc ü i'mâl ve resîde-i hüsn-i hitâm olan Kisve-i Sa'âdet-i Hazret-i Nebevî ve teberrükâtı seniyye-i säirenin Topkapı Sahil Sarayı Mu'allâsı'nda mu'âyede-i humâyün divanhânesinde vaz' ve ta'likiyle vüzerâ-yı izâm vesâir bendegân-ı zevi'l-ihtirâmın ziyâret eylemesi ve bi-mennihi-teâlâ sefine-i humâyûna götürüleceği güne dahî Bağçekapısı'na kadar alay-ı vâlâ ve ta'zimât ve tekrimât ifâ u icrâsıyla gönderilmesi hususları muktezâ-yı irâde-i kerâmet-âde-i cenâb-ı şâhânedan bulunmuş ve ol-vechile eşyâ-yı mübâreke-i mezkûre mahall-i mezkûreye âriyeten vaz' ve ta'lik ve âmâde etdirilmiş ve zât-ı şevket-simât-ı hazret-i şâhâne lutfen ve ihsânen ziyâretine rağbet-i seniyye buyurulacağı meczûm bulunmuş ise de hangi güne teşrif-i meyâmin-i redif-i şâhâne buyurulacağı ve sâye-i übbehet vâye-i hazret-i şehensâhin ziyâret ve deavât-ı hayriyye-i şâhâneye muvâzabet kılınmak üzere ber müceb irâde-i seniyye bî'l-cümle vüzerâ-yı izâm vesâir bendegân-ı zevi'l-ihtirâma hangi güne tahsis kılınmış hususlarında ne vechile irâde-i hayriyye mu'tâden cenâb-ı cihân-bânî müte'allik ve erzân buyurulur ise gerek ziyâret maddesinin ve gerek sefineye vaz'ı günü ber-müceb-i irâde-i şâhâne Bağçekapısı'na kadar alay-ı vâlâ ve tekbirât ve ta'zimât ve tekrimât-ı lâyikanın ifâsı için iktizâsının icrâsına mübâderet olunmak üzere dâhiliyye nâzırı Devletlü Akif Paşa Hazretleri'yle bi'l-etraf müzâkere olunması emrinde her ne vechile emr u fermân-ı kerâmet-unvân-ı hazret-i mülûkâne buyurulur ise mücebince hareket mübâderet kılınmak üzere savb-ı abidâneme emr u iş'ârî bâbında emr u ferman hazret-i men-lehül-emrindir.

29 Zilhicce 1254 tarihli bu belgeden, Gülhane Kasrı'ndaki püşide üretiminin tamamlandığını, önce Topkapı Sarayı'nda ziyaret ettirilip, örtüyü götürecek geminin hareket edeceği Bahçekapısı'na kadar büyük bir alay ve törenle ulaştırılacağını öğrenmekteyiz.

**Gülhâne Kasrı'nda Üretilmekte Olan Kisve-i Saâdetin Masrafının
Ödenip Bir An Önce Tamamlanmasına Dâir Tezkire¹³⁰**

130- BOA, A.MKT.MHM, nr. 220/ 26, 12 Za 1277/22 Mayıs 1861.

Hazîne-i Hâssa Nezâret-i Celîlesine

Gülhâne Kasrı Hümâyûnu'nda nesc ü i'mâl olunmakta olan Kisve-i Saâdet'in masânf-ı i'mâliyyesi için lüzümü görünen akçanın sûret-i tesviyesi hakkında nezâret-i celîleri tarafından mevrûd tezkire üzerine Mâliye Nezâret-i celîlesiyle muhâsebeyi şâmil olan tezkire-i senâverî zeyline muharrer cevâb manzûr-ı vâlâda buyurulmak üzere leffen irsâl olunmuş olmağla kisve-i mübârekenin bir an evvel i'mâl ve ikmâli mütevaffık-ı himem-i behiyyeleridir.

Hazîne-i Hassa Nezâreti'ne yazılmış olan bu tezkireden Gülhâne Kasrı'nda kisve üretimi yapıldığını öğreniyoruz.¹³¹ Belgede, örtünün üretimi için gerekli olan masrafın karşılanarak bir an evvel tamamlanması gerektiği bildirilmiştir.

131- Hazîne-i Hassa Nezâreti için bk. Arzu Tozduman Terzi, "Hazîne-i Hâssa", *DİA*, C.17, İstanbul 1998, s. 137-141.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki üç ayrı belge, Hz. Peygamberin (s.a.v.) türbesi için ve Mescid-i Nebevî içinde farklı yerlere örtüler, perdeler ve kuşak üretildiğine, üretilen örtülerin miktarı ve ölçülerine, Surre-i Hümayûn'u götürecektir vapurla bu örtülerin gönderildiğine dair bilgileri içermektedir.

BELGE I¹³²

132- BOA, Yıldız Perakende Hazine-i Hassa Nezâreti Evrakı (Y.PRK.HH), nr. 26/2, 3 Ca 1310/23 Kasım 1892.

Hazine-i Hassa-i Şahane
Aded
98

Kisve-i sa'âdet-i hazret-i nübüwet-penâhî cümlesinden olan sitâre ve perde-i şerîfeler ile müteferru'âtın emr-i nesc ü i'mâli bugün vâsıl-ı hüsn-i hitâm olduğu gibi bunların levâzımından bulunan sırma şerid ve saçak ve ipek gaytan ve sim halka ve teferru'âtı dahî karîban hitâm bulacağına binâen emsâl ve sevâbıkı vechile kuşak-ı şerîfe nakş u i'mâl olunacak olan târih ile evvelce mevcûd olan târih-i sûretlerin 25 Eylül sene [1]308 ve 26 Eylül sene-i minhu târihli iki kıt'a arıza-i resmiyye-i kemterânem ile bi't-takdîm arz ve istizân keyfiyet olunmuş idi bimennihi te'âlâ sâye-i tevfiât-vâye-i hazret-i pâdişâhiye emr-i i'mâl u tecdîdi vâsıl-ı hüsn-i hitâm olan âsâr-ı mukaddese-i mezkûrenin levâzım hazînesine dahî müddet-i kalîle zarfında i'mâliyle bu sene-i mübâreke mahall-i âliyesine yetiştirileceği için hazîne-i hâssa-i şâhânece sarf-ı sa'y u ikdâmat olunmakta ise de nakş olunacak olan târihlerin i'mâli dahî bir zamâna muhtâc olmasına binâen vakt u zemâniyle i'mâl etdirilerek mevsim-i hacdan evvel mahall-i âliyesine isâle muvaffakiyet husûli maksad-ı ubûdiyet-kârânesiyle mârûl-ı arz târihlerin leffen arz ve takdîmine ibtidâr kılınmağla emr u fermân-ı hümayûn-ı cenâb-ı zillullâhî her ne vechile şeref-sünûh ve sudûr buyurulur ise mantûk-ı celîline tevfi-k-i hareket olacağı ma'rûzdur ol bâbda emr u irâde hazret-i men-lehû'l-emrindir.

Fi 3 Cemâziye'l-evvel sene [1]310 ve Fi 10 Teşrîn-i sâni sene [1]308

Nâzır-ı Hazine-i Hassa

Hicrî 3 Cemâziyelevvel 1310 ve Rûmî 10 Teşrînisâni sene 1308 (Milâdî 22-23 Kasım 1892) tarihli belge, Hz. Peygamberin türbesi için perdeler ve örtüler üretilmesi ile ilgilidir. Bu örtülerin üretilmesinde sırma, şerit, saçak, sim halka ve ipek kaytan kullanıldığını öğrenmekteyiz.

BELGE II¹³³

2

بازارده نینه ضیاب ملوکانه محبده فیج و اعمال ایزیدیه کسوة سعادت ضیاب سائینجهما برنوخانه مفارک

بهرین طول و عرضی		عدد اسامی	بهرین طول و عرضی		عدد اسامی
عرضاً ریج امانه	طولاً ریج امانه		عرضاً ریج امانه	طولاً ریج امانه	
۴	۱	۵	۶	۱	کسوة سعادت ضیاب نوی
۴	۱	۵	۶	۱	قوساخ شریف
۴	۱	۵	۶	۱	کسوة حضرت فاطمه زهرا علیها
۴	۱	۵	۶	۱	حضرت فاطمه زهرا علیها پوشیده
۴	۱	۵	۶	۱	حضرت فاطمه زهرا علیها نخدس
۴	۱	۵	۶	۱	لوحه "کوه" توفیه
۴	۱	۵	۶	۱	لوحه "هذا قبر الخیر علیه السلام عبدالمطلب"
۴	۱	۵	۶	۱	لوحه "هذا قبر سیدنا ابی بکر الصدیق علیه السلام"
۴	۱	۵	۶	۱	لوحه "هذا قبر سیدنا عثمان غفر له"
۴	۱	۵	۶	۱	لوحه "جوه شریف"
۴	۱	۵	۶	۱	منبر شریف بنجام فوری
۴	۱	۵	۶	۱	مصحف شریف پوشیده
۴	۱	۵	۶	۱	محراب نوی برده
۴	۱	۵	۶	۱	محراب سیمان برده
۴	۱	۵	۶	۱	باب الرضی برده
۴	۱	۵	۶	۱	باب جدین برده
۴	۱	۵	۶	۱	باب اسلام برده
۴	۱	۵	۶	۱	باب انجید برده
۴	۱	۵	۶	۱	باب الحجیه برده
۴	۱	۵	۶	۱	باب النسا برده
۴	۱	۵	۶	۱	محراب عثمان برده
۴	۱	۵	۶	۱	۴۴

۴۴

بازگرفه در عدد و کما فی طومر باطنیه

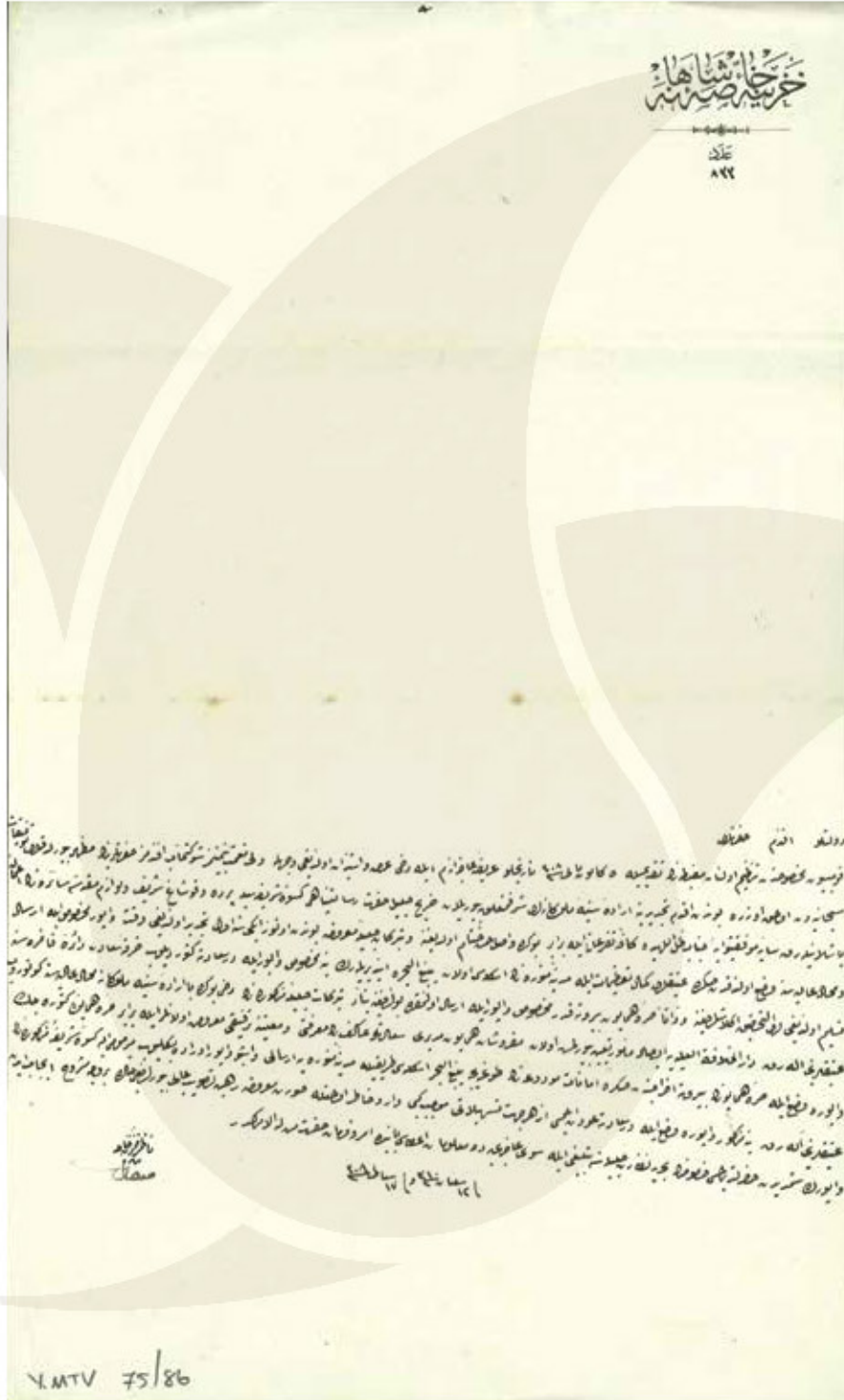
bâ-irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne müceddeden nesc u i'mâl etdirilen kisve-i sa'âdet-i cenâb-ı risâlet-penâhî ile teferru'âtının mikdârı

Aded	Esâmî	Birin tûl ve arzı			
		Tûlen		Arzen	
		Rubu'	Endâze	Rubu'	Endâze
1	Kisve-i sa'âdet-i cenâb-ı nebevî	4	17		67
1	Kuşak-ı şerîf		63	4	1
1	Kisve-i hazret-i Fâtımâ <i>radiyallâhu anhâ</i>	4	2	4	13
1	Hazret-i Fâtımâ <i>radiyallâhu anhâ</i> pûşidesi	1	5	1	4
1	Hazret-i Fâtımâ <i>radiyallâhu anhâ</i> (...)	4	4	4	4
1	Kisve-i kelime-i tevhîd	7	1	2	1
1	Kisve-i hâzâ kabrî'n-nebî <i>salli allâhu aleyhi ve sellem</i>	7	1	2	1
1	Kisve-i hâzâ kabr-i seyyidinâ Ebû Bekr es-siddîk <i>radiyallâhu anh</i>	5	1	2	1
1	Kisve-i hâzâ kabr-i seyyidinâ Ömer'ül-Fâruk <i>radiyallâhu anh</i>	5	1	2	1
1	Kisve-i cevher-i şerîf	5	1	2	1
2	Minber-i şerîf sancakları	4	2	6	1
1	Mushaf-ı şerîf pûşidesi	3	2	5	2
1	Mihrâb-ı nebevî perdesi		5	6	3
1	Mihrâb-ı Süleyman perdesi		5	5	3
1	Bâbü'r-rahme perdesi	6	6	4	4
1	Bâb-ı cibrîl perdesi	4	5	3	3
1	Bâbü's-selâm perdesi	7	7	4	5
1	Bâbü (...) perdesi		3	3	2
1	Bâbü'l-mecîd perdesi	4	5	2	4
1	Bâbü'n-nîsâ perdesi	6	5	4	4
1	Mihrâb-ı osman perdesi	6	5		5
22					

Aded	Esâmî	Birin tûl ve arzı			
		Tûlen		Arzen	
		Rubu'	Endâze	Rubu'	Endâze
22	(...)				
4	Cidâr-ı şarkî perdeleri	6	5	1	3
		6	5	1	3
		6	5	2	4
		1	5	6	3
		3	4	1	5
		4	4		4
			6	3	4
			6	7	3
		1	5	3	3
			5	2	3
			5	6	2
18	Şebeke-i sa'âdetin perdeleri	4	5		3
		4	5		4
		4	5		4
		2	5	6	3
		4	4		4
			6	6	3
			5	7	3
		6	5	2	3
		6	5		4
		6	5	6	3
44	Yalnız kırk dörd aded fî 4 Kânûn-u sâni [1]308				

Rûmî 4 Kânûnusâni 1308 (Hicrî 27 Cemâziyelâhir 1310, Milâdî 16 Ocak 1893) tarihli belgede, irâde-i seniyye gereğince üretilen bu örtülerin adedi, nereye üretildiği, rubu' ve endâze¹³⁴ ölçü birimlerine göre en-boy ölçüleri bulunmaktadır. Belgeden, Hz. Peygamber ve Hz. Ebûbekir ile Hz. Ömer'in kabirleri için kisveler, Hz. Fâtıma için pûşide, kuşak-ı şerîf, mihrap örtüleri, Mushaf-ı Şerîf pûşidesi, Mescid-i Nebevî'nin kapıları, şebeke-i saâdet ve doğu duvarı için perdeler üretildiğini öğrenmekteyiz.

134- Osmanlılarda özellikle ipekli kumaşların ölçümünde kullanılmak üzere geliştirilmiş, çarşı arşınından daha kısa olan ölçü birimidir. Kelimenin aslının hendese veya hindâze olduğu zannedilmekteyse de endâhten (ölçmek) masdarından türemiş olması daha akla yakındır. Bu endâze, her biri dört parmak genişliğinde dört kabzadan veya her biri ikişer kerahlık sekiz rubu'dan ibaret olup metrik sistemde 65 santimetreye eşittir (bk. Mehmet Erkal, "Arşın", *D/Â*, C. 3, İstanbul 1991, s. 411-413).

BELGE III¹³⁵

135- BOA, YMTV, nr.75/86, 12 Ş 1310/1 Mart 1893.

Hazine-i Hâssa-i Şâhâne
Aded
833

Devletlü efendim hazretleri

Komiyon mahsûsundan tanzim olunan mazbatanın takdîmiyle 5 Kânûn-u sâni fî sene [1]308 târihli arıza-i âcizânem ile dahî arz u istizân olunduğu vecihle veliyy-i ni'met-i bî-minnetimiz Şevket-meâb Efendimiz Hazretleri'nin mazhar buyuruldıkda tevfiqât-ı subhâniyeden olmak üzere bundan akdem tecdîde irâde-i seniyye-i mülûkânenen şeref-müte'allik buyurulan harîm-i celîl-i hazret-i risâlet-penâhî kisve-i şerîfesiyle perde ve kuşak-ı şerîf ve levâzım mukaddese-i sāirenin i'mâline başlanılarak sāye-i muvaffâkiyet-vāye-i cenâb-ı zilullâhîde kâffe-i teferru'âtı ile beraber bugün vâsıl-ı hüsni hitâm olduğuna ve teberrukât-ı celîle-i ma'rûze bundan otuz iki sene evvel tecdîd olduğuna vakit vapur-ı mahsûsa ile irsâl ve mahall-i āliyesine vaz' olunduktan sonra atıklar kemâl-i ta'zîmât ile Medine-i Münevvere'nin iskelesi olan Yenbeu'l-bahr'e indirilerek yine mahsûs vapur ile Der-sa'âdet'e getirtilib Hırka-i Sa'âdet Dâire-i fâhiresi'ne teslim olduğuna ba'de't-tahkik anlaşılacağına ve zâten Surre-i Hümâyûn yerine kadar mahsûs vapur ile irsâl olunmakta bulunacağına binâen teberrukât-ı celîle-i mezkûrenin dahî bugün bâ-irâde-i seniyye-i mülûkâne mahall-i āliyesine götürüb atıklarını alarak Dârü'l-Hilâfetü'l-Āliyye'ye isâle me'mûr ta'yîn buyurulmuş olan Mevrûşât-ı Hümâyûn Müdürü Sa'âdetli Âkif Bey ma'rifeti ve ma'iyetine terfiki ma'rûz olanlar ile beraber Surre-i Hümâyûn'u götürecekt vapura vaz' ile Surre-i Hümâyûn'un Beyrut'a ihrâcından sonra emânât-ı mevdû'anın doğruca Yenbeu'l-bahr iskelesi tarikiyle Medine-i Münevvere'ye irsâli ve iş bu vapur orada bekleyib mir-i mümâ-ileyh kisve-i şerife-i mezkûrenin atıklarını alarak yine mezkûr vapura vaz' ile Der-sa'âdet'e avdet eylemesi ez-her cihet teshilâtı mücib ki vârid-i hâtr olmağla sûret-i ma'rûz rehini tasvib-i āli buyurulduğu hâlide ber-vech-i meşrûh icâb eden vapurun şimdiden hazırlatdırılması hususunda bahriyye nezâret-i celîlesine tebliği ile seviyy-i âcizmede ma'lûmât-ı it'âsi bâbında emr u ferman hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 12 Şa'ban sene [1]310 ve Fî 17 Şubat sene [1]308

Nâzır-ı Hazine-i Hâssa

12 Şaban 1310 (Milâdî 1 Mart 1893) tarihli belge, örtü, perde, kuşak ve diğer ihtiyaçların üretiminin tamamlandığını ve Surre-i Hümâyûn'u götürecekt vapurlar ile bu kıymetli eşyaların Medine-i Münevvere'ye gönderileceğini belgelemektedir. Belgeden edindiğimiz bilgiye göre, belge tarihinden 32 sene önce yenilenmiş olan örtüler de özel vapurla Medine-i Münevvere'ye götürülmüş, eski örtüler İstanbul'a getirilerek hırka-i saâdet dairesine konmuştur. Aynı şekilde yeni üretilen örtüler de özel vapur ile Surre-i Hümâyûn yerine kadar götürülüp, Medine-i Münevvere'ye teslim edildikten sonra eskileri İstanbul'a geri getirileceği için vapurun şimdiden hazırlatırılması gerektiği bildirilmiştir.

Mihrâb-ı Nebî
Perdesi
1718 / 1719¹³⁶

Kâbe-i Muazzama ve Ravza-i Mutahhara'ya gönderilmiş olan örtüler kullanıldıktan sonra atılmamış, bir kısmı bütün olarak saklandığı gibi bazen de Hz. Ayşe'ye kadar giden eski bir gelenekle¹³⁷ parçalanarak hacılara dağıtılmış, cami ve türbelere gönderilmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi'nde bu örtülerin örnekleri olduğu gibi bu örtülerden yapılmış anahtar torbası, yelek, kaftan, cüz kesesi vb. kullanım eşyaları da vardır.¹³⁸

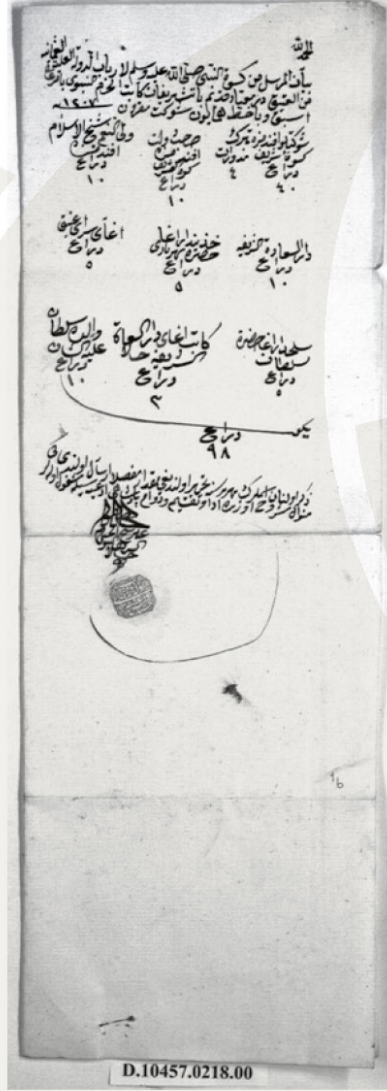
Takke (16-17. Yüzyıl)¹⁴⁰

Cüz Kesesi¹³⁹

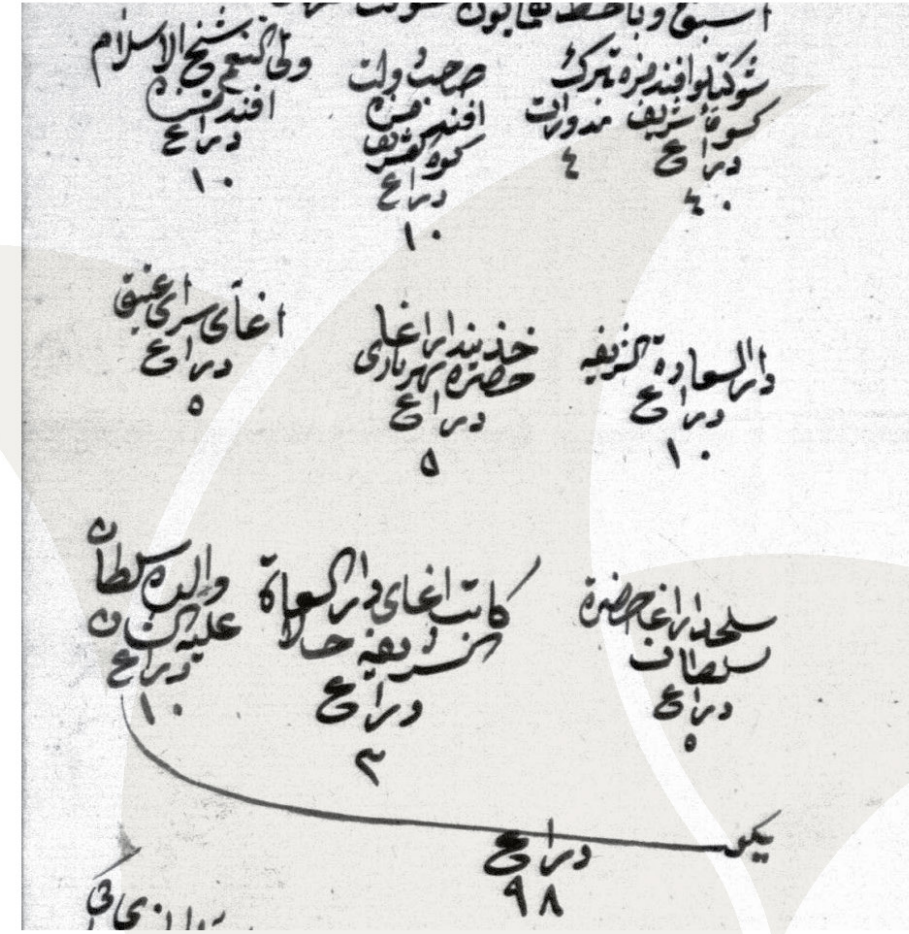
137- S. İpek, "Osmanlı'da Sandukalara Örtü Örtme Geleneği ve Eyüp Sultan Haziresi'ndeki Taş Lahit", s. 322-337.
138- H. Tezcan, "Vakıf Eserlerinde Karşılaşılan Kutsal Örtüler", s. 331-340.
139- TSM 24/648. S. İpek, "Dersaadet'ten Haremeyn'e Gönderilen Örtüler", s. 97-127.
140- TSM 13/972. *Surre-i Hamâyân*, s. 199.

Eskiden Beri Âdet Olduğu Üzere Olduğu Üzere Padişaha, Veziriâzama, Şeyhülislâma, Valide Sultana ve Diğer Saray İleri Gelenlerine Kisve-i Nebevî Gönderildiğine Dâir Şeyhülharem-i Nebevî Anber İmza ve Mühürlü Liste¹⁴¹

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Hicrî 29 Zilhicce 1207 (Milâdî 7 Ağustos 1793) tarihli belge padişaha, veziriâzama, şeyhülislâma, valide sultana ve diğer saray ileri gelenlerine Ravza-i Mutahhara'ya gönderilmiş olan örtülerin eskisinin gönderildiği bilgisini vermektedir. Belgede toplam 98 adet örtüden kimlere kaç adet gönderildiği bildirilmiştir.

141- BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri, (TSMA.d), nr. 10457 0218, 29 Z 1207/7 Ağustos 1793.

Şevketlü efendimize teberrük kisve-i şerîf (40 adet)
Sâhib-i devlet efendimize kisve-i şerîf (10 adet)
Veliyyü'n-ni'am Şeyhül-islâm efendimize (10 adet)
Dârü's-sa'âde-i Şerîfe (10 adet)
Hazînedar Ağa Hazret-i Şehriyârî (5 adet)
Ağa-yı Saray-ı Atîk (5 adet)
Silahdar Ağa Hazret-i Sultân (5 adet)
Kâtib Ağa-yı Dârü's-sa'âde-i-ş-şerîfe hâlâ (3 adet)
Vâlîde Sultân *aliyye's-şân* (10 adet)

Kâbe-i Muazzama ve Ravza-i Mutahhara'dan gelen örtüler XVI. yüzyıldan beri padişah, valide sultan, şehzâde ve devlet büyüklerinin sandukaları üzerine püşide olarak bazen de kefen olarak kullanılmıştır.¹⁴² Topkapı Sarayı koleksiyonunda ve Vakıflar Genel Müdürlüğünde örnekleri olan bu örtülere, Osmanlı Hanedanı'na ait türbelerdeki sandukalar üzerinde de rastlanmaktadır. Bazı sandukalar üzerine bu örtülerin bir parçası örtülmüşken, bazı sandukalar ise tamamen bu örtülerle kaplanmıştır. Eyüpsultan'da Mihrişah Valide Sultan Türbesi'ndeki Mihrişah Valide Sultan sandukası üzerinde Makâm-ı İbrahim kisvesi parçalarından oluşan bir örtü serili iken, Sultan II. Mahmud Türbesi'ndeki Sultan II. Abdülhamid ile Emine Sultan (Sultan Abdülaziz'in kızı) sandukaları ve Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi'ndeki Sultan V. Mehmed Reşad sandukası, Topkapı Sarayı koleksiyonunda da örnekleri olan yeşil renkli Ravza-i Mutahhara örtülerinin parçaları birleştirilerek kaplanmıştır. Fatih Sultan Mehmed Türbesi'nde Fatih Sultan Mehmed'in sandukası üzerinde de Kâbe-i Muazzama kuşağından bir parça serilidir.¹⁴³

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki fotoğraflarda da, III. Ahmed, II. Osman, III. Osman, IV. Murad ve III. Mehmed'in sandukaları üzerinde eski Kâbe örtüsü örtülü olduğu görülmektedir.¹⁴⁴

Sandukalar üzerine bu kıymetli örtülerin örtülmesi geleneğine diğer bir örnek de Sultan III. Murad'ın dört şehzâdesi ve bir kızının sandukalarının bulunduğu Ayasofya Şehzâdeler Türbesi'dir. Türbede 2006 yılında yapılan onarım çalışmaları sırasında, sandukaların yeşil örtülerinin altından 16. yüzyıla ait Kâbe-i Muazzama ve Medine-i Münevvere örtülerinden parçalar çıkartılmıştır.¹⁴⁵

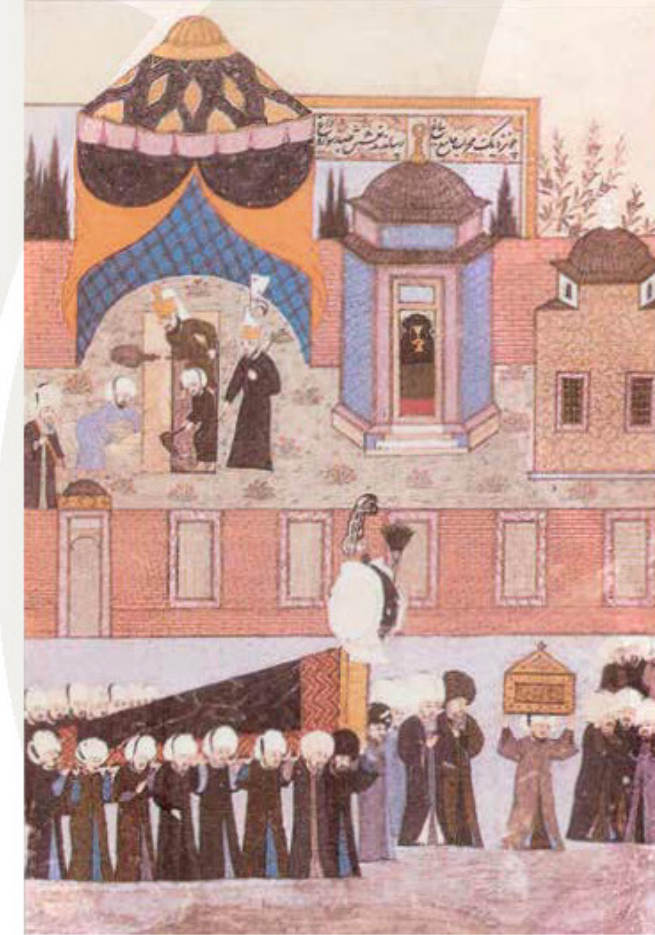
142- S. İpek, "Osmanlı'da Sandukalara Örtü Örtme Geleneği ve Eyüp Sultan Haziresi'ndeki Taş Lahit", s. 322 - 337; S. İpek, "Osmanlı Sultanlarının Medine-i Münevvere'ye Gönderdiği Örtüler", <http://www.academia.edu/11219877/Osmanli%20Sultanlari%20Medine-i%20Munevvere-ye-Gonderdigii-Ortuler>, s. 30-38; M. Sülün, "Haremeyn'deki Belli Başlı Mâbedlerde Yazılı Âyetlere Dâir Mülâhazalar - I", s. 107-130; Mustafa Uzun, "Kâbe", *DİA*, C. 24, İstanbul 2001 s. 25.

143- H. Tezcan, "Vakıf Eserlerde Karşılaşılan Kutsal Örtüler", s. 331 - 340; H. Tezcan, *Kutsal Mekânlarda Kutsal Örtüler / Topkapı Sarayı'ndan Örneklerle Kâbe Örtüleri*, İstanbul 2017, s. 286; H. Örcün Banışta, "Kâbe ve Ravza-i Mutahhara ile İlgili İşlemeler", *Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, C. 1, 25-27 Ekim 2000 Hatay - 28 Ekim 2000 İskenderun, s. 109-112.

144- S. Bayram, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Bulunan Kendinden Desenli, Üzeri Yazılı İki Kumaş", s. 139-156.

145- <https://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/sultan-%20C5%9Fehzadeler-%20C3%BCrbesi>; S. İpek, "Dersaadet'ten Haremeyn'e Gönderilen Örtüler", s. 97-127.

Londra Victoria&Albert Müzesinde, Kâbe-i Şerif ve Ravza-i Mutahhara kumaşlarından toplam 21 tane sanduka örtüsü bulunmaktadır. 15-18. yüzyıl arasına tarihlendirilen bu dinî kumaşların kırmızı zeminli zikzak desenli olanları Kâbe-i Şerif iç örtüsü, yeşil zeminli zikzak desenli olanları ise Ravza-i Mutahhara örtüsüdür.¹⁴⁶

Tabut Üzerinde Kâbe-i Muazzama Örtüsünün Görüldüğü Kanuni Sultan Süleyman'ın Cenaze Törenini Anlatan Miryatür (Dublin, Chester Beatty Kütüphanesi Koleksiyonu)¹⁴⁷

146- S. İpek, "Osmanlı Sultanlarının Medine-i Münevvere'ye Gönderdiği Örtüler", s. 30-38.

147- Ali Ziyrek, "Süleymaniye Külliyesi Türbeleri ve Haziresi", *Vakıf Restorasyon Yılığ*, S.3, 2011, s. 124 - 132.

Mihrişah Valide Sultan Sandukası Üzerindeki Örtü - Mihrişah Valide Sultan Türbesi

Mihrişah Valide Sultan Sandukası Üzerindeki Örtü - Mihrişah Valide Sultan Türbesi

Emine Sultan Sandukası Üzerindeki Örtü - Sultan II. Mahmud Türbesi

Emine Sultan Sandukası Üzerindeki Örtü - Sultan II. Mahmud Türbesi

Sultan V. Mehmed Reşad Sandukası Üzerindeki Örtü - Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi

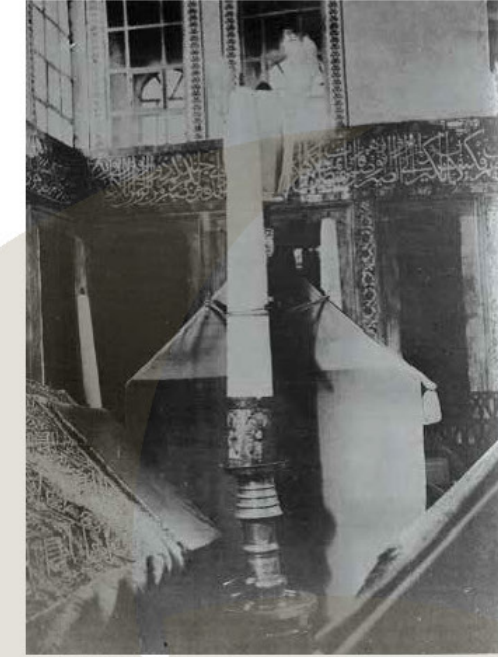
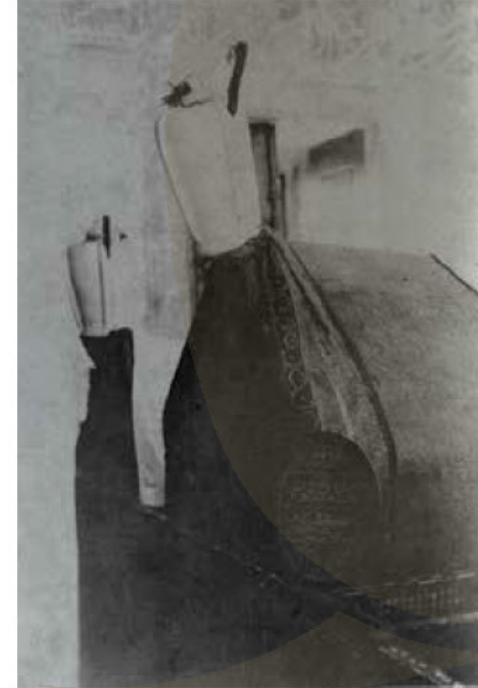

Sultan V. Mehmed Reşad Sandukası Üzerindeki Örtü - Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi

Fatih Sultan Mehmed Sandukası Üzerindeki Kâbe Kuşağı Parçası
Fatih Sultan Mehmed Türbesi ¹⁴⁸Fatih Sultan Mehmed'in Sanduka Püşiyesi ve Üzerinde Kâbe Kuşağı Parçası
Fatih Sultan Mehmed Türbesi ¹⁴⁹148- <http://fatih.bel.tr/Gallery.aspx?GalleryID=1096>149- www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=18030

Emir Sultan Külliyesi Deposunda Bulunan Kâbe Perdesi¹⁵⁰Nevşehir Camii Kebir Kurşunlu Camii Kâbe Örtüsü¹⁵¹

150- Bu örtü, Emir Sultan türbesi, cami ve külliyesine ait kimi eşyaların bulunduğu depoda kişisel ilgiyle araştırma yapan Emir Sultan Camii Baş İmam ve Hatibi Mustafa Efe tarafından bulunmuştur (bk. www.olay.com.tr/mobi/emir-sultanin-deposunda-kutsal-emanetler-surprizi-4265yy.htm).
151- Nevşehir Camii Kebir Kurşunlu Camii'nden 2003 yılı Haziran ayında çalınan örtü, 24.02.2004 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğüne getirilmiştir (bk. http://avem.vgm.gov.tr/images/yurtdisi_eser/2.jpg).

III. Ahmed ve II. Osman'ın Sandukaları Üzerindeki Kâbe Örtüsü - VGMA¹⁵²III. Osman ve IV. Murad'ın Sandukaları Üzerindeki Kâbe Örtüsü - VGMA¹⁵³

152- S. Bayram, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Bulunan Kendinden Desenli, Üzeri Yazılı İki Kumaş", s. 139-156.
153- S. Bayram, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Bulunan Kendinden Desenli, Üzeri Yazılı İki Kumaş", s. 139-156.

Necâti Bey'in,

*"Kara Kâ'be örtüsü ile örtüsüz tabutumu
Ölîcek zülf-i gamından dostlar kardaşlar"*

beyti ve Ahmed Paşa'nın,

*"Çekti zülfün küşe- yi ebrûsuna dil ber dedi
Yaraşır Ka'b örtüsü asılsa mihrab üstüne"*

mısraları, Kâbe örtüsü kullanma geleneğinin Türk Edebiyatına yansıyan örneklerindedir.¹⁵⁴

Recâizâde Mahmud Ekrem'in Tabutu Üzerine Konulan Kâbe Örtüsü¹⁵⁵

154- M. Uzun, "Kâbe", s. 25; Emine Yeniterzi, "Divân Şiirinde Ölüm Dâir Bazı Hususlar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, Konya 1999, s. 115-139.
155- <https://islamansiklopedisi.org.tr/kabe>

2.3. OSMANLI HANEDAN TÜRBELERİNDEKİ DİVAL İŞİ (MARAŞ İŞİ) PÜŞİDELER

Projemizin konusunu oluşturan, Osmanlı Hanedanı'na ait türbelerdeki, genellikle etrafı fildişi, sedef kakmalı ahşap veya madeni parmaklıklarla kafes şeklinde çevrili, dikdörtgen gövde üzerinde üçgen prizma kapaktan oluşan ahşap sandukaların "Dival İşi" tekniğiyle işlenmiş püşideleri, genel olarak dört ya da altı parçadan meydana gelmektedir. Altı parçalı olan püşideler, sandukanın ön cephesini örten baş levhası, arka cephesini örten ayak levhası, iki kısımdan oluşan kapağını örten üst parçaları ve gövdesini örten sağ ve sol parçalardan oluşmaktadır. Dört parçalı püşideler ise kapak ve gövdeyi birlikte örten bütün sağ ve sol parçalar ile baş ve ayak levhalarından oluşmaktadır. Püşidelerin baş levhaları geniş ve uzun, ayak levhaları ise dar ve kısadır.

Şehzâde Sultan Muhammed Rüşdi'ye Ait Sandukanın Dört Parçadan Oluşan Püşidesi
Sultan I. Abdülhamid Türbesi

Saliha Sultan'a Ait Sandukanın Altı Parçadan Oluşan Püşidesi
Sultan I. Abdülhamid Türbesi

Her biri tarihi belge niteliği taşıyan, ipek, kadife ve deriden yapılmış çeşitleri olan püşideler, genellikle çirşili karton kullanılarak (motiflerin ihlamur ağacından kalıplarla ya da çuha parçalarıyla doldurularak kabartılmış örnekleri de vardır.¹⁵⁶) altın veya gümüş telle¹⁵⁷ işlenmiştir.

Sultan I. Abdülhamid Sanduka Püşidesi - Sultan I. Abdülhamid Türbesi

Sultan II. Mahmud Sanduka Püşidesi - Sultan II. Mahmud Türbesi

156- H. Örcün Barışta, *Türk İşleme Sanatı Tarihi*, Ankara 1984, s. 66.

157- Püşideyi işlerken kullanılan tellerin kesin olarak altın ya da gümüş olduğunu söylemek için laboratuvar analizi gerekmektedir.

Türbelere diğer yapı türlerinden farklı bir kişilik kazandıran ve dini ibareleriyle Osmanlı Dönemi Türk Sanatı'nda önemli yer edinmiş sanduka püşidelerinin desen kompozisyonlarında, örtünün işlendiği yüzyıla ait desen anlayış ve zevkiyle bitkisel, nesnel, geometrik ve yazılı bezemelerin kullanıldığı görülür.

Püşide işlemlerinde genel olarak, Barok Dönem¹⁵⁸ özelliklerini taşıyan kurdeleler, püsküller, "S" - "C" kıvrımlı desenler, Fransa ve İtalya sanatlarının etkisiyle gelişen Türk Rokokosunun fiyonklarla bağlanmış küçük çiçek buketleri, bir daldan çıkan küçük çiçek kompozisyonları¹⁵⁹ dikkat çeker.

Püşide işlemlerinde kullanılan bu motiflerin bazı örneklerinin üç boyutlu olarak yapıldığı, bitkilerin iç konturlarının detaylı vurgulamalarla belirlendiği görülür.

Yusuf İzzeddin Efendi Sanduka Püşidesinin Barok Dönem Özelliklerini Yansıtan Kurdeleli Bordürü ve "S" - "C" Kıvrımlarından Oluşturulmuş Stilize Bitkisel Desen Kompozisyonlu Ayak Levhası Sultan II. Mahmud Türbesi

Saliha Sultan Sanduka Püşidesinin Barok Dönem Özelliklerini Yansıtan Püsküller ve Kıvrık Dallardan Oluşmuş Ayak Levhası Sultan II. Mahmud Türbesi

158- 17. ve 18. yüzyıllarda bütün Avrupa'ya egemen olan üsluptur. Temel özelliği, Rönesans'ın durağan kurallarına bir karşı çıkış niteliği taşımasıdır. Osmanlı Sanatı'nda 1720'den 1820'ye kadar sürmüş, etkisini özellikle mimarlık ve bezeme alanlarında göstermiştir (bk. Metin Sözen - Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1996, s. 36; 179)

159- Merjem Çınar, *Osmanlı Dönemi Saray İçin Dokunan Altın ve Gümüşlü Kumaşlarda Motif ve Kompozisyon Özellikleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul 2011, s.190.

II. Mahmud'a Ait Sandukanın Püşişidesinden Üç Boyutlu İşleme
Sultan II. Mahmud Türbesi

Sultan Abdülaziz'e Ait Sandukanın Püşişidesinden Üç Boyutlu İşleme
Sultan II. Mahmud Türbesi

Şehzâde Sultan Muhammed Rüşdi'ye Ait Sanduka Püşişidesinde, Barok Dönem
Motiflerinden Püskül Kullanılarak Ouşturulmuş Desen Kompozisyonu
Sultan I. Abdülhamid Türbesi

Atiyye Sultan Sanduka Püşişidesinin Barok Dönem Özelliklerini Yansıtan
Püsküllerle Süslü Ayak Levhası - Sultan II. Mahmud Türbesi

Sandukaların baş kısmını örten püşide baş levhalarında, madalyon içine alınmış veya bordürle çevrelenmiş alan içerisine, genellikle "Hüve'l-Bâkî", "Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî", "Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî" gibi Allah'ın (c.c.) sonsuzluğunu ifade eden ibarelerin ardından, kişilerin kimliklerine dair bilgiler veren yazılar işlenmiştir. Bu genellemenin dışında kalan örnekler de mevcuttur. Süleymaniye Külliyesi içerisinde yer alan Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'ndeki, Sultan I. Süleyman (Kanuni), Sultan II. Süleyman ve Sultan II. Ahmed sanduka püşidelerinin baş levhaları¹⁶⁰ diğer püşide baş levhalarından farklı olarak püşidelerin üretildiği tarihin öğrenilmesi açısından önemlidir. Bir başka örnek de Nevfidan Türbesi'ndeki Hayrânîdîl Kadın Efendi sanduka püşidesidir. Bu püşidenin baş levhasında künye yerine, "Besmele", "Yâ Hannân", "يا مَنَّان", "يا مَنْنَان" ibareleri ve "قال النبي عليه السلام "كَلِمَاتُ النَّبِيِّ أَهْلِيهَا الْجَنَّةُ" ile başlayan, "Zikrin en faziletlisi "Lâ ilâhe illallah"tır ve duanın en faziletlisi "Elhamdülillah"tır" anlamındaki "أَفْضَلُ الذِّكْرِ لِإِلَهِ الْإِلَهِاتِ وَالْأَفْضَلُ إِذْ عَاءَ الْحَمْدِ لِلَّهِ" "Efdalü'z-zikri Lâ ilâhe illallah ve efdalü'd-du'âi Elhamdülillah" Hadis-i Şerifi işlenmiştir.

Rabia Sultan'a Ait Sanduka Püşidesinin Baş Levhası
Sultan I. Abdülhamid Türbesi

160- Bu sanduka püşidelerinden sadece baş levhaları günümüze ulaşmıştır.

161- "Nebî aleyhisselam (Allah'ın c.c. selâmi onun üzerine olsun) buyurdu ki" anlamındaki Arapça ifade.

هُوَ الْحَيُّ الْبَاقِي
مَرْحُومَةٌ وَمَغْفُورٌ لَهَا
رَابِعَةٌ سُلْطَانِ طَابَتْ ثَرَاهَا
سَنَةَ ١١٩٦

Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî
merhûme ve mağfûru'n-lehâ
Râbi'a Sultân *tâbe serâhâ*
sene 1196

Allah'ın (c.c.) rahmetine kavuşmuş ve günahları affedilmiş Rabia Sultan'ın toprağı, kabri temiz olsun.
Sene Hicrî 1196 (Milâdî 1781/1782)

Şehzâde Şevket Efendi'ye Ait
Sanduka Püşidesinin Baş Levhası
Sultan II. Mahmud Türbesi

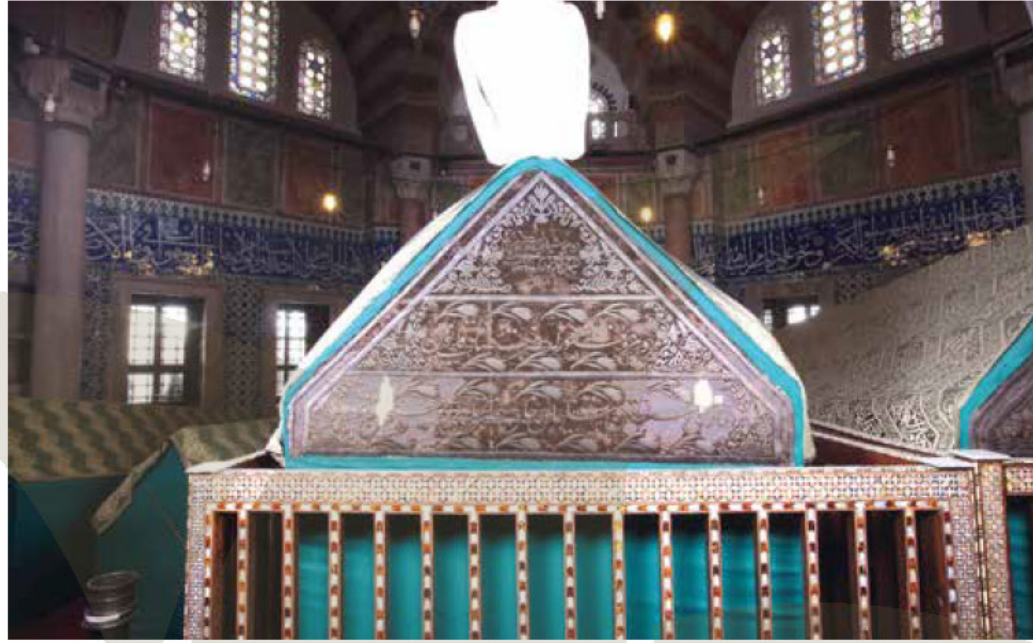
هُوَ الْخَالِقُ الْبَاقِي

جَنَّتُمْكَانَ سُلْطَانِ عَبْدِ الْعَزِيزِ خَانَ خَضِرْتَلَرِيْنِكْ مُخْدُومِ
مُكْرَمَلَرِيْ شُوكْتِ اَفَنْدِيْ خَضِرْتَلَرِيْنِكْ رُوْحِيْچُونْ فَاتِيْحَه
تَارِيْحْ وَلاَدْتَلَرِيْ سَنَةَ ١٢٨٦ هِجْرِيَه

تَارِيْحْ وَ فَاتَلَرِيْ ١٧ جَاذِيْ الْاَوَّلْ سَنَةَ ١٣١٧ سَنَةَ ١٣١٥ تَشْرِيْنِ اَوَّلْ ١٠

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Cennet-mekân Sultân Abdülaziz Hân Hazretleri'nin mahdüm-ı
mükerreremeleri Şevket Efendi Hazretleri'nin rûhîcün fâtiha
Târih-i velâdetleri sene 1286 hicriyye
Târih-i vefâtları 17 Cemâziye'l-evvel sene 1317 sene 1315 Teşrîn-i evvel 10

Mekânı cennet olan Sultan Abdülaziz Han Hazretleri'nin muhterem oğlu Şevket Efendi'nin ruhu için Fatiha. Doğum tarihi Hicrî 1286 (Milâdî 1869 / 1870), vefat tarihi Hicrî 17 Cemâziyelevvel 1317 - Rûmî 10 Teşrînievvel 1315 (Milâdî 23 Eylül 1899)

Kanûnî Sultan Süleyman Sanduka Püşişdesinin Baş Levhası

Kanûnî Sultan Süleyman Sanduka Püşişdesinden Tarih Detayı

*Didim püşişde-i sandukasına cevherîn târîh
Süleyman Hân'a ola kisve-i nev hille-i cennet
sene 1326*

*Sanduka püşişdesine cevherîn tarih¹⁶² dedim
Yeni örtü Süleyman Han'a cennet durağı olsun
Sene Milâdî 1908 / 1909*

162- Mu'cem tarih. Manzumede yalnız noktali harflerin hesap edilmesiyle söylenen tarihtir. Buna "münakkat, menküt, mücevher, cevher, cevherî, cevherdâr, cevherin, gevher, güher" adları da verilir (bk. Turgut Karabey, "Tarih Düşürme", D/A, C. 40, İstanbul 2011, s. 81).

Sultan II. Süleyman Sanduka Püşişdesinin Hicrî 1213 (Milâdî 1798 / 1799) Tarihli Baş Levhası - Kanûnî Sultan Süleyman Türbesi

Sultan II. Ahmed Sanduka Püşişdesinin Hicrî 1326 (Milâdî 1908 / 1909) Tarihli Baş Levhası Kanûnî Sultan Süleyman Türbesi

Hayrânidil Kadın Efendi Sanduka Püşidesinin Baş Levhası - Nevfidan Türbesi

Sanduka kapaklarını örten üst püşide parçalarına besmele, lafza-i celâl, Kur'an-ı Kerim'den âyetler, dualar, sanduka gövdelerini örten sağ ve sol püşide parçalarına da genellikle bordür şeklinde düzenlenmiş beyitler işlenmiştir.

Dürrünev Kadın Sanduka Püşidesi - Sultan II. Mahmud Türbesi

Alemşah Sultan Sanduka Püşidesi
Sultan I. Abdülhamid Türbesi

Sandukaların ayak kısmını örten püşide ayak levhalarında yazı kullanılmamış sadece desen işlenmiştir.

Şehzâde Süleyman Sanduka
Püşidesinin Ayak Levhası
Sultan I. Abdülhamid Türbesi

Emine Sultan Sanduka
Püşidesinin Ayak Levhası
Nevfidan Türbesi

Sanduka örtüleri, üzerindeki işlemleriyle mekâna değer katmasının dışında, dekoratif ve tarihi nitelikleri ile Türk Sanatında ayrı bir yer tutmakta ve görsel tarihi bir arşiv meydana getirmektedir.¹⁶³

163- H. Örcün Barışta, "Osmanlı Hanedan Türbelerinden Bazı İşlemeli Çocuk Sanduka Kılıflarının Türk Sanatına Katkıları", www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/BARIŞTA-H.-Örcün-OSMANLI-HANEDAN-TÜRBELERİNDEN-BAZİ İŞLEMELİ-ÇOCUK-SANDUKA-KILIFLARININ-TÜRK-SANATINA-KATKILARI.pdf, s. 583 - 588.

EKLER

Ek 1.

Projede Yer Alan Türbelerdeki Püşidelerin Fotoğraf Çekimlerinin Gerçekleştirilmesi

Ek 2.

Sandukalar Üzerinden Püşidelerin Ölçülerinin Alınması

Ek 3.

Çizime Yardımcı Olması Amacıyla Sandukalar Üzerinden
Püşide Desenlerinin Karbon Kâğıdıyla Kopyalanması

Ek 4.

Püşide Fotoğraflarının Dekupe Edilmesi

Ek 5.

Dekupe Edilmiş Fotoğraflardan Birebir Ölçülerde Çıktılar Alınması

Ek 6.

Püştide Desenlerinin ve Hatlarının Kopya Edilmesi

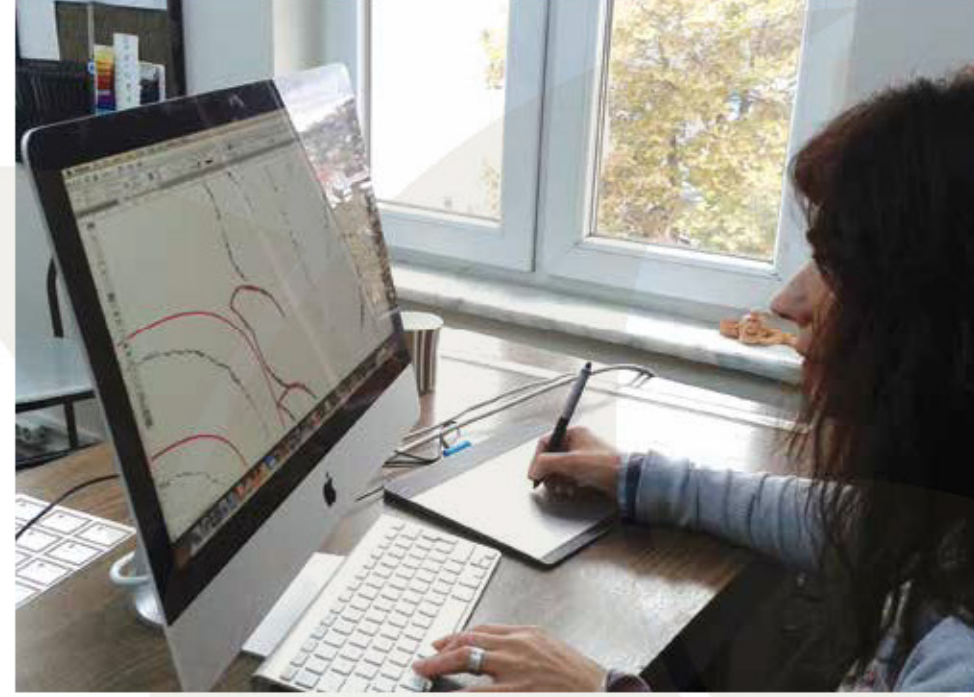
Ek 7.

Püşide Üzerindeki Arapça ve Osmanlı Türkçesi İbarelerin Yazılması

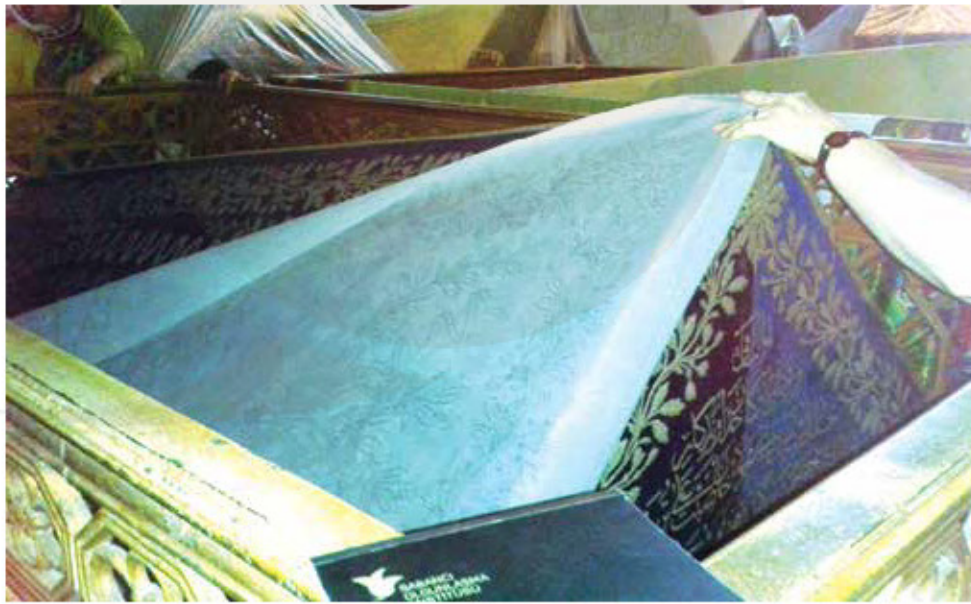
Ek 8.

El Çizimi Tamamlanan Püşide Desen ve Hatlarının Vektörel Hâle Getirilmesi

Ek 9.

Çizimi Tamamlanan Püşide Desenlerinin Sandukalar Üzerinden Prova Edilmesi

Ek 10.

Amerikan Bezinden Hazırlanmış Püşide Kalıbının Sanduka Üzerinden Prova Edilmesi

Ek 11.

Möhlüke ile Kesilerek Desen Kalıplarının Hazırlanması

Ek 12.

Püşidenin İşlenmesi

Püşidelerin Proje Koordinatörü Ayşe Özkan Tarafından İncelenmesi

İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürü Coşkun Yılmaz ile İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü Yusuf Gürlek'in Püşideleri İncelemesi

Püşidelerin Proje Koordinatörü Ayşe Özkan Tarafından İncelenmesi

Ek 13.

Türbeler ve Türbelerde Medfun Olan Kişiler Hakkında Araştırmalar Yapılması

Ek 14.

Püşideler ve Türbelerin Yerinde İncelenmesi

EK 15.

Proje Kitabının Hazırlanması

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR

Kur'an-ı Kerim Meâli, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

Milli Saraylar, TBMM Milli Saraylar Yayını, İstanbul 2014.

Surre-i Hümayûn, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Nisan 2008.

Surre-i Hümayûn, (haz. Seyit Ali Kahraman), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Mayıs 2016.

ATALAR, Münir. *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, Ankara 2015.

BARIŞTA, Örcün. *Türk İşleme Sanatı Tarihi*, Ankara 1984.

Celâl-zade Mustafa. *Selim-nâme*, (haz. Prof. Dr. Ahmet Uğur, Öğr. Gör. Mustafa Çuhadar), Ankara 1990.

DEVELLİOĞLU, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Yayın Hazırlayan: Aydın Sami Güneçal), Ankara 2015.

SÖZEN, Metin - Uğur Tanyeli. *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul Kasım 1996.

TEZCAN, Hülya. *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler / Topkapı Sarayı'ndan Örneklerle Kâbe Örtüleri*, İstanbul 2017, s. 286;

ULUÇAY, M. Çağatay. *Harem'den Mektuplar I*, İstanbul 1956.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara 1975.

YAKAR, Esmâ - Elif Betül Yakar. *Maras İşi Sim Sırma ve Bindallılar*, Kahramanmaraş 2011.

TEZLER

ÇINAR, Meryem. *Osmanlı Dönemi Saray İçin Dokunan Altınlı ve Gümüşlü Kumaşlarda Motif ve Kompozisyon Özellikleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul 2011.

MAKALELER

AĞCA, Sevgi, "Surre-i Hümayûn Geleneği", *Surre-i Hümayûn*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Nisan 2008, s. 29 - 39.

ARÇA, Sibel Alpaslan, "Haremeyn'e Gönderilen İşlemeli Örtüler", *Surre-i Hümayûn*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Nisan 2008, s. 41 - 55.

ATEŞ, İbrahim, "Osmanlılar Zamanında Mekke ve Medine'ye Gönderilen Para ve Hediyeler", *Vakıflar Dergisi*, S. 13, Ankara 1981, s. 113 - 170.

BAKIRCI, Naci, "Hz. Mevlâna'nın Türbesi İçin Osmanlı Padişahlarının Yaptırdığı Püşideler", *VIII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri*, 4-6 Mayıs 2017 Konya.

BARİŞTA, Örcün, "Osmanlı Hanedan Türbelerinden Bazı İşlemeli Çocuk Sanduka Kılıflarının Türk Sanatına Katkıları", *www.ayk.gov.tr*, s. 583 - 588.

_____, "Kâbe ve Ravza-i Mutahhara ile İlgili İşlemeler", *Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, C. 1, 25-27 Ekim 2000 Hatay - 28 Ekim 2000 İskenderun, s. 109 - 112.

BAYRAM, Sadi, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Bulunan Kendinden Desenli, Üzeri Yazılı İki Kumaş", *Vakıflar Dergisi*, S. 15, Ankara 1982, s. 139 - 156.

ÇOLAK, İsmail, "Sevgi Alayı: Surre-i Hümayûn", *Somuncu Baba İlim Kültür ve Edebiyat Dergisi*, S. 155, Eylül 2013, s. 53 - 55.

DİKER, Sevgi Ağca, "Surre-i Hümayûn ve Geleneksel Teşrifati", *Surre-i Hümayûn*, (haz. Seyit Ali Kahraman), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Mayıs 2016, s. 65 - 95.

EROL, Erdoğan, "Padişah III. Selim'in Mevlâna'nın Türbesi İçin Yaptırdığı Püşide", *Türk Etnografya Dergisi*, S. XIX, Ankara 1991, s. 9 - 35.

EYİCE, Semavi, "İstanbul - Şam - Bağdad Yolu Üzerindeki Mimari Eserler I: Üsküdar - Bostancıbaşı Derbendi Güzergâhı", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 9, S.13, İstanbul 1958, s. 81 - 110.

GÖNCÜ, T. Cengiz, "Boğaziçinde Bir 'Sahilsaray-ı Ferahfezâ': Beylerbeyi Sahilsaray-ı Hümayûnu", *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, No.2, İstanbul 2013, s. 205 - 214.

IPEK, Selin, "Osmanlı'da Sandukalara Örtü Örtme Geleneği ve Eyüp Sultan Haziresi'ndeki Taş Lahit", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler IX*, İstanbul 2005, s. 322 - 337.

_____, "Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Mekke ve Medine'ye Gönderilen Dinî Kumaşlar", *Surre-i Hümayûn*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Nisan 2008, s. 57 - 69.

_____, "Osmanlı Sultanlarının Medine-i Münevvere'ye Gönderdiği Örtüler", *www.academia.edu*, s. 30 - 38.

_____, "Dersââdet'ten Haremeyn'e Gönderilen Örtüler", *Surre-i Hümayûn*, (haz. Seyit Ali Kahraman), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Mayıs 2016, s. 97 - 127.

KAHRAMAN, Seyit Ali, "Surre-i Hümayûn", *Surre-i Hümayûn*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Nisan 2008, s. 15 - 27.

KONAK, Ruhi, "Hünernâme II. Cilt Minyatürlerinde Kompozisyon Düzeni", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.2, 2014, s. 93-117.

METİN, İsmail, "Osmanlıların Kâbe ve Mescid-i Haram Hizmetleri", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Ankara 2015, s. 663 - 678.

SÜLÜN, Murat, "Haremeyn'deki Belli Başlı Mâbedlerde Yazılı Âyetlere Dâir Mülâhazalar-1", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 24, Yıl. 2003/1, s. 107 - 130.

TEZCAN, Hülya, "Vakıf Eserlerde Karşılaşılan Kutsal Örtüler", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 331 - 340.

YENİTERZİ, Emine, "Divan Şiirinde Ölüme Dâir Bazı Hususlar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, Konya 1999, s. 115 - 139.

ZİYREK, Ali, "Süleymaniye Külliyesi Türbeleri ve Haziresi", *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, S.3, 2011, s. 124 - 132.

ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

ALTINDAĞ, Ülkü, "Dârüssaâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1994, s. 1 - 3.

BOZKURT, Nebi, "Ravza-i Mutahhara", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul 2007, s. 475.

_____, Nebi, "Sanduka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 102 - 104.

BUZPINAR, Ş. Tufan, "Surre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul 2009, s. 567 -569.

_____, Ş. Tufan - Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Haremeyn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul 1997, s. 153 - 157.

ERKAL, Mehmet, "Arşın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 411 - 413.

KARABEY, Turgut, "Tarih Düşürme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, s. 80 - 82.

KARACA, Filiz, "Hil'at", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul 1998, s. 25 - 27.

ÖĞÜT, Salim, "Hac", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996, s. 389 - 397.

ÖNKAL, Ahmet, "Hücre-i Saâdet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul 1998, s. 456 - 458.

SAKAOĞLU, Necdet, "Ahmed I", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul 1993, s. 105 - 108.

ŞEKER, Mehmet, "Hil'at", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul 1998, s. 22 - 25.

TANMAN, M. Baha, "Gülhane Kasrı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996, s. 239 - 240.

TERZİ, Arzu Tozduman, "Hazîne-i Hâssa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998, s. 137 - 141.

TOMAR, Cengiz, "Şecerüddür", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul 2010, s. 404 - 405.

UZUN, Mustafa, "Kâbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 23 - 26.

ÜNAL, Sadettin, "Kâbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 14 - 21.

YAZICI, Tahsin - Mehmet İpşirli, "Ferrâş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, İstanbul 1995, s. 408 - 409.

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

Bâb-ı Âli Evrâk Odası

Dosya Numarası: 657 Gömlek Numarası: 49261 Tarih: 23 M 1313.

Evkâf Surre Defterleri

Gömlek Numarası: 2321 Tarih: 29 Z 1189.

Hatt-ı Hümâyûn

Dosya Numarası: 200 Gömlek Numarası: 10218 Tarih: 29 Z 1205.
Dosya Numarası: 1471 Gömlek Numarası: 46 Tarih: 03 Ş 1213.
Dosya Numarası: 552 Gömlek Numarası: 27239 Tarih: 29 Z 1254.

İrâde Dâhiliyye

Dosya Numarası: 245 Gömlek Numarası: 14970 Tarih: 18 S 1268.

İrâde Evkâf

Dosya Numarası: 40 Gömlek Numarası: 12 Tarih: 21 Ra 1324.

Sadâret Mektubî Kalemi Evrâkı

Dosya Numarası: 107 Gömlek Numarası: 15 Tarih: 29 M 1264.
Dosya Numarası: 107 Gömlek Numarası: 75 Tarih: 09 S 1264.

Sadâret Mektubî Mühimme Kalemi Evrâkı

Dosya Numarası: 240 Gömlek Numarası: 34 Tarih: 21 Ra 1279.
Dosya Numarası: 220 Gömlek Numarası: 26 Tarih: 12 Za 1277.

Sadâret Mektubî Nezâret ve Devâir Evrâkı

Dosya Numarası: 394 Gömlek Numarası: 9.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri

Gömlek Numarası: 10457 0218 Tarih: 29 Z 1207.

Yıldız Perakende - Hazine-i Hâssa Nezâreti Evrâkı

Dosya Numarası: 26 Gömlek Numarası: 2 Tarih: 03 Ca 1310.
Dosya Numarası: 26 Gömlek Numarası: 18 Tarih: 27 C 1310.

Yıldız Mütenevvi Mâruzât Evrâkı

Dosya Numarası: 113 Gömlek Numarası: 31 Tarih: 20 B 1312.
Dosya Numarası: 290 Gömlek Numarası: 34 Tarih: 11 Ş 1324.
Dosya Numarası: 75 Gömlek Numarası: 86 Tarih: 12 Ş 1310.

Yıldız Perakende - Mabeyn Başkitâbeti

Dosya Numarası: 76 Gömlek Numarası: 9 Tarih: 20 S 1324.
Dosya Numarası: 1 Gömlek Numarası: 87 Tarih: 02 Ra 1296.

İNTERNET ADRESLERİ

www.academia.edu

www.aljazeera.com.tr

www.ayk.gov.tr

www.gzt.com

www.istanbulsanatevi.com

www.konyakultur.gov.tr

www.megep.meb.gov.tr

www.mevlanamuzesi.com

www.millisaraylar.gov.tr

www.mustafacambaz.com

www.olay.com.tr

www.sabah.com.tr

www.tarihnotlari.com

www.ttk.gov.tr

www.unutulmussanatlar.com

www.vgm.gov.tr

www.yenisafak.com

avem.vgm.gov.tr

ayasofyamuzesi.gov.tr

fatih.bel.tr

islamansiklopedisi.org.tr

muze.semazen.net

resimbiterken.wordpress.com

